

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

**NEOLİBERAL POLİTİKALARIN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN GELİR
DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

BETÜL GÜÇ

İstanbul, 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

**NEOLİBERAL POLİTİKALARIN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN GELİR
DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

BETÜL GÜÇ

Danışman: PROF. DR. NURDAN ASLAN

İstanbul, 2022

ÖZET

Neoliberal politikalar 1980’li yıllardan beri tüm dünyada hakim olan iktisadi bir görüştür. Bu görüşe göre, ekonomide serbestleşme ve küreselleşme hareketleri desteklenmiştir. Devlet müdahalesinin ortadan kalktığı bu model, 1980’lerden sonra Türkiye’de de uygulanmaya başlanmıştır. Bu çalışmada gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye’de 1980 yılından başlayarak günümüze kadar neoliberal politikaların gelir dağılımını nasıl etkilediği incelenmiştir. Gelir dağılımı adaleti ölçülürken en sık kullanılan yöntemler olan gini katsayısı, bireysel ve fonksiyonel gelir dağılımı ölçüm yöntemleri kullanılarak ekonomideki gelir dağılımı adaleti incelenmiştir. İncelemeler yapılırken makroekonomik değişkenlerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri ve yıllar içerisindeki değişimleri de ele alınarak uygulanan politikaların gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin ne boyutta olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, Neoliberal Politikalar, Serbestleşme, Küreselleşme

ABSTRACT

Neoliberal policies are an economic policy that has been dominant all over the world since the 1980s. According to this view, liberalization and globalization in the economy were supported. This model, in which there is no state intervention, started to be implemented in Turkey after the 1980s. In this study starting from 1980 until today, it has been examined how neoliberal policies have affected income distribution in developing countries and Turkey. Income distribution justice in the economy was examined by using the gini coefficient, individual and functional income distribution measurement methods, which are the most frequently used methods when measuring income distribution justice. While examining the effects of macroeconomic variables on income distribution and their changes over the years, it has been tried to understand how the effects of the policies implemented on income distribution are.

Keywords: Income Distribution, Neoliberal Policies, Liberalization, Globalization

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERALİZM VE GELİR DAĞILIMI KAVRAMLARI İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR

1.1. NEOLİBERALİZM KAVRAMI VE TARİHÇESİ.....	3
1.1.1. Neoliberalizmin Temel Politikaları.....	5
1.1.1.1. Ticari serbestleşme ve Küreselleşme.....	5
1.1.1.2. Özelleştirme.....	7
1.1.1.3. Deregülasyon.....	9
1.1.1.4. Finansal Serbestleşme.....	9
1.1.2. Washington Uzlaşısı.....	11
1.1.3. Neoliberalizme Destek Olan Kuruluşlara Genel Bakış.....	13
1.1.3.1. IMF.....	13
1.1.3.2. Dünya Bankası.....	15

1.1.3.3.	Dünya Ticaret Örgütü.....	16
1.1.3.4.	Çok Uluslu Şirketler.....	17
1.2.	GELİR DAĞILIMI KAVRAMI.....	18
1.2.1.	Gelir Dağılımı Türleri.....	19
1.2.1.1.	Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	19
1.2.1.2.	Kişisel Gelir Dağılımı.....	20
1.2.1.3.	Sektörel Gelir Dağılımı.....	21
1.2.1.4.	Bölgesel Gelir Dağılımı.....	22
1.2.2.	Gelir Dağılımının Ölçülme Yöntemleri.....	22
1.2.2.1.	Gini Katsayısı ve Lorenz Eğrisi.....	23
1.2.2.2.	Atkinson Endeksi.....	24
1.2.2.3.	Theil Endeksi.....	25
1.2.2.4.	Dalton Ölçütü.....	25
1.2.3.	Gelir Dağılımı Teorileri.....	26
1.2.3.1.	Klasik Gelir Dağılımı Teorileri.....	26
1.2.3.1.1.	Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi.....	26
1.2.3.1.2.	Marx'ın Gelir Dağılımı Teorisi.....	28
1.2.3.2.	Keynesyen Gelir Dağılımı Teorileri.....	30
1.2.3.3.	Neo-Klasik Gelir Dağılımı Teorileri.....	31
1.2.3.4.	Sentezci Gelir Dağılımı Teorileri.....	32
1.2.3.4.1.	Ferguson Gelir Dağılımı Teorisi.....	32
1.2.3.4.2.	Findlay Gelir Dağılımı Teorisi.....	32
1.2.3.4.3.	Weintraub Gelir Dağılımı Teorisi.....	33
1.2.3.5.	Kaldor Modeli.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

NEOLİBERAL POLİTİKALARIN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ

2.1. NEOLİBERAL POLİTİKALARIN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE ETKİLERİ.....	36
2.1.1. İşgücü Piyasasına Etkisi.....	37
2.1.2. Sanayi Kesimine Etkisi.....	39
2.1.3. Tarım Kesimine Etkisi.....	40
2.2. NEOLİBERAL POLİTİKALARIN GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİBERAL POLİTİKALARIN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. TÜRKİYE'DE NEOLİBERAL YAKLAŞIMIN TARİHSEL SÜRECİ VE GELİŞİMİ.....	52
3.1.1. 24 Ocak 1980 Kararları.....	53
3.1.2. 24 Ocak 1980 Kararlarının Neoliberal Politikalar Açısından Değerlendirilmesi.....	54
3.2. 1980 SONRASI DÖNEM.....	54
3.2.1. 1980-1989 Yılları Ticari Serbestleşme Dönemi.....	55
3.2.1.1. Türkiye'de 1980-1989 Döneminde Gelir Dağılımı.....	60
3.2.2. 1989-2001 Yılları: Finansal Serbestleşme.....	68

3.2.2.1. Türkiye’de 1989-2001 Döneminde Gelir Dağılımı.....	75
3.2.3. 2001 Sonrası Dönem.....	81
3.2.3.1. 2001-2012 Arası Dönemde Ticari ve Finansal Serbestleşme Yönünde Gelişmeler.....	81
3.2.3.2. 2012 Sonrası Dönemde Ticari ve Finansal Serbestleşme Yönünde Gelişmeler.....	86
3.2.3.3. 2001 Sonrası Ticari ve Finansal Serbestleşme Sürecinin Gelir Dağılımına Etkileri.....	88
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA.....	105

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: OECD ülkelerinde en yüksek ve en düşük ondalık dilimler arasındaki gelir oranı...45
Tablo 2: 1988- 2013 arası bölgelere göre gini katsayısı ortalamaları.....47
Tablo 3: Yıllara göre Latin Amerika ülkelerinin gini katsayıları.....48
Tablo 4: Türkiye’de 1980-1989 arası Yıllara Göre Enflasyon Oranları.....57
Tablo 5: Türkiye’de 1980-1989 arası Yıllara Göre İthalat ve İhracat (Milyon \$).....58
Tablo 6: Türkiye’de 1980-1989 arası Yıllara Göre GSYİH ve Büyüme Oranları.....59
Tablo 7: 1978 ve 1983 Yılları Gelirin Yüzdalık Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı...61
Tablo 8: Türkiye’de 1981-1988 arası Dolaylı-Dolaysız Vergilerin Dağılımı (%).....62
Tablo 9: 1986 Yılı Gelirin Yüzdalık Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı.....64
Tablo 10: 1987 Yılı Gelirin Yüzdalık Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı.....65
Tablo 11: 1988 yılı Bazı Gelişmiş Ülkelerde Gelirin Yüzdalık Dilimlere Göre Dağılımı.....65
Tablo 12: 1987 yılı Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....66
Tablo 13: Türkiye’de Açlık ve Yoksulluk Sınırı.....67
Tablo 14: Türkiye’de 1989-2001 arası Yıllara Göre Enflasyon Oranları.....71
Tablo 15: Türkiye’de 1989-2001 arası Yıllara Göre İthalat ve İhracat (Milyon \$).....73
Tablo 16: Türkiye’de 1989-2001 arası Yıllara Göre GSYİH ve Büyüme Oranları.....74
Tablo 17: 1987 ve 1994 Yılları Gelirin Yüzdalık Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı...76
Tablo 18: İşgücü Ödemelerinin GSYİH İçindeki Payı (%).....77
Tablo 19: Yıllara Göre Gelirin Fonksiyonel Dağılımı (%).....78
Tablo 20: 1994 Yılı Cinsiyete Göre Gelir Getiren Kişi Sayısı ve Gelirleri.....78
Tablo 21: Türkiye’de Yıllara Göre Gini Katsayısı.....79

Tablo 22: 1994 Yılı Gelir Getiren Fertlerin Eğitim Durumuna Göre Fert Sayısı ve Dikey Gelirleri (%).....	79
Tablo 23: Türkiye’de 2001-2012 arası Yıllara Göre Enflasyon Oranları.....	83
Tablo 24: Türkiye’de 2001-2012 arası Yıllara Göre İthalat ve İhracat (Milyon \$).....	84
Tablo 25: Türkiye’de 2001-2012 arası Yıllara Göre GSYİH ve Büyüme Oranları.....	85
Tablo 26: Türkiye’de 2012-2021 arası Yıllara Göre İthalat ve İhracat (Milyon \$).....	86
Tablo 27: Türkiye’de 2012-2021 arası Yıllara Göre Enflasyon Oranları.....	87
Tablo 28: Türkiye’de 2012-2020 arası Yıllara Göre Büyüme Oranları.....	88
Tablo 29: 1994 ve 2002 Yılları Gelirin Yüzdeler Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı...89	
Tablo 30: 2003-2005 Yılları Arası Gelirin Yüzdeler Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı.....	90
Tablo 31: Türkiye’de 2002-2005 Yılları Arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%).....	91
Tablo 32: 2006-2010 Yılları Arası Gelirin Yüzdeler Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı.....	92
Tablo 33: Türkiye’de 2006-2010 Yılları Arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%).....	93
Tablo 34: 2011-2015 Yılları Arası Gelirin Yüzdeler Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı.....	94
Tablo 35: Türkiye’de 2011-2015 Yılları Arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%).....	94
Tablo 36: 2016-2020 Yılları Arası Gelirin Yüzdeler Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı.....	95
Tablo 37: Türkiye’de 2016-2018 Yılları Arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%).....	96
Tablo 38: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arası Hanehalkı kullanılabilir fert Gelirine Göre Göreli Yoksulluk Oranı (%).....	98

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Lorenz eğrisi.....	24
Şekil 2: Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisinin Geometrik Yorumu.....	27
Şekil 3: Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk (günlük 2\$ altı) ve eşitsizlik yüzde değerleri...46	
Şekil 4: Dünyada bölgelere göre gelir dağılımı seviyeleri.....	49
Şekil 5: 2019-2020 Yılları Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%).....	97

GİRİŞ

Neoliberalizm, ekonomide serbestleşmeyi, küreselleşmeyi, devletin piyasa üzerindeki etkisini ortadan kaldırmayı, özelleştirmeyi, deregülasyonu destekleyen, kısaca piyasanın ekonomiye hükmettiği bir ekonomik görüştür. Keynesyen politikaların popülerliğini kaybettiği 70’li yıllarda ortaya çıkan ve 1980’den itibaren tüm dünyada kabul gören neoliberal politikalar günümüze kadar popülerliğini sürdürmüştür.

Türkiye’de 1980 öncesi hakim olan ithal ikameci görüş, yaşanan krizler ve ekonomideki kötü gidişat yüzünden terk edilmek istenmiştir. O dönemin hakim görüşü neoliberal politikalar, 1980’de 24 Ocak Kararları ile Türkiye’de yürürlüğe girmesiyle ekonomide tamamen yeni bir dönem başlamıştır. Piyasa ekonomiye hakim olmuş, devlet sermaye kesimini desteklemeye başlamıştır.

Gelir dağılımı bir ülkede yaşayan bireylerin, üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen toplam gelirden aldığı paydır. Bu ölçüm, ülkenin refahı hakkında bilgi verir. Gelir dağılımının farklı türleri vardır. Bu çalışmada fonksiyonel ve bireysel gelir dağılımı türleri kullanılmıştır. Fonksiyonel gelir dağılımı, ekonomideki toplam gelirin yüzde kaçının emek faktörüne yüzde kaçının kar, faiz, rant gibi değişkenlere gittiği hakkında bilgi verir. Bireysel gelir dağılımı ise toplam gelirin bireyler veya haneler arasında nasıl bölüştüğünü gösterir. Bireysel gelir dağılımında en çok kullanılan yöntem gini katsayısı ve yüzdeler dilimlere göre gelir bölüşümüdür. Bu çalışmada gelir dağılımının yıllara göre değişimini anlamak için bu iki ölçüm yöntemi kullanılmıştır.

Neoliberal görüşe göre gelir dağılımı eşitsizliğinin sebebi piyasaların yeterince gelişmemesidir. Eğer piyasalar serbest bırakılıp, önleri açılırsa daha çok gelişip, gelir eşitsizliği ve işsizlik gibi birçok ekonomik problemi kendi kendine çözecektir. Fakat yine de neoliberalizmin gelir dağılımını çözmek gibi temel bir amacı yoktur. Neoliberalizmle birlikte sağlanan ekonomik büyüme sonucunda ‘toplumun her kesimi bundan olumlu olarak

etkilenecektir'' düşüncesi hakimdir. Neoliberalizmde ekonomide eşitlik ilkesi yerine etkin bir ekonomi oluşturma amacı vardır. Neoliberalistlere göre gelir dağılımı hiçbir zaman problem olmamıştır.

Bu çalışmada 1980 sonrası dönem; 1980-1989 arası ticari serbestleşme dönemi, 1989-2001 arası finansal serbestleşme dönemi ve 2001 sonrası dönem olarak üçe ayrılmış ve bu şekilde incelenmiştir. Neoliberal politikaların benimsendiği bu yıllarda, hangi uygulamalara gidildiği, makroekonomik değişkenlerin bu uygulamalardan nasıl etkilendiği ve tüm bunların sonucunun gelir dağılımı üzerinde nasıl bir etki yarattığı araştırılmıştır. Çalışmanın sonunda neoliberal politikaların Türkiye'deki gelir dağılımı adaletini nasıl etkilediği ve yıllar içerisinde nasıl evrildiği yorumlanmıştır.

I. BÖLÜM: NEOLİBERALİZM VE GELİR DAĞILIMI İLE İLGİLİ TEORİK YAKLAŞIMLAR

Çalışmanın ilk bölümünde neoliberalizm ve gelir dağılımı kavramlarının teorik yaklaşımları incelenmiştir.

1.1. Neoliberalizm Kavramı ve Tarihçesi

Neoliberalizm kavramı, ekonomide deregülasyonu, özelleştirmeyi, özel sektörün ekonomideki payını arttırmayı, küreselleşmeyi, ülkeler arasında serbest ticareti, hükümet harcamalarında ve vergilerde azalmayı destekleyen bir kavramdır. Neoliberal ekonomi politikaları ile ülkedeki kamu işletmelerinin özelleştirilmesi, sosyal devlet şeklinden çıkılması, vergilerde indirim yapılması, devletin uluslararası piyasaların gelişmesi için küresel sermaye akışı üzerindeki denetimi kaldırması gibi uygulamalar söz konusu olur. Diğer bir deyişle, neoliberal politikalar devlet müdahalesini neredeyse kaldırarak, serbest ticaret ve özelleştirme ile finansal önlemler alan iktisadi bir görüştür.¹

Neoliberalizm kavramı olarak liberalizmin başkalaşmış halidir. Liberalizmde bireysellik ve özgürlük vardır. Liberalizm bireylerin din, bireysellik, politika, düşünce gibi konularda özgürlüğü vurgulayan politik bir ideolojidir. Liberalizmde bireylerin tamamen serbest bir şekilde hareket etmesini, devletin bireylere müdahale etmemesini savunan iktisadi bir görüştür. Özetle liberalizm temelde politik bir teori iken, neoliberalizm ise ekonomik bir kavramdır.²

Neoliberalist görüşte piyasanın ekonomi üzerinde büyük bir etkisi vardır. Onlara göre bireylerin mülkiyet hakları korunmalı ve ülkelerarası ticarete sorun olan her türlü engelin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bunun için devlet her türlü önlemi alarak, ticaretin

¹ Konat, M. E., Yıldız, Z. (2020) ‘Neoliberal Politikalar Perspektifinde Kalkınma’. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt: 13 Sayı: 69 Mart 2020 s.1229

² Safi, İ. (2018) ‘Neo-Liberalizmin Öncüsü Hayek’in Toplumsal ve Siyasal Kuramı’. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches ISSN:2528-9527 E-ISSN: 2528-9535 s.1772-1793

kolaylaşmasına yardımcı olmalıdır. Piyasanın çözüm üretmekte tıkanıdığı noktalarda devlet yardımcı olmalı, bunun haricinde ise hiçbir şekilde piyasa müdahalede bulunmamalıdır.³

Neoliberalizmin ortaya çıkışını sağlayan faktörler 1970’lerde oluşmaya başlamıştır. 1970’lere kadar devam eden Keynesyen ekonomi politikası, 1971’de Bretton Woods uluslararası para sisteminin sona ermesi ve 1973’te Petrol Krizi, neoliberalizmin oluşmasına neden olmuştur. Keynesyen ekonomideki sosyal devlet ve işçi hakları anlayışı sebebiyle devletler yeterince kâr edemediğinden bu dönemde daha fazla kâr elde edebilecek bir sisteme geçme arayışına girmişlerdir.

1970’li yıllarda yaşanan petrol fiyatlarındaki hızlı artış, dolar ve diğer rezerv paraların değer kaybetmeleriyle birleşince ortaya stagflasyon yani hem enflasyon hem de durgunluğun bir arada yaşanması sorununu çıkardı.⁴ Ortaya çıkan bunun gibi sorunlar yüzünden yeni bir ekonomik politika arayışına girilmiştir.

Milton Friedman ve Von Hayek, neoliberal politikaları ortaya çıkaran iktisatçılardır. Von Hayek, devletin asli görevinin kişilerin özgürlüklerine sahip çıkmak olarak tanımlamıştır ve kişilerin en temel özgürlük hakkı piyasa ekonomisi olduğu için, devletin piyasayı desteklemesi gerekmektedir. Friedman ise piyasa her ne kadar serbest olursa olsun devletin ekonomideki öneminin çok büyük olduğunu belirtmiştir. Devlet hem piyasanın karışmaması açısından baskı yapmadan piyasayı yönetmeli hem de piyasanın kararlarına saygı duymalıdır. Kısacası devletin ekonomideki rolünü bir ‘hakem’ gibi olmak olarak yorumlamıştır.⁵

Neoliberal ekonomi politikaları 1980’lerle beraber ‘Yeni Dünya Düzeni ile Bütünleşme veya Küreselleşme’ sloganlarıyla tüm dünya ülkeleri arasında yaygınlaştı. Neoliberal politikalar

³ İncekara, A., Mutlugün, B. (2016) “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları Sürecinde Gelir Bölüşümü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi”. International Conference On Eurasian Economies s.360

⁴ Eğilmez, M. Petrolün Ekonomisi. KENDİME YAZILAR. 2014. (www.mahfiegilmez.com)

⁵ Kalfa Ataay, C. (2016) “Hayek ve Friedman’ın Devlet Anlayışı”. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* • *Marmara University Journal of Political Science*. Cilt: 4, Sayı 1, Mart 2016, ISSN 2147-6934, DOI: 10.14782/sbd.2016117950. s. 131

birçok az gelişmiş veya çevre ülkelerde, uluslararası kapitalizmin dönüşümüne dayalı olarak kurulmuştur.⁶

Sonuç olarak neoliberalizm, kapitalist ekonomileri durgunluktan ve rekabet eksikliğinden kurtarmaya çabalayan liberal ekonomik teorinin yakın zamanlı uyanışıdır. Neoliberalizmin, bazı ülkelerde ekonomik kalkınmanın canlandırılmasında başarısı vardır ancak neoliberalizm özellikle 1997 Doğu Asya mali krizinde ve 2008 Batı mali krizinde korkunç bir istikrarsızlığa neden olmuştur. Neoliberalizmin insan hakları üzerindeki etkisi karmaşık ve tartışmalıdır. Ancak serbest pazarı desteklemesi ve devlet giderlerinde sosyal harcamaların azaltılmasını öngörmesiyle kuşkusuz yoksulların ve birçok ülkede korunmasız olanların özellikle kadınların, çocukların, azınlıkların, yerlilerin ve engellilerin refahına zarar verici etkileri olmuştur. Neoliberalizm, küresel ekonomide hâlâ etkilidir ancak neoliberalizmin ekonomik yararlarını, özellikle küresel yoksullar arasında, insan haklarına ilişkin daha büyük bir endişe ile birleştirme yönünde büyüyen bir hareket mevcuttur.⁷

1.1.1. Neoliberalizmin Temel Politikaları

Neoliberal politikaların temelinde ekonomik özgürlük anlayışı söz konusudur. Neoliberal bir ekonomide ticarete ve finans piyasalarında serbestleşme, küreselleşme ve deregülasyon politikaları hakimdir. Piyasanın özgür bırakıldığı bu anlayışta devlet piyasaya destek olmaktadır.

1.1.1.1. Ticari Serbestleşme ve Küreselleşme

Ülkelerarasında küreselleşmeyle birlikte dünya ekonomisinde ticari serbestleşme süreci başlamıştır. Neoliberal görüşün tüm dünyada önem kazanması ve ticaretin serbestleşmesi ile birlikte ülkeler dış ticaret politikalarını tekrardan güncellemiş ve serbestleşme politikasını benimsemişlerdir. Böylece müdahalesiz ve dışa açık bir ekonomik anlayış ortaya çıkmıştır.

⁶ Gül, Sallan, S. (2004) Sosyal devlet bitti, yaşasın Piyasa!. İstanbul: Etik Yayınları. s. 197.

⁷ Freeman, M. (2016) Neoliberal Politikalar ve İnsan Hakları. (Çeviri: Şafak Evran Topuzkanamış.) *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: 17, Sayı: 2, 2015, Basım Yılı: Nisan 2016, s. 174.

Küreselleşme sayesinde üretim faktörlerin serbest dolaşımını önleyen ulusal sınırlar ortadan kalkıp, global bir pazar ortaya çıkmıştır. Ticari serbestleşme küreselleşmenin önemli bir etkisidir. Küreselleşmenin sonucunda ticari serbestleşme ortaya çıkmıştır. Küreselleşme kavramının belli bir tanımı olmamasına karşılık, toplumların ekonomik, siyasi ve sosyal açılardan birbirine yakınlaşması ve sınırları kaldırarak bütün bir yapı oluşturması olarak ifade edilebilir.

Küreselleşme kavramının hangi unsurları içermesi gerektiği konusunda ortak bir kanı olmamasına rağmen, genel olarak kabul gören bir biçimi olarak şu tanımlama yapılabilir; “küreselleşme; insan, sermaye, teknoloji ve hizmetler bakımından entegrasyonun sağlanmasıdır. Küreselleşme; ticaretin, direkt yabancı sermaye yatırımlarının artması ve fikir haklarının uygulamaya konmasıyla üretim faktörlerinin mobilitesinin daha da yükselmesi sonucu dünyanın giderek daha fazla bütünleşmesini ifade etmektedir”. Küreselleşme kavramına ilişkin diğer bir tanımda şu şekildedir; küreselleşme toplumların siyasi yönetimi ve yönetim politikaları, ideolojisi ve kültürleri üzerinde uluslararası sermayenin ekonomik politikası, kültürü ve ideolojisinin egemenliğini kurması ve geliştirmesidir.⁸

Küreselleşmeye, ister kapitalizmin evrilmesi veya dünyanın batılılaşması, isterse Amerikan egemenliğinin ilan edilmesi veya dünya ölçeğindeki ilişkilerin, değerlerin ve metaların karşılıklı mübadele içine girmesi olarak tanımlansın, sonuçta önümüzde yeni bir dünya düzeni gerçekliği durmaktadır. Bu gerçeklik, dünyanın bütününe ilgilendiren ve adına küreselleşme denilen bir süreçtir. Geri döndürülmesi mümkün olmayan bu süreci, kimileri bir burjuva ideolojisi, kimleri de bir mitoloji olarak görmektedir.⁹

Ticari serbestleşme, ekonomideki malların ve hizmetlerin ticareti önündeki sınırların ve kontrollerin ortadan kaldırılmasıdır. Ticari serbestleşme sayesinde hem ekonomide yeni mallar oluşup hem de pazar payının artmasına sebep olmaktadır.

⁸ Gezgin, S. (2005) “Küreselleşmenin Medya ve Toplum Üzerindeki Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sayı:21, s.10

⁹ Duman, M. Z. (2011) “Neo-liberal küreselleşmenin zaferi”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt:8 Sayı:1 s.675

Ticaret serbestleşme, hükümet müdahalelerinin bir sonucu olarak ticaret akışını durdurmak için ticaret politikalarının değiştirilmesini ifade eder. Bu politika değişiklikleri iki ana gruba ayrılır. Bu gruplardan ilki vergiler, tarifeler, ek ücretler gibi değişkenleri içeren fiyat müdahalelerini, ikincisi ise lisans ücretleri, yasaklar ve kotalar gibi tarife dışı engelleri içerir.

Ticari serbestleşme dış ticaret yapan tüm ülkeler için ekonomik büyümeyi sağlayacağı ve dolayısıyla ekonomik refahı da artıracığı görüşü ilk olarak klasik iktisatçılar tarafından ortaya atılmıştır. Klasik dış ticaret teorileri olarak da bilinen bu teoriler, özellikle 1960 sonrasında ekonomik büyümeyi açıklamakta yetersiz kaldıkları için yaygın olarak eleştirilmiş ve yeni teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ticari serbestleşme sadece mal ve hizmet akışını hızlandırmamakta aynı zamanda teknoloji transferini de sağlamaktadır. Dolayısıyla, ticari serbestleşme düzeyi daha fazla olan ülkeler yeni teknolojilere daha hızlı ulaşmaktadır. Yeni teknolojilerin kullanımı ise, ekonomik verimlilikte bir artış yaratmaktadır. Ülke ekonomilerinin yeni teknolojilere adapte olması ülkedeki beşeri sermaye stokunu da arttırmaktadır. Ticari serbestleşme sonucunda uzmanlaşmanın artması, yeni teknolojilerin kullanılması ve rekabetin artması ekonomik büyümeyi de olumlu yönde etkilemektedir.¹⁰

1.1.1.2. Özelleştirme

Üzerinde çok fazla tartışılan bir kavram olan özelleştirme, özelleştirmenin amacına, biçimine ve şekline göre çok farklı biçimlerde tanımlanabilmekte ve anlaşılabilir. Çünkü özelleştirme kavramı olarak farklı farklı bilim dallarının konusudur. Bu yüzden özelleştirmenin tanımı yapılırken farklı farklı tanımlara ulaşabilmek mümkündür. İktisadi anlamda özelleştirme, ekonomik faaliyetlerde bulunan kamu iktisadi teşebbüslerinin mülkiyet haklarının devletten özel sektöre verilmesidir. Hukuk bilimi açısından ise özelleştirme, kamu işletmelerinin yönetim haklarının özel sektöre verilmesidir. Özetlemek gerekirse mülkiyet

¹⁰ Sezgin, F., Özel, H. A. (2012) "Ticari Serbestleşme-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Bootstrap Kantil Regresyon Yardımıyla Analizi". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. Cilt 62, Sayı 2, 283 s.298

haklarını özelleştirmek iktisadi açıdan, yönetimi özelleştirmek ise hukuk bilimi için önemlidir.¹¹

Özelleştirme kavramını kısaca tanımlanması gerekirse; özelleştirme devletin, özel kesimin bulunduğu bütün sektörlerden çekilmesi ve elinde bulunan sektörleri ise özel kesime devretmesidir. Böylece verimlik daha da artacak ekonomi büyüyecektir.¹²

Özelleştirme, aşağıdaki yollardan bir veya birkaçı vasıtasıyla başarılabilir:

- Bir kamu işletmesinin mal varlığının veya hisse senetlerinin kısmen veya tamamen satılması
- Bir kamu işletmesinin mal varlığının tasfiye yolu ile satılıp elden çıkarılması.
- Millileştirilen şirketlerin terkedilmesi veya geri iadesi. Şu anda faaliyetine devam etsin veya etmesin, bunların daha önceki sahiplerine karşılıklı veya karşılıksız olarak teslim edilmesi (Bengladeş'de Jüte Endüstrisinde olduğu gibi).
- Devletin veya kamu teşebbüslerinin ellerindeki hisse senetlerinin değerlerinin hafifletilerek kısmı satışı.
- Özel sektör ortaklarıyla müşterek yatırımlar oluşturmak.
- Daha önceleri kamu sektörüne tahsis edilmiş olanlara özel sektörün girebilmesi için liberalizasyon ve bürokratik işlemleri azaltma gibi idari ve politik önlemlerin alınması.
- Kullanma ücretinin oluşturulmasıyla finanse edilebilecek belirli hizmetlerin özel sektör tarafından yerine getirilmesine izin verilmesi (otoban ve köprüler için geçiş ücreti alınması gibi).
- Hükümet müdahalesi olmadan pazar güçlerinin serbest hareket edebilmeleri için kontrol ve düzenlemelerin kaldırılması veya hafifletilmesi.¹³

¹¹ Gürol, M. A. (1993) "Türkiye'de Özelleştirme Kapsamında Çalışanların Pay Ortaklığına İlişkin Uygulama ve Yaklaşımların Değerlendirilmesi" (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi). Ankara. s. 30

¹² Afşar, M. (1992) "Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Özelleştirme Verimlilik İlişkisi" Eskişehir, s. 182.

¹³ Murat, S. (1995) "İstihdam Açısından Kit'ler Ve Özelleştirilmeleri". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. Sayı 40, 97 - 131, s.108

1.1.1.3. Deregölasyon

Deregölasyon kavramı, kelime anlamı olarak deregüle etmek yani serbest ve özgür bırakmak, kuralları kaldırmak demektir. Regölasyon anlam olarak düzenleme demek olduğundan tam tersi anlamda olan deregölasyon ise düzensizleştirme ve serbest bırakma anlamlarını taşır. Finansal anlamda deregölasyon ise devletin piyasaya müdahale etmemesi demektir. Buna ek olarak devletin ekonomik etkinliğini de azaltması veya ortadan kaldırması demektir. Bu sayede daha az vergi toplayan devlet daha az hizmet sunar. Bunun karşısında devlet sunması gereken birçok hizmet alanı özel sektöre devredilir.

Deregölasyon kısaca devletin piyasayı serbest bırakması, uyguladığı iktisadi veya sosyal regölasyonları kaldırması anlamına gelmektedir. Ancak bazı alanlarda devletin müdahalesini kaldırması, piyasanın ya da bireylerin de aleyhine olacaktır. Örnek vermek gerekirse, trafikte oluşabilecek kazalara karşı devletin uygulamaya koyduğu bazı trafik kuralları vardır. Bu kuralların amacı oluşabilecek kazaları önlemektir. Bu yüzden devletin tüm regölasyonları kaldırıp, düzenlemeden vazgeçmesi toplumun da bundan olumsuz etkilenmesine yol açacaktır. Bu tarz düzenlemeler devlet tarafından yapılmalıdır. Devlet piyasayı düzenlemek için de regölasyonlar uygular. Fiyat ve ücret kontrolleri, dış ticarete yapılan kotalar bunlara örnek olarak verilebilir.¹⁴

Deregölasyonun esasında daha az sayıda ve daha az hukuki düzenlemelerin, daha da verimli düzenlemeler getireceğini, sektörlerdeki verimliliği de artıracığını, hizmetlerin ve ürünlerin kalitesi artarken fiyatının tersi oranda düşeceğini söyler.

1.1.1.4. Finansal Serbestleşme

Finansal serbestleşme, deregölasyon kavramının finansal piyasalara uygulanmış halidir. Bu görüşü savunanlar, dünyanın birçok ülkesinde 1970'lerin sonlarıyla 1990'ların başları

¹⁴ Aktan, C. C. (2003) "Türkiye'de Deregölasyon Reformuna Yönelik Öneriler" (C.Can Aktan, Etkin Devlet, Konya: Çizgi Kitabevi, adlı kitaptan yapılan alıntılarla hazırlanmıştır.) (www.canaktan.org)

arasında yer alan zaman diliminde, finansal yapılar üzerindeki resmi denetimlerin zayıflamasının, uluslararası sermaye akımları ve uluslararası finans piyasaları üzerinde yarattığı uyarıcı etkiye dikkat çekmişlerdir.¹⁵

Finansal serbestleşme; özellikle gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin uluslararası finansal faaliyetlerini kendi ülkelerine çekmek için finans sistemi üzerindeki denetim ve kısıtlamaları kaldırdığı ya da azalttığı yeniden düzenleme uygulamaları ile ekonomilerin uluslararası sermaye akımlarına açılma süreci olarak ifade edilmektedir.¹⁶

Finansal serbestleşme ile birlikte yurt içi finansal piyasaların gelişmesi ve finansal derinliğin sağlanması planlanmıştır. Kamu tarafından gerçekleştirilen müdahalelerin ve kamunun finansal piyasalarda fiyat ve miktar üzerindeki baskısının, bu piyasaların gelişimine zarar verdiği kabul edilmektedir. Devlet müdahalelerinin ortadan kalkmasıyla finansal piyasalarda piyasa ekonomisinin işlerlik kazanacağı, bu durumun ise yurtiçi tasarrufları artırarak yatırımlara kaynak teşkil edeceği, böylelikle ekonomik büyümenin hız kazanacağı savunulmaktadır. Zira finansal serbestleşmeye dayanak oluşturan görüşlerin temel önermelerinden biri, serbestleşme neticesinde yurtiçi tasarrufların artacağı ve finansal piyasalarda büyüyen fonların kredi hacmini genişletmek suretiyle yatırım artışına ve neticede büyümeye katkı sağlayacağıdır.¹⁷

Finansal serbestleşmenin dar ve geniş olarak iki farklı anlamı vardır. Dar anlam olarak finansal serbestleşme, faiz oranlarındaki devlet kontrolünün ortadan kaldırılması iken geniş anlam olarak finansal serbestleşme, özellikleri birbirlerinden farklı organizasyonların üzerlerindeki faaliyetlerine ilişkin kısıtlamaların, kambiyo kontrol veya kısıtlamalarının, yurt içi finansal sisteme katılmak isteyen yabancı şirket veya kuruluşların ve kişilerin dış finansal piyasalara katılım sırasında karşılaştıkları kısıtlamaların azaltılması veya ortadan kaldırılmasıdır.¹⁸

¹⁵ Öztürk, Y.K., Kuşçu, S. (2011) “Finansal Serbestleşme: İlk Deneyimler Ve Kriz”. *REFORMA*. Cilt 1, Sayı 49. s.10

¹⁶ Durgun, Ö. (2007) “Küreselleşme Sürecinde, Finansal Serbestleşmenin Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri”. *Mevzuat Dergisi*. Yıl: 10, Sayı: 111, Mart 2007. (www.mevzuatdergisi.com/2007/03a/02.htm)

¹⁷ Oktayer, A. (2009) “Türkiye’de Finansal Serbestleşme Ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme”. *Akademik İncelemeler* Cilt:4 Sayı:1 s.75

¹⁸ Williamson, J., Mahar, M. (2002). Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme, Liberte Yayınları No:108 s.10

Finansal liberalizasyon, bankalar arasındaki rekabeti artırır, ancak bankaların faiz oranlarını serbestçe belirlemesine ve fon kullanmasına izin verir. Dolayısıyla bu serbestlik bankaların davranış ve stratejilerine yönelik artan bir risk oluşturmaktadır. Küresel ekonominin gelişmesiyle birlikte bu riskler, gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülkenin bankacılık sistemini zayıflatmakta, küresel anlamda finansal istikrarı tehdit etmektedir.¹⁹

Finansal serbestleşmede iki ayrı kavram bulunmaktadır. Bu kavramlardan ilki olan iç finansal serbestlik, ‘‘Washington Konsensüsü’’ olarak da adlandırılır. Bir diğeri olan dış finansal serbestlikte ise uluslararası finansal piyasalar ile bütünleşme sağlanır ve döviz kurlarında devlet müdahalesi kesilerek piyasa koşullarında belirlenmesidir.

1.1.2. Washington Uzlaşısı

Neoliberalizmin temeli ilk kez 1970’li yıllarda oluşmaya başlamış ve 1980’li yıllardan itibaren tüm dünyada hakim görüş olmaya başlamıştır. 1989’da John Williamson, bu yaklaşımı ‘‘Washington Uzlaşısı’’ ismi ile on madde olarak topladı. Bu program başlangıçta Latin Amerika ülkeleri için hazırlanmış, ama sonradan IMF ve Dünya Bankası’nın baskılarıyla gelişmekte olan ülkeler tarafından da uygulanmaya başlamıştır.

Washington Uzlaşısı ilk kez 1989’da John Williamson tarafından ortaya çıkarılmıştır. Washington ismiyle, burada IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazine Bakanlığı’nın bağlı olduğu yere vurgu vardır. Washington Uzlaşısı ilk olarak borç batağına girmiş Latin Amerika ülkeleri için geliştirilmiş olsa da sonradan gelişmekte olan ülkelerin küreselleşmeye katılımları için geçerli olan kural ve politikaları kapsayan bir rehber olarak kullanılmıştır. Fakat sonradan 1980’lerden itibaren başlayan küreselleşme sürecinin Washington Uzlaşısı ile birlikte ortaya atılan neoliberal politikalar çerçevesinde, farklı bölgelerde uygulanan benzer politikalar gelişmekte olan ülkeler için olumlu sonuçlar vermemiş, krizlere yol açmış ve adil gelir dağılımını gerçekleştirememiştir.

¹⁹ Taşar, M. O. (2009) ‘‘Finansal Regülasyonlar ve Küresel Kriz Sürecinde Türk Dünyası Bankacılık Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması’’ *Avrasya Etüdüleri*. Cilt 36, Sayı 2,7. s.39

John Williamson'ın hazırladığı Washington Konsensüsü maddeleri;

- Kamu kuruluşlarını özelleştirmek,
- Deregülasyon,
- İthalatı serbest bırakmak,
- Mali disiplinin sağlanması,
- Faiz oranlarının serbestleştirilmesi,
- Yüksek getiriye sahip olan ve gelir dağılımının düzelmesine yardımcı olabilecek harcamalara öncelik sağlamak
- Mülkiyet haklarını korumak,
- Vergilerde reformlara gitmek,
- Döviz kurlarında rekabetçi bir ortama geçmek,
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını serbestleştirmek, olarak belirlenmiştir.²⁰

Washington Konsensüsü'nde belirtilen bu ilkelere göre devlet müdahalesinin en aza indirilerek, piyasadaki özel sektörün gücüne dayanan bir kalkınma anlayışının benimsendiğini söylemek mümkündür.

Washington uzlaşmasının ortaya koyduğu özelleştirme ve deregülasyon uygulamaları, sosyalizmin yıkılmasından sonra Doğu Avrupa ve Latin ülkeleri tarafından benimsenmiştir. Ancak Asya ve Afrika ülkeleri bu politikalara karşı daha temkinli yaklaşmıştır. Piyasa odaklı reformların ekonominin kamu ve özel sektörleri arasında tamamlayıcı bir işlev göreceği ve kamu kurumlarının daha az dikkatini çekeceği öne sürülmüştür. Washington Uzlaşmasına göre devlet sadece makroekonomik değişkenlerden ve eğitimden sorumlu olmalıdır. Ancak tüm dünyada ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde 1990'lı yıllarda etkisini arttıran kriz ortamı, bu politikaların sınırlarının tartışılmasına sebep oldu. Bu durumdan kaçınmak için Washington Uzlaşısı'nın en önemli maddesi olan mali disipline yönelme gerçekleşti. 1990'ların sonu ve 2000'lerin başında mali sürdürülemezlik endişeleri, kredi kısıtlamaları ve tasarrufa zorlama gibi çeşitli nedenlerle piyasalar, uluslararası kuruluşlar ve ardından çoğu değişken ülkeler tarafından talep edildi. Uluslararası kuruluşlar kısıtlamaları

²⁰ Williamson, J. (2000) "What Should the World Bank Think about the Washington Consensus?", *The World Bank Research Observer*, Vol. 15, no. 2 August 2000. s.2

ortadan kaldırılmak için yoğun baskılar yapmış ve bu sorunlara köklü bir çözüm bulunması beklenmiştir.

Washington Konsensüsü'nü yani neoliberal programı tam anlamıyla uygulayan bölge Latin Amerika olmuştur fakat programın sonu büyük bir yıkıma sebep olmuştur. Ekonomik göstergelerde ve büyüme hızında ani düşüşler meydana geldi. Buna karşılık neoliberalizmi kabul etmeyen ve gelişmiş ülkelerin kalkınma yöntemini uygulayan Doğu Asya ekonomilerinde ise büyüme ve kalkınma sağlanmıştır. Ancak 1997'de meydana gelen büyük Asya krizi ile birlikte Washington Konsensüsü'nün yeniden incelenmesi gerektiği gündeme gelmiştir. Bu krizin sonucunda yeniden müdahaleci devlet kavramı önem kazanmış ve özel sektörü serbest bırakmanın aslında çokta iyi bir fikir olmadığı, gerektiğinde devletin piyasalara müdahalesinin daha da sağlıklı sonuçlara sebep olduğu görüşü benimsendi.

1.1.3. Neoliberalizme Destek Olan Kuruluşlara Genel Bakış

Neoliberal sistemin işleyebilmesi için bu sisteme yardımcı olan kuruluşlar vardır. Bu kuruluşlardan ilki olan IMF, parasal konularda küreselleşmeyi destekleyen uluslararası bir kuruluştur. İkinci olarak ise Dünya Bankası, IMF'ye benzer olarak finansal konularda küreselleşmeye destek olmaktadır. Bir diğer kuruluş olan Dünya Ticaret Örgütü ise uluslararası ticareti desteklemektedir. Son olarak çok uluslu şirketler ise bu sistemin işleminde ve ayakta durmasına sebep olan kuruluşlardır.

1.1.3.1. IMF

Uluslararası Para Fonu (IMF) parasal konularda küresel iş birliğini arttırmak, mali istikrarı sağlamak, uluslararası ticaretin dengeli bir şekilde gelişmesine yardımcı olmak, yüksek istihdam ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemek ve tüm dünyada yoksulluğu azaltmak gibi görevleri olan uluslararası bir organizasyondur. Merkezi Washington D.C'de bulunan IMF'nin 2020 yılı itibariyle 189 üye ülkesi vardır.

IMF'nin kurulması için ilk toplantılar, 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında 45 ülkenin bir araya gelmesiyle, Amerika Birleşik Devletleri'nin Bretton Woods vilayetinde gerçekleşmiştir. Bu görüşmelerde ana sözleşme imzalanıp, 27 Aralık 1945'te IMF resmi olarak kurulmuştur ve nihayet 1 Mart 1947'de finansal operasyonlara başlamıştır.²¹

1980'lerden sonra neoliberalizm tüm dünyada baskın bir politika haline gelmiştir. Ödemeler dengesi sorunu yaşayan ve kredi ihtiyacı olan özellikle gelişmekte olan ülkelere yapısal uyum adı altında neoliberal politikalara zorla yönlendirilmiştir. Neoliberal politikalar sayesinde ekonomiler serbestleşmiş, işgücü piyasaları esnekleşmiş, fiyat müdahaleleri kalkmış ve özelleşmeler artmıştır. Bu yüzden IMF için sadece karşılıksız olarak yardım eden bağımsız bir kuruluş olarak değil, kendi politikalarını zorla yardım isteyen ülkelere dayatan bir organizasyon olarak tanımlanabilir.²²

IMF'nin görevi bu fona üye olan ülkelerin dış borçları için kredi temin etmektedir. Fakat verilen krediler kısa vadeli olarak verilmektedir. IMF bu özelliği sayesinde Dünya Bankası'ndan ayrılabilir çünkü Dünya Bankası'nın verdiği krediler uzun vadeli. Ancak özellikle son zamanlarda sınırlı olarak da olsa orta vadeli krediler de verilmiştir.

Uluslararası para ve mali içerik işleyişinden sorumlu bir kuruluş olan IMF'nin görevleri zaman içinde artış göstermiştir. "Bu görevler aşağıdaki biçimde sıralanabilir:

- Ekonomik istikrarsızlık içinde olan ülkelere dış ödeme açıkları için kısa vadeli kredi sağlamak,
- Uluslararası mali sisteme zarar vermesini önlemek üzere üye ülkelerin kur politikalarını gözetlemek ve denetlemek,
- Mali kriz içine giren ve dolayısıyla ulusal parası yoğun spekülasyona uğrayan ülkelere krizin atlatılması için mali kaynak sağlamak,
- Üye ülkelerin uluslararası ticari bankalara veya resmi kuruluşlara olan ve ödenemeyen borçlarının ortaya çıkması durumunda, sorun çözümü için aracılık yapmak, yeni ödeme plan ve borç erteleme anlaşmaları hazırlamak,

²¹ Eğilmez, M., Kumcu, E. (2011) "Ekonomi Politikası ve Uluslararası Kuruluşlar". Remzi Kitabevi. s. 66.

²² Başkaya, F. (1995) "Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme". Öteki Yayınevi. s. 52.

- Dünya Bankası ile iş birliği içerisindeki üye ülkelerdeki makro ekonomik ve yapısal uyum politikalarına finansal destek sağlamak,
- Üye ülkelerde dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin liberasyonunu özendirici çalışmalarda bulunmak, bu konularda üyelere teknik yardım ve eğitim hizmetleri sunmak.²³

IMF'ye ilk kez girişte, üye olan ülkelerden üyelik aidatı adı verilen bir kota belirlenir. Bu kota ilk girişte ödenir. Belirlenen bu kota üye ülkelerin oy güçlerini ve alabileceği kredi limitini de belirler.²⁴ IMF'nin temel finansman kaynağını üye ülkelerin kotaları oluşturmaktadır. Bir üyenin kotası o ekonominin büyüklüğünü ve onun dünya ekonomisindeki konumunu yansıtır. IMF bu genel kotaları düzenli olarak gözden geçirmektedir.

1.1.3.2. Dünya Bankası

Dünya Bankası (World Bank) veya resmi ismiyle Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), 1944'de Bretton Woods konferanslarında kurulan ve IMF'nin "ikiz kardeşi" sayılan bir finansman kuruluşudur. Banka, 1946 yılında faaliyete geçmiştir.

Dünya Bankası'nı kurulduğu ilk yıllardaki görevi, Batı Avrupa ekonomilerini geliştirmek için finansal destek sağlamaktı. İlerleyen zamanlarda ise az gelişmiş ülkelerin kalkınması için krediler vermeye başlamıştır. Dünya Bankası prensip olarak gelişmiş ülkelere kredi vermek yerine az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere kredi vermektedir. Gelişmiş ülke olarak en son Japonya 1960'larda Dünya Bankası'ndan kredi almıştır. Dünya Bankası'na üye olabilmek için IMF'ye de üye olma şartı vardır.

Dünya Bankası'nın asıl amacını, başta gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere olmak üzere, yaşam kalitesini arttırarak ve yoksulluğu azaltmak için gelişmekte olan ülkelere krediler sağlamak olarak tanımlanabilir.²⁵

²³ Seyidoğlu, H. (2007) "Uluslararası İktisat". Güzem Yayınevi (16. Baskı) s. 563

²⁴ Erdinç, Z. (2007) "Uluslararası Para Fonu-Türkiye ilişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand-by Anlaşması". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2007, Sayı: 18, s. 3.

²⁵ Eğilmez, M., Kumcu, E. (2011) "Ekonomi Politikası ve Uluslararası Kuruluşlar". Remzi Kitabevi. s. 71.

Neoliberal politika uygulamalarıyla, 1980'lerin sonuna kadar kalkınmakta olan ülkelere kamu harcamalarının bir bütün olarak verimsiz olduğu ve daraltılması gerektiği konusu, Dünya Bankası ve uluslararası diğer kurumlar tarafından ısrarlı bir şekilde verilmeye çalışıldı. Fakat uygulamaya konan bu yapısal uyum programlarının olumsuz sosyal sonuçları tüm şiddetiyle gün yüzüne çıkınca, Dünya Bankası ve tüm uluslararası kuruluşlar kamu harcamaları içinde yer alan beşeri sermayeyi diğer harcamalardan ayırmaya başladılar. Yeni kalkınma kurumlarının da etkisiyle sağlık, eğitim, kültür, konut ve şehirciliğin de beşeri sermayenin değerlendirilmesine yönelik harcamalar olarak kabul edildiği yeni yaklaşım, devletin daralması gerektiğini değil varlık biçimini değiştirmesi gerektiğini önerir.²⁶

1.1.3.3. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

Dünya Ticaret Örgütü, 1 Ocak 1995 yılında kurulmuştur. Dünya Ticaret Örgütü'nün temelleri Uruguay Round toplantılarında gerçekleşmiştir. Dünya Ticaret Örgütü, uluslararası ticaretin yönünü belirleyen bir forum olan Uruguay Round anlaşmalarına bağlı kalan, üye ülkelerin tek taraflı tedbirlere başvurmadan ticaret meselelerini ele aldığı bir organ ve arabuluculuk ve geliştirmekte olan ülkelerin çok taraflı ticaret sistemine entegre olmalarına yardımcı olur.²⁷

Dünya Ticaret Örgütü'nün amacı ülkeler arasındaki ticari akımların mümkün olduğunca öngörülebilir, serbest ve olağan olması için gerekli çerçeveyi oluşturmak ve bu amaca yönelik kuralları koymaktır. Bu anlamda WTO, ülkeler arasındaki ticaretin küresel kurallarını koymaya çalışmaktadır.²⁸

Dünya Ticaret Örgütü'nün 3 ayrı organı vardır. Bunlardan birincisi Genel Konsey, örgüt yönetiminin günlük kararlarını belirleyen ve sürekli bir araya gelen bir yönetim kuruludur. Bu kurulun üyeleri, üye ülkelerin elçilerinden oluşur. İkinci organ, Bakanlar Konferansıdır. Konferans için üye ülkelerin bakanları iki yılda bir toparlanırlar. Sonuncu ise Dünya Ticaret Örgütü'nün Genel Direktörü ve ona bağlı olan memurlardan oluşur. Tüm bunların haricinde

²⁶ İnsel, A. (2011). "Neoliberalizm (Hegemonyanın yeni dili)". İstanbul: Birikim Yayınları. s. 209-210

²⁷ Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr)

²⁸ Eğilmez, M., Kumcu, E. (2011) "Ekonomi Politikası ve Uluslararası Kuruluşlar". Remzi Kitabevi. s. 74.

ise önemli olan 3 konsey daha bulunmaktadır. Bu konseyler, Mallar, Hizmetler ve Fikri Mülkiyet Konseyleridir.²⁹

1.1.3.4. Çok Uluslu Şirketler

Çok uluslu şirket, genel merkezi olan ve bu genel merkeze dayalı olarak farklı ülkelerdeki şubelerden ve üretime bağlı birimlerden oluşan bir şirkettir. Genel Merkez, şubeleri yönetir. Yurt dışında bulunan şubeler gelirlerini merkeze aktarır. Çok uluslu şirketler, üretimlerini globalleştirmiş çok büyük kurumlardır. Farklı ülkelerde üretimlerini sürdürebilirler ve aynı şekilde farklı milletlerden işçiler, mühendisler ve yöneticiler istihdam etmektedirler.³⁰

Geniş anlamda çok uluslu şirket, üretim faaliyetlerini sağlayan ve aynı zamanda yatırımın ilave kârlılığın gerçekleştirmesi için farklı ülkelerde üreten ve pazarlama faaliyeti yapan bir organizasyondur. Bu tanıma göre, çokuluslu şirket değişik ülkelerde yavru şirketler ve bayilerle faaliyet gösteren ve toplam satışları, varlıkları veya işgücünün %20' si ana ülke dışında olan bir işletme olarak tanımlanabilir.³¹

Çok uluslu şirketler, genellikle 1950'lerden sonra oluşmaya başlamışlardır. İlk önce ihracat yoluyla dış pazarlara açılan şirketler, daha sonradan hem artan sermaye birikimlerinin etkisi hem de ülkelerin ithalatlarına belirli kısıtlamalar getirmeleri sebebiyle, direkt olarak o ülke içinde yatırım yapmayı tercih etmişlerdir. Böylece çok uluslu şirketler bu günkü yapılarına kavuşmuşlardır.

Çok uluslu şirketlerin uluslararası yatırımların %50'sini oluşturduğu ve bu oranın büyük kısmının gelişmiş ülkelerle yönlendirildiği bir gerçektir. Şöyle ki, Ç.U.Ş'lerin gelişen ülkelerde yaptıkları yatırımların hemen hemen yarısı maden çıkartma sanayiinde, ancak yaklaşık 1/4 oranı imalat sanayiinde toplanmaktadır. Buna karşılık gelişmiş ekonomilerde

²⁹ Eğilmez, M., Kumcu, E. (2011) "Ekonomi Politikası ve Uluslararası Kuruluşlar". Remzi Kitabevi. s. 74-75.

³⁰ Seyidoğlu, H. (2007) "Uluslararası İktisat". Güzem Yayınevi (16. Baskı) s. 764

³¹ Güntekin, F. Çok Uluslu İşletme ve Uluslararası İşletme. (17 Haziran 2009) s.3

yaptıkları yatırımların yarısı imalat sanayiinde ve 1/3 dolayındaki bir kısmı da maden çıkartma sanayiinde bulunmaktadır.³²

Çok uluslu şirketleri kökenleri ve merkezlerine göre üç ayrı grupta sınıflandırılır. İlk grupta ana ülke kökenli olup tek merkezden yönetilen gruptur. Bu gruba etnosentrik adı verilir. Diğer grup ise yabancı ülke kökenli olup, birçok merkeze sahiptir. Bu gruba polisentrik denir. Son olarak geosentrik grup ise dünya kökenlidir.

1.2. Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir dağılımı, bir ülkedeki kişilerin ürettiği mal ve hizmetlerin oluşturduğu toplam gelirin, o ülkedeki kişiler arasında paylaşılmasıdır. Batı dillerinde "distribution" şeklinde kullanılan terim Türkçe'ye eskiden "inkisam" olarak yerleşmiş ve iktisat dilinde de uzun süre kullanılmıştır. Sözlük anlamıyla "bölünme" demek olan inkisam kelimesinin yerini sonraları "dağılım" veya "bölüşüm" kelimeleri almıştır.³³ En basit tanımla gelir dağılımı, bir ülkede belli bir dönem içinde yaratılan gelirin bireyler, hane halkları veya üretim faktörleri arasında bölünmesi olarak tanımlanabilir.

Diğer bir ifadeye göre gelir dağılımı belirli bir ülkedeki kişiler tarafından üretilmiş mal ve hizmetlerin yine aynı kişilere paylaşılmasıdır. Bu paylaşımlar gerçekleşirken kar, faiz, ücretler, kira gibi araçlar kullanılır. Bir ülkenin ekonomisi hakkında bilgi sahibi olabilmek için gelir dağılımı çok önemlidir. Bu paylaşımın nasıl olduğu, bir ülkenin ekonomik refaha ulaşmasının önemli bir göstergesi olması açısından iktisat teorisi için çok önemlidir. Gelir eşitsizliği, bir ülkedeki gelir dağılımının o ülkedeki bireyler tarafından eşit ve adil olarak bölüşülmediğinin kanıtıdır.³⁴

³² Multinational Corporation in World Development, U.N., ST/ECA/190, N.Y. 1973

³³ Tuncer, S. "Gelirin Yeniden Dağılımı". *İktisadi Araştırma Vakfı Yayını*, İstanbul, 1970, s.4.

³⁴ Kuştepeli, Y., Halaç, U. (2004) "Türkiye'de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 6, Sayı :4, s.144

Gelir dağılımı paylaştırılırken sadece bireyler arasında değil, aynı zamanda üretim faktörleri, bölgeler veya sektörler arasında da paylaştırılabilir.³⁵ Gelir dağılımını incelemek bir ülkedeki belli bir zamandaki toplam gelirin kişiler veya üretim faktörleri arasında nasıl bölüştüğünü anlamak açısından önemlidir. İnceleme sonucunda bireyler arasındaki gelir adaletini görmüş oluruz. Gelir dağılımı adaleti bozuk bir ülkenin ekonomisinde de sorunlar olması normal karşılanır.

Gelir dağılımından söz konusu olduğunda en çok karşılaşılan kavramlardan birisi "eşitlik" kavramıdır. Eşitliğin en basit tanımına, kavramın kendi karakteri içinde kalmak kaydıyla, özellikle eşitsizliğin ne olduğunu sorularak bulunabilir. Eşitlik kavramı, adalet kavramı ile aynı anlamda kullanıldığında şüphesiz bir toplumdaki bireylerin birbirlerine kesinlikle eşit olmadıkları ve olamayacakları sonucuna varılır. Buna ek olarak adalet kavramı, yine gelir eşitliği kavramını da açıklamaz. Daha makul bir varsayım, refah kavramının gelire bağlı olduğudur. Böylece, refah eşitliği gelir eşitliğini de açıklayabilir.³⁶

1.2.1. Gelir Dağılımının Türleri

Gelir dağılımı ölçülürken farklı türde değişkenler baz alınarak ölçümler yapılır. Fonksiyonel gelir dağılımında, gelir türleri (ücret, rant, kar, faiz gibi) arasında dağılım incelenir. Kişisel gelir dağılımında bireyler ve haneler arasındaki dağılım, sektörel gelir dağılımında tarım, sanayi, inşaat gibi sektörler arasındaki dağılım, bölgesel gelir dağılımında ise bölgeler arasındaki gelir dağılımı farklılıkları incelenir.

1.2.1.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı bir ülke içinde üretilen toplam gelirin kaçta kaçının ücretler, faiz, mütteşebbis gibi fonksiyonel gelir türleri arasında bölüştüğünü gösterir. Diğer bir ifadeyle,

³⁵ Şahin, H. (2000) "Türkiye Ekonomisi (Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durum)", Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, s.387.

³⁶ Tinbergen, J. (1975) "Income Distribution Analysis and Policies". North Holland Publishing Company, Amsterdam, s.131

toplam gelirin kar, maaş, ücret, faiz gibi gelir türleri arasındaki paylaşımını gösteren bir gelir dağılımı şeklindedir.

Fonksiyonel gelir dağılımı sayesinde toplam gelirin üretim faktörlerinin arasında nasıl paylaşıldığı anlaşılır. Bu üretim faktörleri sahiplerinin gelirini; üretilen mal ve hizmet karşılığında ücret, faiz, rant ve kâr adı altında aldıkları paylar oluşturur.³⁷ Bu dağılım, milli gelirin çeşitli sosyal tabakalar arasında nasıl dağıldığını, milli geliri üretime katılan üretim faktörleri sayısı kadar bölerek gösterir. Bu tür dağılım, sosyal sınıfların kendi içlerinde olası farklılıkları göstermez.³⁸ Bu yüzden tam anlamıyla açıklayıcı değildir.

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretimde bulunan üretim faktörlerinin dağılımını ortaya koymakla birlikte, sosyal sınıfların kendi aralarındaki olası farklılıkları göstermektedir.³⁹ Ancak toplumdaki farklı sosyo-ekonomik grupların birden fazla gelir elde eder durumda olmaları halinde, fonksiyonel gelir dağılımı durumu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Gelir dağılımına yönelik ilk çalışmalar yapıldığında toplumsal sınıflar ve bunların gelirden aldıkları paylar birbirleri ile örtüştüğünden bu yaklaşım kullanılmıştır.⁴⁰ Ancak günümüzde fonksiyonel gelir dağılımı, ortaya çıkan yeni durumları açıklamak konusunda yeterli değildir.

1.2.1.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, toplam gelirin bireyler veya haneler arasında nasıl dağıldığını gösterir. Gelir eşitsizliği, bireylerin veya hanelerin gelirleri arasındaki farka göre anlaşılır. Diğer bir ifadeyle tanımlamak gerekirse kişisel gelir dağılımı bir ülkedeki toplam gelirin, bireyler veya hane halkları arasındaki bölüşümdür.

³⁷ Çalışkan, Ş. (2010) "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk". *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 59, 2010/2, s. 92

³⁸ Kuştepe, Y. (2004) "Türkiye'de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi" *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 6, Sayı :4, s.6.

³⁹ Turkey, S. (2011). Gelir dağılımı kavramı ve gelir dağılımı yaklaşımları. İK Serüveni, s.1-21.

⁴⁰ Arabacı, Y. R. (2014) "Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", Dora Basım Yayın. s.176-177

Kişisel gelir dağılımının tarihi Pareto'nun 1895 yılında yaptığı "vergi istatistikleri" çalışmasına dayanmaktadır. Pareto, ortaya çıkan durumun nedenlerini, uluslararası düzeyde veya zaman içinde meydana gelen değişikliklerin doğa yasalarına uygunluğu ile sosyolojik bakış ile açıklamıştır.

Kişisel gelir dağılımında hane halklarının yüzdelerle dağılımı ile gelirin yüzdelerle dağılımı karşılaştırılmaktadır. En yüksek ve en düşük gelir grupları arasındaki farklar "gelir eşitsizlik derecesini" oluşturur. Kişisel gelir dağılımı çalışmalarından yararlanılarak gelirin "mesleklere, sektörler, bölgelere, yaşa, cinsiyete ve eğitim durumlarına" göre de sınıflandırılmaları yapılabilmekte böylece, ülkedeki gelir dağılımının ayrıntılı bir şekilde incelenmesine imkân vermektedir.⁴¹

Kişisel gelir dağılımında bir ülkede yaşayan bireyleri yüzdelerle gruplara ayırarak, bu bireylerin gelirin yüzdelerle diliminden aldığı payı gösterir. Lorenz eğrisi kişisel gelir dağılımını ölçmede kullanılan önemli yöntemlerden biridir.

1.2.1.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımında ülkeye üretim sağlayan sektörler sanayi, tarım, inşaat, ticaret ve hizmetler olarak ayrılır ve hangi sektörün toplam gelirden ne kadar pay aldıklarını gösterir. Bu gelir dağılımı türü sayesinde bir ülkedeki hangi sektörün daha baskın olduğu anlaşılır.⁴²

Sektörel gelir dağılımı, bir ülkenin ekonomik olarak gelişmesi sürecinde, ülkede faaliyette bulunan ana sektörlerin milli gelirden meydana getirdiği değişiklikleri ortaya çıkarabilmek için iyi bir ölçüdür.⁴³ Sektörel gelir dağılımı bir ülkenin gelişmişlik düzeyiyle ilgili bilgiler verir.

⁴¹ Arabacı, Y. R. (2014) "Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", Dora Basım Yayın. s.177

⁴² Özdemir, M. Ç., İslamoğlu, E. (2017) "Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk". Seçkin Yayınları. İkinci Baskı: Haziran 2017 (Ankara) s. 26-27

⁴³ Tuncer, S. (1970) "Gelirin Yeniden Dağılımı" İstanbul, İktisadi Araştırmalar Vakfı. s.6

Örneğin az gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün toplam gelirden aldığı pay, en yüksek pay olurken gelişmiş ülkelerde en yüksek payı sanayi sektörü almaktadır.

1.2.1.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülkede bölgeler "iklim, coğrafi, insan" gibi çeşitli kriterlere göre ayrıştıracağı gibi ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere göre de bir parçayı niteleyebilmektedir. Dolayısıyla bölgesel ayrıştırma gelişmekte olan ülkelere yönelik bir durum olmayıp, gelişmiş ülkelerde de var olan bir gerçeği yansıtır.⁴⁴

Bir ülkenin bölgelerinin gelişmişlik düzeyine göre toplam gelirden aldıkları pay da değişebilir. Örneğin bir ülkedeki gelişmiş bir bölge toplam gelirden en büyük payı alırken, daha az gelişen bir bölge toplam gelirden daha az bir paya sahip olabilir. Dolayısıyla ülkeler kendi içlerinde yaşanan bu bölgesel gelir dağılımındaki eşitsizlik için önlemler alır. Ülkelerin içindeki tüm coğrafi bölgeler aynı seviyede gelişmişliğe sahip değildir. Dolayısıyla az gelişmiş ve gelişmiş bölgeler arasında gelir dağılımında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Az gelişmiş ülkelerdeki bölgeler arası gelir eşitsizliği gelişmiş ülkelere göre daha fazladır.

Bölgesel gelir dağılımı, bazı gelir dağılımı çalışmalarında kişisel gelir dağılımının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bölgelere göre gelir dağılımı eşitsizliği, ülkenin farklı bölgeleri arasında tarım, sanayi, hizmetler gibi sektörler arasında meydana gelen dengesizliktir.⁴⁵

1.2.2. Gelir Dağılımını Ölçme Yöntemleri

Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin belirlenmesi ve zaman içerisindeki seyrini anlayabilmek için çeşitli ölçüler kullanılmaktadır. Gelir dağılımı, belli bir zamanda elde edilen milli gelirin

⁴⁴ Erkan, B. (1999), "Türkiye'de Nedenleri ve Boyutlarıyla Bölgesel Düalizm", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2. s.119, 123

⁴⁵ Erdoğan, S. (2002) "1980-2000 Yılları Arasında Türkiye'de Gelir Dağılımı". SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. s.51

o ülkedeki bireyler, hane halkları, toplumsal gruplar, bölgeler ya da üretim faktörü sahipleri arasında bölüşülmesidir. Bu bölüşümün nasıl gerçekleştiğini yani gelir eşitsizliğini belirlemek için farklı yöntemler kullanılmaktadır.

Gelir eşitsizliği ölçümünde pozitif ve normatif olmak üzere iki ölçüm tipi vardır. Pozitif ölçüler (gini katsayısı, yüzdelik gruplar katsayısı, logaritmik sapmaların ortalaması, değişkenlik katsayısı) gelirlerin birbirinden veya ortalama gelirden farklarına odaklanırken, normatif ölçüler toplumsal refahın belirli standartlar üzerinde olması gerektiği görüşüne dair değerlendirmeler yapar.

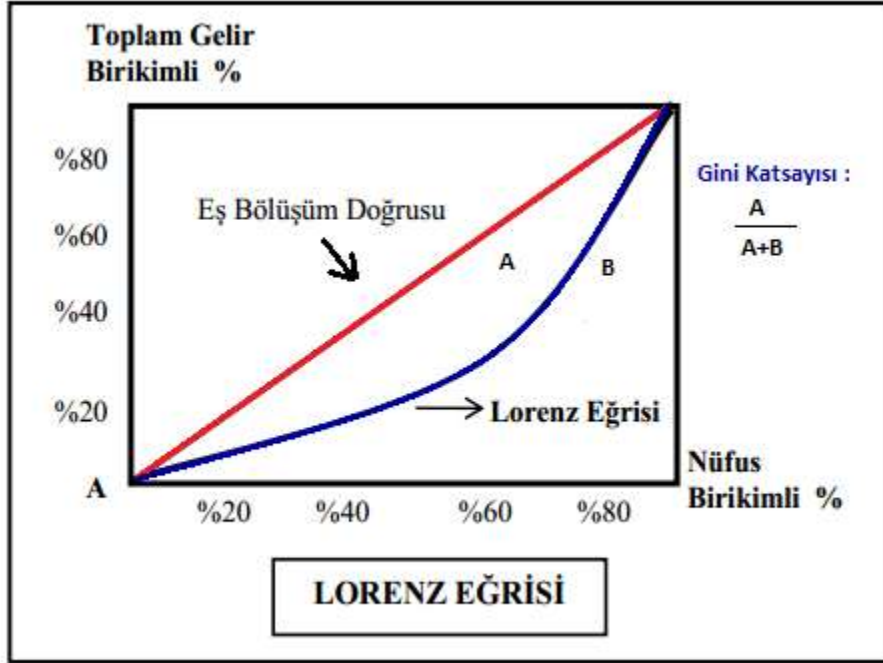
1.2.2.1. Gini Katsayısı ve Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi gelir dağılımını ölçmede en çok kullanılan ölçüm şeklidir. Yoğunlaşma eğrisi olarak da bilinen Lorenz eğrisi, Amerikalı istatistikçi Max Lorenz tarafından 1905 yılında ortaya çıkarılmıştır. Lorenz eğrisi, gelir eşitsizliği düzeyinin grafiksel gösterimi için kullanılan bir eğridir. Gini katsayısı bu grafiksel gösterimden elde edilen, eşitsizlik seviyesini tek bir sayı ile ifade eden bir katsayıdır. Gini katsayısı, 1912 yılında İtalyan istatistikçi Carrado Gini tarafından geliştirilmiştir. Bu katsayı ülkeler, bölgeler ve gruplar arasındaki gelir eşitsizliği düzeyini inceleyip ve karşılaştırmak için kullanılır.

Şekil 1’de verilen grafikte Lorenz eğrisi mavi renkte gösterilmiştir. Kırmızı renkteki eğri ise ekonomide tam eşitlik sağlayan eş bölüşüm doğrusudur. Eş bölüşüm doğrusunda toplam gelir bireyler arasında eşit dağılımı ifade ettiği için 45°’lik bir doğru biçimde gösterilir. Lorenz eğrisi grafiğinde toplam gelir ve toplam nüfus yüzdelik dilimlere ayrılarak toplam gelirin, toplam nüfusa nasıl dağıtıldığını incelenir. Bu durumda elde edilen gelirin %20’lik kısmı nüfusunda %20’lik kısmına verilerek tam eşitlik sağlanır. Lorenz eğrisi, eş bölüşüm doğrusuna yaklaştıkça toplumdaki gelir dağılımı eşitliği artar. Bu değer gini katsayısıyla ifade edilir. Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik çizgisi arasında kalan alanın (şekilde A alanı), mutlak eşitlik çizgisinin altındaki üçgenin alanına (şekilde A+B alanı) oranı olarak hesaplanmaktadır. Gini katsayısı ‘0’ ile ‘1’ arasında bir değer alır. Bu değer ‘0’a

yaklaştıkça, gelir dağılımı eşitliği artar veya '1' e doğru yaklaştığında ise gelir dağılımı eşitliği azalır.

Şekil 1: Lorenz eğrisi

(Kaynak: Balcı İzgi, B., Alyu, E. (2018) “Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: OECD ve AB Ülkeleri Panel Veri Analizi”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 17, Sayı 3. s.990)

1.2.2.2. Atkinson Endeksi

Atkinson endeksi 1970 yılında Anthony Atkinson tarafından geliştirilmiştir. Atkinson burada sosyal bir refahtan bahsederek değişik eşitsizlik ölçülerini, bu sosyal refah fonksiyonuna göre yeniden incelemiştir. Atkinson endeksi ülkelerin gelirleri eğer eşit olarak dağıtılsa, belirli bir dönemde üretilen toplam gelirin ne kadarının sosyal refahın sağlanması için yeterli olduğunu açıklar.⁴⁶ Bu endeks bir ülkedeki insanların, gelir dağılımında ortaya çıkan eşitsizliğe karşı ne kadar duyarlı olduğunun derecesini gösterir. Bu katsayı ne kadar büyükse toplum eşitsizliğe o ölçüde duyarlı hâle gelir, yani toplumda gelir eşitsizliği artmaktadır. Eğer bir toplumun

⁴⁶ Özdemir, M. Ç., İslamoğlu, E. (2017) “Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk”. Seçkin Yayınları. İkinci Baskı: Haziran 2017 (Ankara) s.103-104

eşitsizliğe verdiği değer ‘0’ ise o toplum gelir dağılımına kayıtsızdır, yani gelir dağılımı ile ilgilenmemektedir veya bu değer sonsuz ise gelir dağılımı çok bozuktur ve o toplum sadece en düşük gelir grubuna sahip olan kişilerle ilgilenmektedir. Atkinson endeksi çeşitli eşitsizlik ölçütlerini sosyal fonksiyona göre yeniden sıralamaktadır. Atkinson endeksi ile birlikte gelirlerin eşit dağılması hâlinde, belirli bir zamandaki sosyal refah seviyesine ulaşabilmek için o zamandaki toplam gelirin ne kadarlık bölümünün yeterli olduğunu ifade eder.

1.2.2.3. Theil Endeksi

Theil endeksi, 1967 yılında bilgi teorisindeki entropi kavramından geliştirilen bir gelir eşitsizliği ölçüsüdür. Bu endeks ülkelerin gelir dağılımlarını birbiriyle karşılaştırılırken yaygın olarak kullanılan ölçülerden biridir. Theil gelir eşitsizlik ölçüsü, endeks niteliğinde olup, söz konusu ölçünün biçimsel olarak nüfus oranlarını, gelir oranlarına dönüştüren bilgiyi vermesi beklenir. Theil, gelir ile gelirin ortalamasının logaritmasının çarpılması durumunda, alternatif bir eşitsizlik ölçüsüne ulaşacağını belirtmiştir. Bu ölçü 0 ile 1 arasında değişkendir. 1 olması durumunda mutlak eşitsizliğin, 0 olması durumunda ise mutlak eşitliğin göstergesidir.⁴⁷ Bu endeksin değeri bireylerin veya hane halklarının sayısına bağlı olduğu için ülkelerarası kıyaslamalarda pek fazla kullanılmamaktadır. Theil endeksi, öncelikli olasılıklı olan nüfus paylarının, sonraki olasılıklı olan gelir paylarına dönüştürülen dolaylı bir mesaj olarak yorumlanabilmektedir.⁴⁸ Theil endeksi, eşitsizliği anlamak ve veri üretmek için güçlü bir araç olarak kullanılmaktadır.

1.2.2.4. Dalton Ölçütü

Dalton ölçütü ekonomik refahı içeren ve diğer gelir dağılımı ölçülerine göre daha geniş bir ölçüttür. Bu ölçüm şeklinde gelirin marjinal faydasının gelir arttıkça düştüğü varsayımından hareketle toplam faydanın fiili düzeyleri ile gelirin eşit dağıtılması durumunda elde edilen

⁴⁷ Bayramiç, M. H. (2006) “Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümleri”. (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. s.50

⁴⁸ Theil, H. “Economics and Information Theory”. Amsterdam: North Holland Publishing Company. 1967

toplam fayda düzeyinin karşılaştırılmasına dayanır. Dalton ölçütü istatistikçiler tarafından kullanılan dağılım ölçütlerini değerlendirirken kullanılır. Ayrıca ekonomik refahı içermesinden dolayı da kalkınma iktisatçıları tarafından da kullanılır. Herkes için aynı tip fayda fonksiyonu söz konusu olduğu için toplam refahın maksimizasyonu gelirin eşit bir şekilde bölüşülmesi halinde mümkün olacaktır. Ölçüt, fiili sosyal refahın, maksimum sosyal refaha oranını eşitlik ölçüsü olarak almaktadır.⁴⁹

1.2.3. Gelir Dağılımı Teorileri

Gelir dağılımı teorileri klasik gelir dağılımı teorisi, keynesyen gelir dağılımı teorisi, neo-klasik gelir dağılımı teorisi, sentezci gelir dağılımı teorileri ve Kaldor modeli olmak üzere beş farklı teori üzerinden incelenir.

1.2.3.1. Klasik Gelir Dağılımı Teorileri

Klasikler, üretime katılan sınıfların paylarının ne olacağı konusunu incelemişlerdir. Klasik gelir dağılımı teorilerinde David Ricardo ve Karl Marx en önemli kişilerdir.

1.2.3.1.1. Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi

Ricardo, kapitalist üretim sisteminin uzun vadede geçireceği evrim ve bu evrim sonucunda ana ekonomik sınıflar arasındaki gelir dağılımı konusuna önem vermiştir. Ricardo teorisinde ekonomiyi, endüstri ve tarım olmak üzere iki ana sektöre ayırmıştır. Buna rağmen teoriye göre ekonominin gelişmesinde tarım sektörünün daha önemli bir yere sahip olduğu ifade edilir. Ricardo'nun analizi temel olarak üç varsayımı vardır: ilk olarak, tarım arazisi sınırsız olmadığından ve tarım arazisi aynı kaliteye sahip olmadığından, tarım azalan verimler

⁴⁹ Akın, S., Aytun, C. (2018) "Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 42, s. 57

yasasına tabidir. İkinci olarak Ricardo, Malthus'un nüfus kanunu kabul eder. Yani ücretlerinin asgari geçim düzeyinin üzerine çıkması durumunda nüfusun hızla artacağını ya da bu düzeyin altına düştüğü durumda ise azalacağını söyler. Üçüncü ve son olarak ise Ricardo, analizinde sermayenin yığılımı için kar temel faktör olarak görülür ve ekonomik gelişme için anahtar faktör olarak alınır.

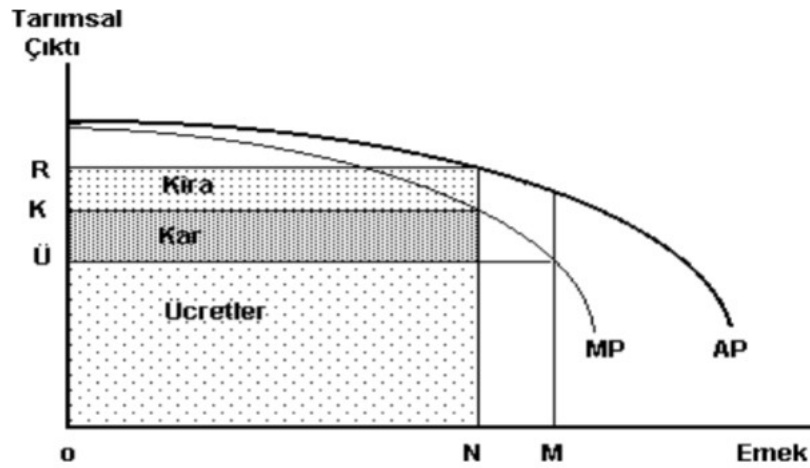
Ricardo'nun gelir dağılımı teorisi iki temel ilkeye dayanmaktadır. Bu prensipler, marjinal ve artık prensibidir. Rant paylarını açıklayan prensip, marjinal prensiptir. Bir diğer prensip olan artık prensibi ise toplam gelirin ücret ve kar arasındaki bölüşümünü açıklar.⁵⁰

Ricardo'ya göre ekonominin toplam çıktısı, kira, ücret ve kar arasında bölüştürülür. Kiralar belli bir araziden elde edilen bir gelir türüdür ve azalan verimler hakimdir. Bir diğeri olan ücret ise emeğin fonksiyonudur. Emeğin doğal fiyatı piyasa ücretinin uzun dönemde yöneleceği ücretler düzeyidir. Bu ise çalışan kesimleri asgari bir yaşam düzeyinde korumaya ancak yeten bir ücret düzeyidir. Asgari geçim düzeyi, çalışanların fiziki, kültürel ve toplumsal gereksinmelerini karşılayacak bir asgari standardı ortaya koyar. Emeğin doğal fiyatı, piyasadaki fiili ücret düzeyi olup arz ve talep tarafından belirlenir. Emek talebi kar oranına ve dolayısıyla sermaye birikim düzeyine bağlıdır. Sermaye birikim düzeyi yüksek ise emeğe olan talep artar ve bu durum emeğin piyasa fiyatının emeğin doğal fiyatının üzerine çıkmasına yol açar. Gelir toplamındaki üçüncü pay olan kar, gelir toplamından ücret ödemeleri ve kiralardan çıkarılmasından sonra geriye kalan miktardır. Karlar, iktisadi gelişmenin esas kaynağını oluşturan net yatırımı ya da sermaye birikimi oranını belirlediklerinden ve sermaye birikimini olanaklı kılan tasarrufun kaynağı olduklarından son derece önemli bir etmendirlir.⁵¹

⁵⁰ Kaldor N. (1956) "Alternative Theories of Income Distribution", Review of Economic Studies, Vol.23, No.2, 83-100

⁵¹ Aktan, C. C., Vural, İ. Y. (2002) "Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri Ve Bölüşüm Adaleti". Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, (<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-bolusum-adaleti.pdf>)

Şekil 2: Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisinin Geometrik Yorumu

(Kaynak: Peterson (1976), s.454 ve Akalın, (1981), s.241. Aktan, C. C., Vural, İ. Y. (2002) “Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri Ve Bölüşüm Adaleti”. Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002)

Ricardo'nun gelir dağılımı kuramı iki ayrı ilkenin işleyişine dayandırılabilir: ⁵²

- I. Milli hasılanın kira, ücretler ve karlar arasındaki bölüşümünü açıklamakta kullanılan “marjinal ilkesi” ve
- II. Milli hasıladan kiranın çıkarılmasından sonraki bakiyenin ücretler ve karlar arasında bölüşümünü açıklamakta devreye konulan “artık (surplus) ilkesi”.

1.2.3.1.2. Marx'ın Gelir Dağılımı Teorisi

Karl Marx'ın gelir dağılımı teorisi, Ricardo'dan etkilenerek “emek-değer” ve “artık değer” teorilerinden esinlenmiştir. Emek-değer teorisi kısaca bir malın üretiminde kullanılan emeğin o malın değerini ifade ettiğini söyler. Artık değer teorisi ise işgücünün ürettiği malların bir kısmının ücret olarak işçilere verildiğini, kalan kısmının ise sermaye olarak sahiplerine kaldığını, kalan bu fazlalığın ise artık değer olarak ifade edilebilir.

⁵² Akalın, G. (1981) “Kamu Ekonomisi”. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını. s.240

Marx'ın analizi her ne kadar Ricardo'nun analizine dayansa da aralarında bazı farklar bulunmaktadır. Marx teorisinde azalan verimlere yer vermediği için kar ve rantı ayırmamıştır ve karı kapitalistlerin geliri olarak nitelendirmiştir. Bunun haricinde emeğin arz fiyatını ekonomideki tüm mallar cinsinden sabit olarak kabul etmiştir. Ayrıca Ricardo'dan farklı olarak, sermaye birikiminin sebebinin yüksek kar hadlerinden olmayıp, kapitalist kesimde bulunan rekabetten olduğunu ifade eder.

Marx'ın teorisindeki diğer bir ayırmadan bir tanesi ise sınıfsal ayrımla ilgilidir. Büyüyen sermaye ile birlikte, sanayileşme ve üretim teknolojilerini hızlandıracaktır. Böylece rekabet artacak ve karlar giderek düşecektir. Teknolojinin artması sonucunda işgücüne olan ihtiyaç azalacaktır. Bunun sonucunda işçiler arasında rekabet artacak ve ücretler düşecektir. Böylece emek ve sermaye sınıfları arasındaki çatışmalar giderek artacaktır.

Marx'ın gelir dağılımı teorisinde, toplum işçiler ve sermayedarlar olarak iki kısma ayrılmakta ve sermayedarlar üretim araçlarına sahip olmalarından dolayı, işçilerin hakkı olan kısmı gasp ederek onları sömürmektedirler. Başka bir deyişle Marx'ın teorisinde elde edilen toplam gelir, ücret ve kâr olarak ikiye ayrılmakta, işçiler ve sermayedarlar arasındaki ilişki ve mücadele çerçevesinde, söz konusu sınıfların elde ettikleri ücret ve kâr düzeyi ve buna bağlı olarak da sömürü düzeyi değişmektedir.⁵³

Marx'ın gelir dağılımı kuramı da genel hatları itibarıyla Ricardo'nun artık ilkesinin uyarlanmasına dayanır. “Ancak iki kuram arasında bazı farklar bulunmaktadır:

- i. Marx, azalan verimler kanununu kabul etmediği için rant ve kar arasında bir ayrıma gitmemiştir;
- ii. Marx, emeğin arz fiyatının genel olarak bütün mallar cinsinden sabit olduğunu kabul eder;
- iii. Marx'a göre ücreti geçimlik düzeyde tutan kuvvet, emek arzının talebi aşması yani yedek işçi ordusudur;

⁵³ Aykaç, M. “Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2935, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1891 s.23

- iv. Marx'a göre sermaye birikiminin nedeni, Ricardo'nun öngördüğünün aksine yüksek kar hadlerinin cazibesi değil kapitalistler arasındaki rekabettir."⁵⁴

Marx'a göre, toplumu meydana getiren sınıfların, siyasi-sosyal güç ve yetkilerin kullanılması neticesinde, ortaya çıkan eşitsizlikler ile piyasa ekonomisinin faaliyette bulunması sonucu ortaya çıkan eşitsizlikler ortadan kaldırılmalıdır. Bununla birlikte, doğal farklılıklara dayanan eşitsizlikler ile beceri ve bilgi edinimi ile kişisel tercihlerden eşitsizlikler engellenememekte ve meşru görülebilmektedir. Fakat bireysel özgürlüğü sınırlayan ve kişilerin kendilerini geliştirmelerini engelleyen gelir dağılımı eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir.⁵⁵

1.2.3.2. Keynesyen Gelir Dağılımı Teorileri

Keynesyen bakış açısında devletin müdahalesi ve rolü büyüktür. Aynı şekilde keynesyen gelir dağılımında da tasarruf ve büyüme için de devletin rolünün büyük olduğu anlayışı hakimdir. Eğer ekonomide bir kriz olursa, bu kriz devlet müdahalesi ile çözülebilir denmiştir. Bu yüzden devletin ekonomideki payının artırılması görüşü hakimdir. Keynesyen gelir dağılımı teorisinde iki tane yaklaşım vardır. Bunlardan birincisi ücretlerin parasal olarak belirlenmesi, bir diğeri ise yatırımların tasarruflardan bağımsız olarak gerçekleştirilmesidir.

Keynes'in teorisinde, kapitalist ekonominin en büyük iki temel sorunundan birisi tam istihdam, diğeri ise gelir dağılımı iken, efektif talep ve çarpan teorisiyle sadece tam istihdam sorununu çözmeye çalışmıştır. Keynes'in yaklaşıma göre ekonominin denge durumuna gelmesi genellikle eksik istihdam düzeyinde ulaşılmaktadır. Keynes, gelir dağılımı için doğrudan bir politika üretmemesine rağmen, bu sorunun varlığını kabul etmiştir. Keynes bu yaklaşımıyla gelir dağılımındaki sorunları vergiler ile çözülebileceğini savunmuştur. Düşük gelire sahip olan grupların vergi yoluyla korunmasıyla, gelirlerinde artış olması ile bu grubun tüketimini artırarak, sonucunda toplam talebinde büyümesi beklenmiştir.

⁵⁴ Akalın, G. (1981) "Kamu Ekonomisi". Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını. s.242

⁵⁵ Akalın, G. (1981) "Kamu Ekonomisi". Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını. s.242

Keynesyen iktisadın gelir dağılımına yönelik açıklayıcı çözümlenmeleri ise neo-keynesyen iktisatçılar Kaldor, Pasinetti ve Robinson tarafından zenginleştirilmiştir. Temel varsayım, "parasal ücretlerin belirli bir zaman aralığında sabit olduğu varsayımdır. Eğer sendikal baskılarla parasal ücretlerde zaman içinde hızlı bir artış sağlanırsa, bu değişken olan ana üretim maliyeti arttıracaktır. Ana üretim maliyetindeki artış ise ortalama maliyet+kar fiyatlandırma yöntemi dolayısıyla doğrudan fiyatlara yansıtılacaktır. Sonuçta bir ücret-fiyat sarmalı ortaya çıkacaktır. Gelirler politikası genel olarak tam istihdama yaklaşıldığında ise ortaya çıkan ücret artışlarına dayalı bir maliyet enflasyonu sonucunda görülen ücret-fiyat sarmalını önlemeye yönelik uygulanan bir politika" olarak nitelenir.⁵⁶

1.2.3.3. Neo-Klasik Gelir Dağılımı Teorileri

Neo-klasik iktisat, 1870'li yıllarda klasik değer teorisinde büyük bir değişiklik yapılmasıyla ortaya çıkmıştır. Neo-klasik iktisat, gelirlerin üretim faktörleri arasında nasıl bölüştüğünü ve faktör fiyatlarını inceler. Neo-klasik iktisatçılara göre bölüşümün temel kaynağı marjinal fayda teorisidir. Marjinal fayda teorisine göre, her bir üretim faktörünün üretime katılan ilave bir biriminin üretime yaptığı katkı, o üretim faktörün marjinal verimliliğini göstermektedir.

Neo-klasik gelir dağılımında her bir üretim faktörünün üretime yaptığı katkıyla orantılı olarak, toplam gelirden pay alınır ve bu yüzden üretim faktörlerinin marjinal verimlilikleri düştüğü için gelirden aldıkları pay da bununla beraber azalmaktadır. Neo-klasiklerin gelir dağılımı, marjinal verime dayanan ve piyasa koşullarıyla belirlen bir bölüşüm teorisidir.

Neo klasik gelir dağılımı teorisinin en çok eleştirilen yönü, faktör fiyatlarının marjinal ürün tarafından belirlenmesidir. Piyasa ekonomisinde herhangi bir faktör fiyatı, marjinal üründen fazla olamayacağı gibi, faktör fiyatlarının neden marjinal ürünün altında oluşmayacağı konusunda kesin bir delil ileri sürülemez.⁵⁷

⁵⁶ Özdemir, M. Ç., İslamoğlu, E. (2017) "Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk". Seçkin Yayınları. İkinci Baskı: Haziran 2017 (Ankara) s.24-25

⁵⁷ Alkin, E. (1987) "Gelir ve Büyüme Teorisi".İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları. No:517 İstanbul. s. 150.

1.2.3.4. Sentezci Gelir Dağılımı Teorileri

Sentezci gelir dağılımı teorilerinde, neo-klasik ve keynesyen gelir dağılımı teorilerinin eksik yanlarını tespit etmeyi amaçlayan sentezci görüşler ileri sürülmüştür. Burada üç ayrı gelir teorisi çeşidi çıkmaktadır. Bunlar; ferguson gelir dağılımı teorisi, findlay gelir dağılımı teorisi ve weintraub gelir dağılımı teorisidir.

1.2.3.4.1. Ferguson Gelir Dağılımı Teorisi

Ferguson gelir dağılımı teorisinde, tek tip bir mal ve tek kesim hipotezi altında faktör oranlarının nasıl belirlendiği üzerinde durulur. Bu model ekonomiyi tüketim ve üretim malları üreten iki bölüme ayırır.

Ferguson gelir dağılımı teorisine bazı eleştiriler getirilmiştir. Burada emek/sermaye oranının veri olarak kabul edilmesi, modeldeki neden-sonuç ilişkilerini yeterince açıklayamamıştır. Bu durumun açıklanabilmesi için faktör fiyatları oranı ve faktör miktarlarını sağlayan fonksiyon hakkında bilgi sahibi olmak gerekir.

1.2.3.4.2. Findlay Gelir Dağılımı Teorisi

Findlay gelir dağılımı teorisinin başlangıç döneminde, sermaye stoku ve emek arzı veri olup, tam türdeş olarak varsayılır. Burada ekonomide tüketim ve yatırım malları olmak üzere iki çeşit mal üretilir. Girdiler ve çıktılar bölünebilirlik özelliğine sahiptir. Tüketim ve yatırım mallarını, emek ve sermayeye bağlayan üretim fonksiyonları sabittir.

Bu teoride, tüketim harcamaları ve tüketim malları üretimi özdeştir. Kısa dönem olarak ele alındığı için herhangi bir dönemde üretilen sermaye malları bir sonraki dönemde de kullanılabilir.

Findlay gelir dağılımı teorisine gelen eleştiri ise, modelde yer alan bazı kavramlar farklı bir şekilde tanımlanırsa, temel ilişkilerin yön değiştirme ihtimali olabilmektedir. Bu söz konusu dağılım modelinin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılacaktır. Açığa çıkan yeni modelin ise hangi oranda istenilen geçerlilik göstereceği kesin değildir.

1.2.3.4.3. Weintraub Gelir Dağılımı Teorisi

Weintraub gelir dağılımı teorisi veya diğer bir adıyla görelî paylar teorisinde, gelirlerin fonksiyonel dağılımını; modern gelir ve istihdam teorilerinde önemli bir kavram olan toplam arz fonksiyonu ile analiz edilir. Weintraub'a göre sabit fiyatlar yerine cari fiyatlar cinsinden oluşturulan toplam arz fonksiyonunun, gelir ve istihdam teorisiyle toplam gelir dağılımı arasında ilişki kurar. Bu şekilde oluşturulan toplam arz eğrisi, istihdam (ve çıktı) düzeyi değiştikçe fonksiyonel gelir dağılımının nasıl değiştiğini göstermekte kullanılır. Toplam arz eğrisi sabit yerine cari fiyatlarla ölçülen parasal hasılayı istihdam düzeyine bağlar.⁵⁸

Sidney Weintraub'a göre ekonominin tamamı için istihdam düzeyini, firmaların toplam parasal gelirine bağlayan bir toplam arz fonksiyonun oluşturulabileceği söylenmiştir. Cari fiyatlarla ölçülen parasal hasılayı istihdam düzeyine bağlayan bu toplam arz fonksiyonu, toplam ücretin, parasal ücret haddi ve istihdam düzeyinden oluştuğu varsayımı altına, toplam ücret, kiralar, faiz gibi sabit ya da sözleşmeli gelirler ile karların toplamından oluşur.⁵⁹ Bu model statik bir modeldir. İstihdamdaki artışların, fiyat artışı ile birlikte ortaya çıkacağı varsayımına dayanır. Fiyatlar genel düzeyindeki artışla birlikte daima sabit gelirliilerin milli gelirden aldıkları paylarının azalacağı belirtilmiştir.

Weintraub modelini bir şekil yardımıyla izah etmektedir. Toplam arz eğrisi orijinden başlayıp sol aşağıdan yukarı doğru olacağını ifade eder. Bunun sebebini; azalan verimle açıklar. Daha teknik ifadeyle, arz elastikiyeti birden küçüktür.⁶⁰

⁵⁸ Öztürk, N. (2009) "İktisatta Bölüşüm", Palme Yayıncılık, Ankara, (Çetinkaya, Ş. "Gelir Dağılımı Adaleti Ve Ekonomik Büyüme İle İlişkisi". *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*-ISSN: 2602-4748 Cilt:1-Sayı:1-2017-Mart.)

⁵⁹ Alkin, E. (1987) "Gelir ve Büyüme Teorisi". İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları. No:517 İstanbul. s.153

⁶⁰ Savaş, V. (1970) "İktisadi Analiz", Hilal Matbaacılık, İstanbul. s.528

Weintraub, dağılım sorununu sadece toplam arz fonksiyonu üzerinden açıklamış ve bu yüzden eleştiriler almıştır. Sadece bu modele bakarak anlamlı denklemler kurmak ve ampirik çalışmalar yapmanın imkansız olduğu söylemiştir. Bu modele getirilen diğer eleştiriler ise; kısa dönemde dikkate alınması, yatırımların otonom kabul edilmesi ve statik bir model olmasıdır. Weintraub, sendikalaşma ve toplu iş sözleşmesi vasıtasıyla nakdi ücretlerin değiştirilmesi veya sabit gelirlerin fiyat değişmelerine karşı kendi durumlarını düzeltmeleri ancak uzun dönemde söz konusu olacağından modeline hiç dahil etmemiştir.⁶¹

1.2.3.5. Kaldor Modeli

Kaldor gelir dağılımı teorisine göre yatırım-gelir oranındaki değişikliğin toplam gelirdeki kar ve ücretleri nasıl etkilendiği görülür. Toplum maaş ve ücret erbabı ile müteşebbisler ve mülk sahipleri olmak üzere iki ana kategoriye ayrılırsa milli gelir, ücret ve karlardan oluşur.⁶²

Kaldor'un gelir dağılımı teorisi, daha yüksek bir reel yatırım düzeyinde tam istihdam dengesinin sürekliliğinin sağlanması açısından gerekli olan daha yüksek bir tasarruf-çıkıtı oranını gerçekleştirmek için gelir dağılımında bir kaymanın gerekli olduğunu ortaya koyar.⁶³

Kaldor'un gelir dağılımı teorisinde, yatırımların ve tasarrufların eşitliğinden hareketle, kar payı oranını, yatırım/hasıla oranına fonksiyonel olarak bağlanmıştır. Ayrıca bu modelde denge tasarruf miktarı, ortalama ücret ve karlardan yapılan tasarruf eğilimine bağlıdır.

Bu model bir ekonomideki, uzun dönem tam istihdam büyüme dengesindeki büyüme ve bölüşüm ilişkilerini inceler. "Modelin varsayımları şöyle özetlenebilir,

⁶¹ Savaş, V. (1970) "İktisadi Analiz", Hilal Matbaacılık, İstanbul. s.530.

⁶² Çetinkaya, Ş. (2017) "Gelir Dağılımı Adaleti Ve Ekonomik Büyüme İle İlişkisi". *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*-ISSN: 2602-4748 Cilt:1-Sayı:1-2017-Mart.

⁶³ Aktan, C. C., Vural, İ. Y. (2002) "Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri Ve Bölüşüm Adaleti". Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

- Gelirler, ücret (w) ve kar (p) olmak üzere, emekçiler ve girişimciler arasında paylaşılmaktadır. Ücret sadece el emeğini değil, maaşları da içermekte; karlar genel olarak mülkiyet gelirlerini kapsamaktadır.
- Model, işçi- kapitalist ve Ücret-kar ayırımına paralel olarak sınıfsal tasarruf fonksiyonunu varsaymakta, işçilerin tasarruf eğilimi, (sw) kapitalistlerin tasarruf eğiliminden, (sc)’den küçük olmaktadır.
- Sınıfsal tasarruf fonksiyonlarında ortalama ve marjinal tasarruf oranlarının birbirine eşit olduğu; bu oranların, sistemin içsel değişkenleri, tarafından etkilenmediği varsayılmaktadır.”⁶⁴

Bu teoriye göre kar payı yatırım ve hasıla oranının fonksiyonudur. Tam istihdam koşullarında, yatırım harcamalarındaki bir artışın, yatırım-çıktı oranında ve tasarruf-çıktı oranında bir artışa yol açacağı öne sürülmüştür. Kaldor’a göre böyle bir olayın gerçekleşebilmesi gelir dağılımının değişmesi gerekir.⁶⁵

⁶⁴ Alkin, E. Savaş, V. (1970) “İktisadi Analiz”, Hilal Matbaacılık, İstanbul., İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 2751, İktisat Fakültesi Yayınları No: 466, İstanbul, s.205

⁶⁵ Peterson, W. C., (1994) “Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme” (Çev: Talat Güllap), Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 763, Erzurum. s.466

II. BÖLÜM: NEOLİBERAL POLİTİKALARIN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde neoliberal politikaların gelişmekte olan ülkelerin gelir dağılımı üzerindeki etkileri sektörlere ayrılarak incelenmiştir.

2.1.1. Neoliberal Politikaların Gelişmekte Olan Ükelere Etkileri

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaya başlanan neoliberal politikalarla birlikte, bu ülkelerde önemli ölçüde reform hareketleri başlamıştır. Buna göre devletler, neoliberal politikaların getirdiği değerler ve kuralları benimseyerek, yeniden yapılanma içerisine girmişlerdir. Neoliberal politikaların temel amacı küreselleşmeyle birlikte kapitalist bir yapı oluşturmaktır. Neoliberal politikaların getirdiği küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye birikiminin ve ekonominin dengesini bozmuştur.

1980’li yıllarda Latin Amerika ülkeleri için ortaya çıkan ve daha sonradan diğer gelişmekte olan ülkelere yayılan Washington Konsensüsü ile birlikte gelen; dış ticaret ve yabancı yatırıma serbestlik tanıma, faiz oranlarının serbestliği ile dalgalı kur politikasına geçmeyi hedefleyerek küresel sermayenin önündeki engelleri kaldırmıştı. Neoliberal politikaların getirdiği bu serbestleşme hareketleri bu ülkelerdeki makro ekonomik dengeleri bozmuştur. Böylece gelişmekte olan ülkelerde ilk olarak 1980’li yıllarla birlikte benimsenmeye başlanan neoliberal politikalar, 90’lı yıllarda yaşanan krizlerin sebebi olarak görülmüştür. Neoliberal politikaların getirdiği serbestleşme sürekli olarak dışa bağlı bir büyüme meydana getirir. Bu da gelişmekte olan ülkelerde uzun vadede sorunlar yaratarak, krizlere sebep olmuştur.

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerdeki ticaret serbestliği, neoliberal politikaların vadettiği faydaları sağlayamamıştır. Aksine ticarete dengesizlikler oluşurken, bir de ticaret açığı veren ülkeler uluslararası borçlu hale gelmişlerdir.

Neoliberalleşme hareketlerine kadar devlet müdahalesinin etkin olduğu ülkelerde, neoliberal politikalarından sonra devletin ekonomideki rolü azalarak, piyasanın etkin olduğu ekonomiye geçiş yapılmıştır. Böylece neoliberal ekonomiye geçiş, özel sektörün serbestleşmesini ve büyümesini sağlayarak devletin ekonomiye müdahalesini azaltmıştır. Devlet sadece sosyal devlet anlayışı içerisinde, temel hizmetleri sunan bir sosyal yapı olarak görülmüştür.

Neoliberal dönemle birlikte gelişmekte olan ülkelerdeki vergi dağılımlarını da etkilemiştir. Bu ülkelerde vergi dağılımı, sermaye lehine olurken sosyal devlet anlayışı giderek azalmıştır. Neoliberalleşme, gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye birikiminde sorunlar yaratmıştır. Buna ek olarak bir de neoliberal fikirler, doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelerde toplam yatırımları arttırdığını ileri sürmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler, finansal sermayeyi çekmek için uyguladığı sıkı para politikalarıyla, devlet harcamalarını kısmış ve enflasyonu düşürmüştür. Böylece finansal sermayeye olan güveni artırıp, yatırımlarının getiri oranını düşmesini engellemiştir. Sonuç olarak neoliberal politikalar finansal sermayeyi artırıp, sermaye birikimlerini mali alana yönlendirmiştir.

2.1.1. İşgücü Piyasasına Etkisi

Neoliberal politikaların getirdiği bir sonuç olan küreselleşmenin işgücü piyasaları üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Küreselleşmenin getirdiği serbestleşme ile artan rekabet ve nüfusun yanında artan göç, işsizlik oranlarını ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yapısal dönüşüm sürecinin işgücü piyasalarını etkilemektedir.

Küreselleşme ile birlikte üretim, işgücü maliyetlerinin düşük olduğu gelişmekte olan ülkelere kaymıştır. Gelişmiş ülkeler ise gelişmekte olan ülkelerin nitelikli elemanlarını alarak, kendi istihdamlarına dahil etmek istemiştir.

Küreselleşme süreciyle birlikte uygulama bulan yeni ekonomi politikaları, özelleştirmelerin gündeme gelmesi, sendikaların eskisi gibi güçlü bir yapıya sahip olmayışı ve etkilerinin zayıflatılması, özellikle 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan ve çok uluslu şirketlerin işgücü

maliyetlerini azaltmak amacıyla ucuz işgücü arayışına girmesi gibi faktörler işsizliği hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin uğraştığı bir sorun haline getirmiştir. Ülkeler bir yandan, üretim ve bilgi iletişim (bilişim) teknolojisinde yaşanan değişime ayak uydurmaya, diğer yandan, nüfus artışına paralel olarak artan işgücüne istihdam olanakları yaratmaya çalışmaktadırlar.⁶⁶

İleri teknoloji üretimi ve ürünlerine sahip ülkelerin orijindeki uluslararası sermaye, gelişmekte olan ülkelerde imalat sanayinde artan doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla, emek-yoğun imalat sanayi ürünlerinin ve üretim sürecinin maliyetini bu ülkelerdeki ucuz ve yasal koruma altında olmayan işgücünden faydalanarak aşağı çekmektedir. Sonuç olarak merkez ülkeler tarafından yönlendirilen gelişmekte olan ülkeler, ihracata yönelik kalkınma politikaları yoluyla gelişmiş ülkelerin pazarlarına emek yoğun imalat sanayi ürünleriyle girme rekabetine dayalı bir sürece dahil edilmektedirler.⁶⁷ Teknolojik gelişmeler aynı zamanda nitelikli işgücü ihtiyacını artırıp, niteliksiz işgücüne olan talebi de azalmaktadır. Bu da sadece bir işsizlik sorununun haricinde nitelikli işgücü açığının da istihdam sorununu göstermektedir.

Neoliberal politikalarla birlikte, sendika faaliyetleri azalarak, ücretlerin düşürülmesi hedeflenmiştir. Neoliberal politikalara göre ücretlerin düşürülmesi ile istihdam edilen kişi sayısı artırılarak aynı zamanda istihdamın da artırılacağı düşünülmektedir. Buradaki asıl amaç istihdam sayısını artırmaktan çok, üretimdeki karlılığı artırmak olmuştur.

Neoliberal politikalar, gelişmekte olan ülkelerin dış ticareti ve doğrudan yabancı yatırımı serbest bırakması ile düşük emek gücünden faydalanmak isteyen sanayi kesiminin maliyetlerini düşürerek karlarını arttırmıştır.

Yabancı sermayeler tarafından yatırım yapılmış herhangi bir gelişmekte olan ülkede ücretlerin artırılması sonucunda toplumsal baskıların ortaya çıkması halinde, uluslararası sermayenin üretimi bir başka alternatif gelişmekte olan ülkenin ucuz işgücü merkezlerine kayar ya da

⁶⁶ Çondur, F., Bölükbaş, M. (2014) “Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 47, Sayı 2, Haziran 2014, s.79

⁶⁷ Uyanık, Y. “Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10 / 2 (2008). s.214

dışarıda üretmek üzere bu merkezlerdeki taşeronlara verilir. Başka bir ifadeyle, bol miktarda ucuz işgücü arzı bulunduran “yedek ülkelerin” varlığı daha aktif ihracat ekonomilerindeki ücretlerin ve işgücü maliyetinin hareketini bastırma imkanına sahiptir.⁶⁸

Küreselleşme, işgücü piyasasının mevcut haliyle dünya ekonomisinde işsizliğin artmasına neden olmuştur. Küreselleşme, piyasaların düzenini bozup, üretim yapısındaki değişip, işgücündeki yapısal bir değişim oluşturmuştur. Bunların sonucunda ise işsizlik kronik bir hale gelip, istihdam olumsuz bir şekilde etkilemiştir.

2.1.2. Sanayi Kesimine Etkisi

Neoliberal politikaların sanayi kesimine etkisi en çok özelleştirme ve deregülasyon politikalarının benimsenmesi ile görülür. Neoliberal politikalarla birlikte benimsenen bu uygulamalar sayesinde kamu kesiminin sanayi üzerindeki etkisi azalırken, özel sektörün sanayi kesiminde etkisi artar. Böylece daha bağımsız kararlar alabilen özel sektörde sermaye piyasaları serbestleşip, sermayenin serbest dolaşımı sağlanmıştır.

Neoliberal politikaları benimseyen devletlerin özel sektöre sağladığı teşvikler ve yardımlar ile sanayi sektörü desteklenmiştir. Vergi muafiyeti, ithalat ve ihracat teşvikleri gibi devletin sağladığı imkanlar ile üretimin daha da kolaylaşması sağlanmıştır. Böylece şirketlerin büyüyüp gelişmesi desteklenmiştir. Verilen destekler sayesinde büyüyen şirketler ile ülke ekonomisinin de büyümesi beklenmiştir.

Neoliberal politikalarından biri olan özelleştirme, 1980’li yıllardan itibaren özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan küresel krizlere çözüm bulmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kamunun ekonomik müdahaleleri azaltılarak, özel sektörün serbest bırakılması fikri desteklenmiştir. Böylece kamuya ait olan işletmelerin, özel sektöre devredilmesi ile kamu işletmeleri özelleştirilmiştir. Kamu işletmelerinin özelleştirilmesiyle, ekonomide özel

⁶⁸ Chossudovsky, M. (1999), “Yoksulluğun Küreselleşmesi”. Çiviyazıları, İstanbul. s.95

sektörün etkisi artması, kamunun etkinliğinin ise azalması amaçlanır. Buna göre özel sektöre devredilen işletmelerin verimliliğinin ve üretiminin artması beklenir. Serbestleşen piyasa ile birlikte sanayi üretiminin artırılması özel sektörün kararına bırakılmıştır. Özelleştirmenin asıl amacı, özel sektörü kuvvetlendirerek piyasanın gelişmesini sağlamak ve ülke ekonomisini güçlendirmek olmuştur.

Neoliberalizmle güçlenen özel sektör bir de deregülasyon politikalarıyla kamunun karar alanını daraltmış ve bu yetkiyi özel sektöre vermiştir. Böylece özgürce kararlar alabilen özel sektör güçlenmiş, piyasaların serbestleşmesi sağlanmıştır. Devletlerin baskısını üzerinden atan şirketler bağımsızlaşarak çok uluslu şirketler haline dönüşmüşlerdir. Çok uluslu şirketler ile küreselleşen piyasalar, üretimi de küreselleştirmişlerdir. Üretimin küreselleşmesi sürecinin en belirgin özelliğinin mikro elektroteknikteki gelişmelere bağlı olarak programlanabilir otomasyon teknolojileri ile donanmış yeni sınai üretim örgütlenmelerinin ortaya çıkması olduğu söylenebilir. Bu sistem, üretimin hızlı, ürün kalitesinin yükseldiği en son teknolojileri kullanarak değişen talebe anında cevap verebilen, ürün çeşitliliğinin olduğu sıfır stokla çalışılan, tam zamanında üretimin söz konusu olduğu bir sistemdir.⁶⁹

Neoliberal politikalara göre özelleştirmeler her ne kadar ülke ekonomisini güçlendirmek için yapıldıysa bile, bu politikayı eleştirenler de olmuştur. Özelleştirmelerle ile kamuya ait olan işletmelerin özel sektöre satılırken, gerçek değerinin altındaki fiyatlardan satılması gibi yönlerden eleştirilmiştir. Bir diğer eleştiri ise piyasaların küreselleşmesiyle ortaya çıkan çok uluslu şirketlerin artması üzerinden yapılmaktadır. Çok uluslu şirketlerin ortaya çıkmasıyla, yapılan üretim küresel düzeyde olup, ulusal üretim seviyesini düşürdüğü için eleştirilmiştir.

2.1.3. Tarım Kesimine Etkisi

Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun çoğunluğu gelirini tarım sektöründen elde etmektedir. Tarım kesiminden sağlanan gelirler her ne kadar süreklilik sağlamasa bile istihdama yaptığı katkı sayesinde gelişmekte olan ülkelerde önemini koruyan bir sektör olmuştur.

⁶⁹ Yalınpala, J. (2002) "Küreselleşmenin Emek Piyasası ve İstihdam Üzerindeki Etkileri", Küreselleşme, İktisadi Yöntemler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar, Derleyen: Alkan Soyak, Om yayınevi, İstanbul. s.276

Neoliberal politikalar benimsenmeden önce, tarım sektöründe devlet desteği olan kalkınmacı politikalar bulunmaktaydı. Bu görüşe göre devlet; yardım paketleri, kredi ve bazı ürünlerde satın alma garantisi gibi destekler vererek tarım kesimine destek sağlamıştır. Ancak 1980’li yıllardan itibaren ortaya çıkan neoliberal politikalarla birlikte kalkınmacı politikalar etkisini yitirmeye başlamıştır.

1970’lerin sonlarına doğru çok uluslu şirketlerin dünya gıda zincirine hakim olma isteği, teknolojinin gelişmesi ve tarım sektörüne de etki etmesiyle gerçeğe dönüştü. ABD kökenli çok uluslu şirketler teknolojinin yardımıyla sektöre hakim oldular. Böylece IMF, WB ve WTO gibi uluslararası kuruluşlarda neoliberal politikaları destekleyici kararlar almaya başladı.

1980’li yıllardan itibaren kalkınmacı politikalar yerini tamamen neoliberal politikalara bırakarak, çok uluslu şirketlerin baskısı altında bir model ortaya çıkmıştır. Çok uluslu şirketler, gelişmekte olan ülkeler sermaye taleplerini karşılayabilsin diye onları ihracata yönlterek, gelişmekte olan ülkeler kendi tarımlarının kontrolünü kaybettirmiştir. Bu durum tarımda yapılandırmayı tamamen değiştirmiştir. Küçük üreticiler uzaklaştırılıp, kırsal kesimde yoksullaşma açığa çıkarılmıştır. Çok uluslu şirketlerin amacı, gelişmekte olan ülkelerin geleneksel ürünlerin üretimini bırakıp, kendi talep ettikleri katma değeri yüksek olan ürünlerin üretilmesine yönelmek olmuştur.

Zamanla artan ekonomik krizle çok uluslu şirketlere bağımlılığı artan gelişmekte olan ülkeler, uluslararası tarım şirketlerinin kendilerine sunduğu anlaşmaları kabul etmek zorunda kalarak bağımlılıklarını daha da arttırmışlardır.

Benimsenen bu politikalar tarım kesimine olan desteği kaldırıp, uluslararası tarımsal sermayeye olanaklar yaratmıştır. Devlet korumacı yapısını bırakarak ve ithal ikameci üretimden vazgeçilerek, kararlar piyasaya ve çok uluslu şirketlere bırakılmıştır. İhracata yönelik ürünlerin üretimi arttırılarak geleneksel ürünlerden vazgeçilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde bu süreçte kimi ülkelerde hemen gerçekleşirken, kimi ülkelerde ise ihracat

ürünlerindeki artış geleneksel ürünlerle birlikte artmıştır. Devletler bu süreçte çok uluslu şirketlerin işlerini kolaylaştırabilmek için birçok yasal engelleri ortadan kaldırmıştır.

Çok uluslu tarım şirketleri, devletlerin yardımıyla ülkeyi belli bölgelere ayırarak o bölgelerde belli ürünlerin yetiştirilmesini istemiş ve bunu yapan çiftçilere ise destek vermiştir. Böylece kendi talep ettikleri ürünü elde etmelerini kolaylaştırıp, miktar ve kaliteye müdahale edebilmişlerdir. Çok uluslu firmalar bu anlaşmaya göre beğenmedikleri veya belirli bir standardın altında kalan ürünleri istedikleri zaman reddetme imkanına sahip olmuşlardır.

2.1.4. Neoliberal Politikaların Gelir Dağılımına Etkisi

1980’li yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkelerde benimsenen neoliberalizm politikaları, ülkelerin kalkınma amaçlarını ortadan kaldırarak büyüme politikalarına odaklanmalarına ve devletin ekonomiye müdahale etmemesine sebep olmuştur. Ülkelerin uluslararası piyasaya uyum sağlama çabalarının sonuçları finansal krizlere ve gelir dağılımı bozukluklarına yol açmıştır. Bir ülkede kalkınmanın gerçekleşebilmesi için büyümenin de gerçekleşmesi gerekirken, yapılan büyüme politikaları kalkınma için yeterli olamayabilir. Bazı ülkelerde ekonomik büyüme sağlanırken, ülkedeki her bir bireyin geliri aynı seviyede artmayabilir. Bu ise ülkelerde gelir dağılımı bozuklukları ve yoksulluğa neden olmaktadır. Neoliberal politikalar her ne kadar küreselleşme ile birlikte oluşan bu sorunları çözeceğini iddia etse de gelir dağılımındaki bozulmaları arttırmıştır.

Neoliberalleşmenin getirdiği küreselleşme, özelleştirme ve deregülasyon gibi politikalar devletin ekonomideki etkisini azaltıp, belirleyici rolü piyasa mekanizmasına bırakmıştır. Sosyal devlet rolünün kaybedilmesiyle, ülkedeki düşük gelirli kesimine yapılan desteğinin azalmasına neden olmuştur. Düşük gelirli kesimin desteğini kaybetmesiyle ülkelerde yoksulluk artmıştır. Yoksulluğun artması, ülkedeki bireylerin arasındaki gelir farklılıklarının büyümesine ve gelir dağılımının bozulmasına neden olmuştur. Fakat neoliberal iktisatçılara göre durum daha farklıdır. Onlara göre ülkeler arası serbestleşme ve ticaretin artması ile dünyadaki aşırı yoksulluk azalarak, gelir dağılımında düzelmelere sebep olacaktır.

Gelir eşitsizliği ilk çağlardan beri var olan bir sorunken, günümüze yaklaştıkça dünyanın birçok yerinde bu sorun çoğalarak artmaya devam etmiştir. Geçmişten beri süre gelen sorun, son birkaç on yılda sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Yüksek gelir eşitsizliği ülkedeki ekonomik büyümeyi yavaşlatarak, ülkenin gelişimini bozabilir. Özellikle de 1980 sonrası dünyadaki ekonomik krizlerden dolayı endişeler artmıştır.

Yaşanan ekonomik krizlerde şirketlerin düşen karları dolayısıyla maliyetleri kısma çabaları ortaya çıkmıştır. Maliyetleri kısmak amacıyla düşürülen ücretler, şirketlerin karlarını arttırmasına fakat çalışanların refahının düşmesine sebep olmuştur. Bu iki kesim arasındaki gelir farkının açılmasına ve gelir dağılımının bozulmasına yol açmıştır. İktisatçıların genel görüşüne göre neoliberal politikalarından sonra gelir dağılımı adaletsizliği artmıştır.

Neoliberalizme göre gelir dağılımı eşitsizliğinin sebebi piyasaların yeterince gelişmemesidir. Eğer piyasalar serbest bırakılıp, önleri açılırsa daha çok gelişip, gelir eşitsizliği ve işsizlik gibi birçok ekonomik problemi kendi kendine çözecektir. Fakat yine de neoliberalizmin gelir dağılımını çözmek gibi temel bir amacı yoktur. Neoliberalizmle birlikte sağlanan ekonomik büyüme sonucunda ‘toplumun her kesimi bundan olumlu olarak etkilenecektir’ düşüncesi hakimdir. Neoliberalizmde ekonomide eşitlik ilkesi yerine etkin bir ekonomi oluşturma amacı vardır. Neoliberalistlere göre gelir dağılımı hiçbir zaman problem olmamıştır. Çünkü farklı yetenek ve eğitim seviyesine sahip bireylerin, gelir anlamında da farklı düzeylere sahip olacağını savunmuşlardır.

Neoliberalilere göre gelir dağılımı istikrarlı bir şekilde artan veya azalan bir göstergedir. Fakat gelir dağılımı sadece tek bir değişken ile bağdaştırılmayan ve birçok değişkenden etkilenebilen bir göstergedir.

Neoliberal politikalarla beraber piyasaların serbestleşmesi, rekabetin artması, gelen doğrudan yabancı yatırımların artması, devletin piyasadaki etkisini kaybetmesiyle yapılan yolsuzlukların azalması gibi sonuçlar gelir dağılımının daha da adaletli bir dağılım gerçekleşeceği düşünülmüştür. Ayrıca devletin kamu harcamalarını kontrol etmesiyle düşen

enflasyon, düşük gelirli kesimin gelirlerini olumlu yönde etkileyerek gelir dağılımı adaletine fayda sağlamıştır.

Serbestleşen dış ticaretin gelir dağılımında ulusal ve uluslararası etkileri vardır. Ulusal yönde etkisi büyüme ile görülür. Tersine örnekler görülse bile bir ülkede gerçekleşen ekonomik büyüme gelir dağılımında adaleti artırır. Uluslararası yönde etkisi ise neoliberal iktisadın temel dayanaklarından biri olup, serbestleşme ile her ülke kendi uzmanlaşma alanını belirleyip kendi ürününde uzmanlaştığında görülecektir. Artan dış ticaret ülkelerin zenginleşmelerini sağlayıp, gelir dağılımı adaletini arttıracaktır.

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde tarım sektörü ekonomide büyük bir yer kaplamaktadır. Serbestleşen dış ticaret sayesinde bu ülkelerdeki tarım sektörüne olan talep artacaktır. Artan talep sayesinde bu sektörde istihdam edilen bireylerin gelirlerinde artış olur ve bu gelir dağılımı adaletini artırır.

Kuznets hipotezine göre gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen ekonomik büyüme sonrasında ilk önce gelir dağılımı bozulur, ardından sektörün gelişip zamanla kendisini toparlamasından sonra gelir dağılımı adaleti artmaya başlar. Bazı neoliberal iktisatçılar da neoliberal politikalarla sağlanan büyümenin sonucunda bunun gerçekleşeceğini savunmuştur.

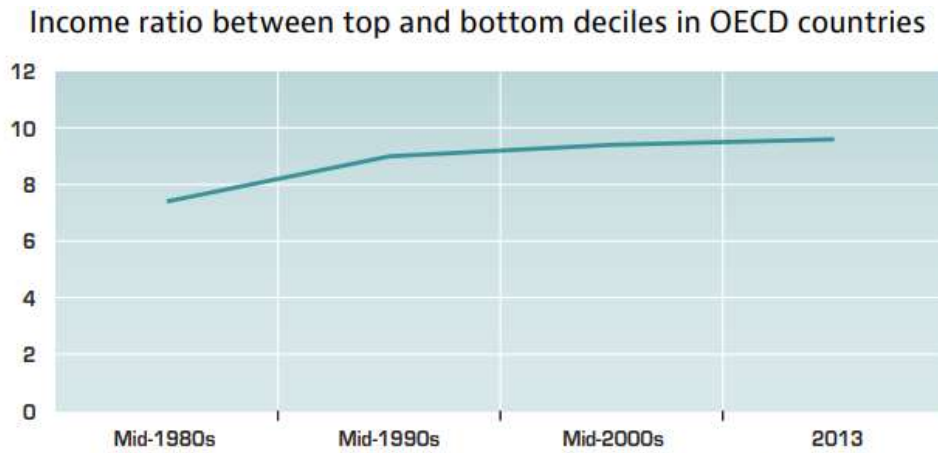
Neoliberal politikalarla birlikte, devletin ekonomideki etkisini azaltarak sosyal giderleri kısması, piyasalarda oluşturulan rekabetle küçük işletmelerinin barınmaması ve herkese eşit vergilendirme sistemi ile toplumdaki düşük gelirli bireyleri baskılayarak, yüksek ve düşük gelirli kesimin arasındaki gelir farkını daha da açarak, gelir dağılımındaki adalet bozmuştur.

Neoliberal politikaların ekonomik performansı, neoliberal iktisat politikaları öncesine kıyasla daha düşük büyüme oranları, yüksek işsizlik oranları ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artmasına karşılık geçerliliğini koruması; dev finans şirketlerinin ortaya çıkarak olağanüstü kâr elde etmeleri, neoliberal politikaların neredeyse hizmet ettiğini

göstermektedir.⁷⁰ Neoliberal düşünce, sermaye kesimini koruyarak hep yanında olmuştur. Bu düşünceyi benimseyen devletler, özelleştirilmelerle birlikte sermaye kesiminin eline geçen şirketlerde, kamuda yüksek ücretle çalışan işçi kesimini düşük ücretlerden çalışma zorunda bırakmışlardır.

Neoliberal düşünceye göre, serbestleşen sermaye hareketlerinin etkisiyle piyasaların aralarındaki engellerin yok olması, merkez ve çevre ülkeler arasındaki farkın kapanacağı düşünülmüştür. Böylece gelir dağılımı adaletsizliğinin düşeceği düşünülse de tüm ülkeler için böyle olmamıştır.

Tablo 1: OECD ülkelerinde en yüksek ve en düşük ondalık dilimler arasındaki gelir oranı

Source: OECD (2015), *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264235120-en>.

(Kaynak: Keeley, B. (2015), *Income Inequality: The Gap between Rich and Poor*, OECD Insights, OECD Publishing, Paris. s. 11)

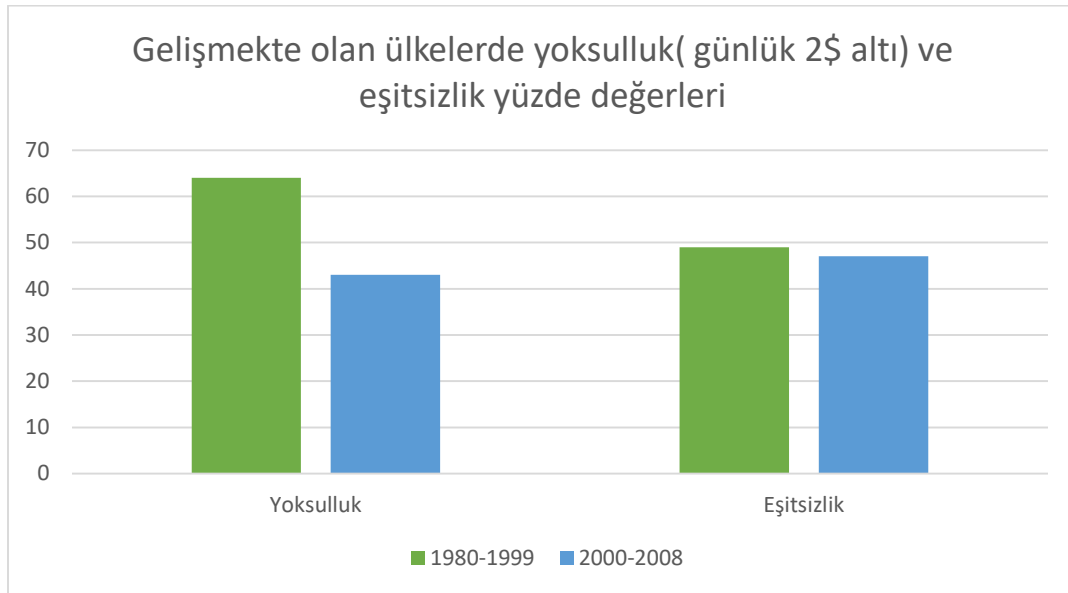
Tablo 1’de 1980 ortalarından 2013 yılına kadar OECD ülkelerindeki en zengin %10’luk kesim ile en yoksul %10’luk kesim arasındaki fark gösterilmiştir. Tabloya göre 1980 ortalarında bu iki kesimin gelirlerinin arasındaki fark birbirlerinin 7 katıydı. Ancak bu fark yıllar içerisinde artarak, 2013 yılı itibariyle 9,6 katına çıkmıştır. En yoksul ve en zengin kesim

⁷⁰ Eroğlu, İ., Yeter, F. (2017) Neoliberal Politik Düşünce Ekseninde Yeni Para Politikası Arayışları. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri, 2017/01. (Bu makale 26- 27 Kasım 2016 tarihinde İstanbul’da düzenlenen International Congress of Management Economics and Policy isimli kongrede sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.) s.71

arasındaki gelir farkının yıllar içinde artmasıyla, OECD ülkeleri için yıllar içerisinde gelir dağılımı eşitliğinin bozulduğu ifade edilebilir. Bu sonucun ortaya çıkması için birçok farklı sebep rol oynamıştır. Bunlardan birincisi ülke içindeki çalışanların ücret seviyeleri arasındaki farkın büyük bir uçuruma sahip olmasıdır. İkincisi ise devletin görevi olan vergiler ve transferlerdir. Devletin bunu vatandaşların gelirlerine göre adil olarak düzenlemesi gerekir. Fakat OECD içerisinde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi barındıran bir topluluktur ve bu yüzden gelir dağılımı adaletiyle ilgili daha kesin veriler elde edebilmek için daha detaylı incelemeler yapılmalıdır.

Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu önleyici adımlar atılmıştır. Bununla birlikte gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılması amaçlanmıştır. Grafik 1'de gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk ve eşitsizlik değerleri verilmiştir. Grafiğe göre 1980-1999 arası dönemde yoksulluk oranı %60'ın üzerindeyken, 2000-2008 dönemleri arasında %40'lar seviyesine gerilemiştir. Gelir dağılımındaki eşitsizliği incelendiğinde ise, 1980-1999 arası ve 2000-2008 arasında çok büyük fark olmayarak, eşitsizliğin biraz azaldığı görülmektedir.

Şekil 3: Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk (günlük 2\$ altı) ve eşitsizlik yüzde değerleri

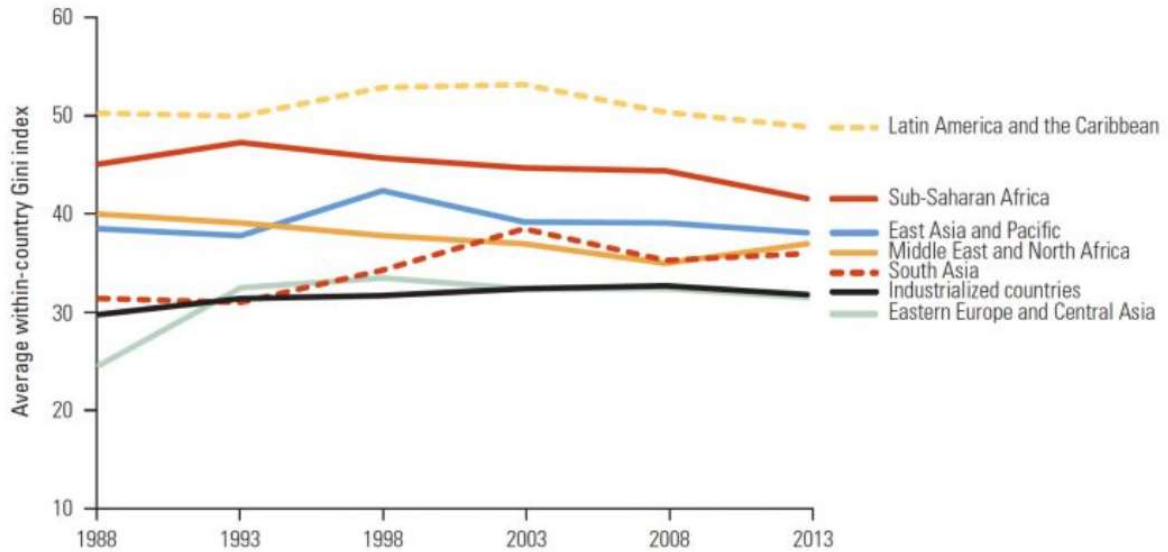

(Kaynak: Santos-Paulino, A. U. (July 2012) Trade, Income Distribution And Poverty In Developing Countries: A Survey No. 207, based on World Bank, World Development Indicators, 2011, online; and Karshenas, 2010.)

Neoliberal politikaların geniş bir etkiye sahip olduğu 1980 sonrası dönem göstermektedir ki, uygulanan politikalar zamanla ekonomik büyümeyi artırıp, toplumdaki yoksulluk oranlarını düşürse bile, gelir dağılımı adaletinde kayda değer bir eşitlik sağlayamayabilir. Neoliberal politikaların getirdiği ticari serbestleşme, ortalama geliri arttırarak yoksulluğun azalmasında önemli bir rol oynar. Bu yüzden ülkeler yoksulluğu azaltmak için ticari serbestleşmeye başvururlar.

1980'lerden beri yapılan çalışmalar dünyadaki gelir dağılımı eşitsizliğinin azaldığına dair bir kanıt bulamamaktadır. Buna karşılık yapılan çalışmalarda büyük çoğunluğun gelir dağılımındaki adaletin bozulduğu görülmektedir. Özellikle, cari kur oranlarına göre yapılan hesaplamalarda, gelir dağılımındaki eşitsizliğin daha da bozulmuş olduğunu söylenebilmektedir.⁷¹

Tablo 2: 1988- 2013 arası bölgelere göre gini katsayısı ortalamaları

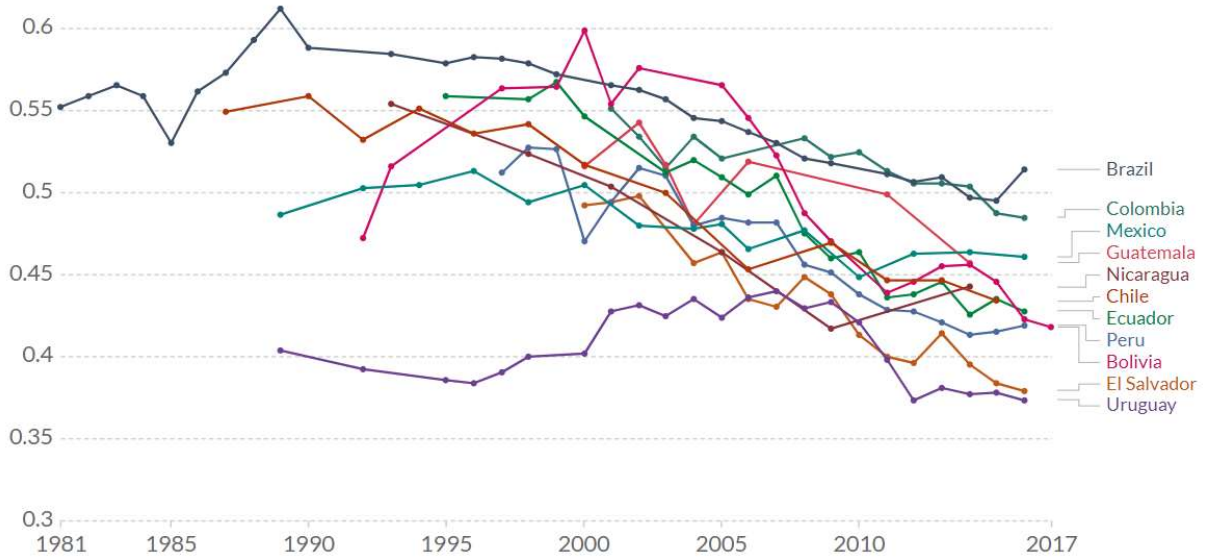
Source: The World Bank (2016) – Poverty and Shared Prosperity 2016: Taking on Inequality. Reformatted for OurWorldInData.org
Original data source: World Bank calculations based on data in Milanovic (2014); PovcalNet (online analysis tool).

(Kaynak: www.ourworldindata.org / Income Inequality by Max Roser and Esteban Ortiz-Ospina. First published in December 2013; updated October, 2016.)

⁷¹ Wade, R. H. (2004), “Is Globalization Reducing Poverty and Inequality?” World Development, Vol.32, No.4, s.567-589. London School of Economics and Political Science, London, UK.

Tablo 2’de bölgelere göre gini katsayısı ortalamaları verilmiştir. Tabloda yıllar geçtikçe gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin yoğunlukta olduğu bölgelerde gini katsayısının azaldığı ve gelir dağılımı eşitsizliğinin hafiflediği gözlenmektedir. Bu etki neoliberalleşmenin sonuçlarından biri olan küreselleşme ile gerçekleşmiştir. Zamanla küreselleşen ülkeler, gelişmiş ülkelerden yapılan ithalatın etkisiyle aşırı yoksulluktan arınmışlardır. Aşırı yoksulluğun azaldığı bu ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliği de azalmıştır. Endüstrileşmiş ve gelişmiş ülkelerin bulunduğu bölgelerde ise gini katsayısının artarak gelir dağılımı adaletinin azaldığı görülmektedir. Küreselleşme bir ülkenin temel olarak üretilen malları daha ucuza ithal ederek, yüksek teknoloji malları ise ihraç ederek daha fazla gelir sağlayabileceği anlamına geliyorsa, yüksek vasıflı işçilerin ücretlerinin o ülkedeki vasıfsız işçilerin ücretlerine göre yüksek olması muhtemeldir denilerek açıklanmıştır. Buna göre küreselleşmenin gelişmiş ülkelerde eşitsizliği arttırdığı iddia edilebilir çünkü kaybedenlerin ilk etapta düşük gelirli kişilerin olması muhtemeldir. Latin Amerika bölgesinde bulunan ülkelerde gini katsayısı yıllar içerisinde düşse bile adaletsizliğin en yüksek olduğu bölgedir.⁷²

Tablo 3: Yıllara göre Latin Amerika ülkelerinin gini katsayıları

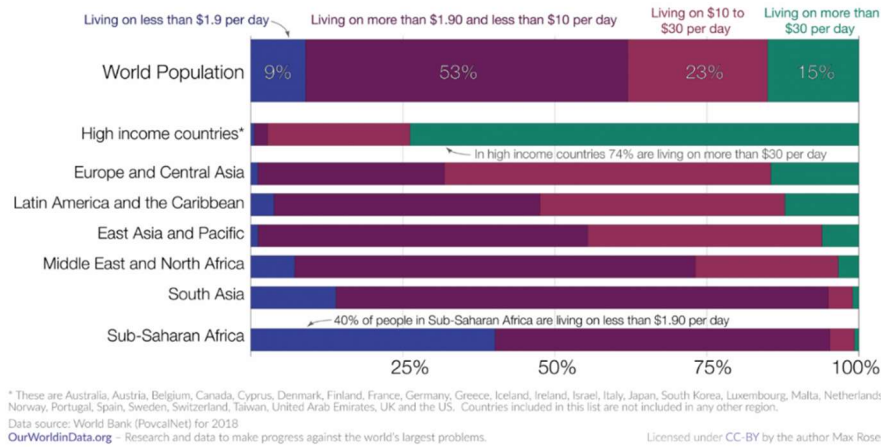
(Kaynak: www.ourworldindata.org / Income Inequality by Max Roser and Esteban Ortiz-Ospina. First published in December 2013; updated October, 2016.)

⁷² Roser, M., Ortiz-Ospina, E. (2013) "Income Inequality". (www.ourworldindata.org)

Latin Amerika ülkelerinin yıllar içerisindeki gini katsayıları verilen tablo 3’te, bölgedeki ülkelerin gini katsayılarının zamanla düştüğü gözlenmiştir. Bu düşüşün en önemli sebebi yoksulluğu azaltma çalışmaları olmuştur. 2000 yılından beri aşırı yoksulluk oranı (günlük 2,50\$’dan az gelir), %24,9’dan %16,3’e (38 milyon azalma) düşmüştür.⁷³ Bir diğer çalışmada ise bu eşitsizliğin oluşmasına; kalifiye ve düşük vasıflı çalışan arasındaki kazanç farkının azalması ve hükümetin yoksullara transferlerindeki artışın sebep olduğu belirtilmiştir.⁷⁴

19. yüzyıldan itibaren günümüze küresel gelir eşitsizliği büyük bir değişim geçirmiştir. 19. yüzyılda toplumların büyük çoğunluğu aşırı yoksulluk düzeyinde yaşıyorlardı. Zaman içerisinde gelişen dünya ve ilerleyen teknoloji ile birlikte dünyadaki gelir dağılımı eşitsiz bir hal almaya başladı. Bir kısım topluluk aşırı yoksulluk ile yaşamaya devam ederken, gelişmiş toplumlarda yüksek gelirli topluluklar artmaya başladı. 1980’lerden sonra ise gelir dağılımı yine bir evrim geçirerek, gelirler birbirlerine yaklaştırmaya başladı. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki gelirlerin yüzde artışı, gelişmiş ülkelerin yüzde artışına göre daha fazla artarak gelir eşitsizliği arasındaki fark kapanmaya başladı. Aşırı yoksulluk ciddi düzeyde azalarak, dünya tarihinde hiç görülmediği kadar iyi seviyelere ulaşmıştır.

Şekil 4: Dünyada bölgelere göre gelir dağılımı seviyeleri

(Kaynak: Roser, M. (2021) Global poverty in an unequal world: Who is considered poor in a rich country? And what does this mean for our understanding of global poverty. (www.ourworldindata.org))

⁷³ Ortiz-Juarez, E., López-Calva, L. F., Lustig, N. C. (2013) Deconstructing the Decline in Inequality in Latin America. (www.ourworldindata.org)

⁷⁴ López-Calva, L. F., Lustig, N. C. (2010) Declining Inequality In Latin America: A Decade Of Progress. New York (www.ourworldindata.org)

Grafik 2’de dünyada bölgelere göre günlük gelir dağılımı seviyeleri verilmiştir. Son yayınlanan verilere göre dünya nüfusunun %85’i günlük 30\$ olan yoksulluk sınırının altında bir gelirle yaşamını sürmektedir. Bunun karşılığı 6,5 milyar insan demektir. Grafik incelediğinde en büyük yoksulluğun Sahra Altı Afrika bölgesinde olduğunu görülmektedir. Burada nüfusun %25’i günlük 1,9\$’dan daha düşük bir ücretle yaşamaktadır. Bu seviye aşırı yoksulluk seviyesidir. Bu bölgedeki nüfusun neredeyse tamamı günlük 30\$ seviyesinin altındadır. En büyük refahın görüldüğü ülkeler ise yüksek gelirli ülkeler (Avusturalya, Avusturya, Belçika, Kanada, Kıbrıs, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Güney Kore, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Tayvan, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri) olmuştur. Bu ülkelerdeki nüfusun %74’ü günlük 30\$ ücretin üzerinde gelire sahip olarak dünya ortalamasının çok üzerinde bir gelir seviyesine sahiptir. Sadece bu iki bölge açısından incelendiğinde bile dünya üzerindeki gelir dağılımı seviyesi farklılıkları arasındaki uçurumu göstermektedir. Fakat bu durum yüksek gelirli ülkelerde yaşayan yoksul kesimin varlığını inkâr edemez. Yüksek gelirli ülkelerde de nüfusun azınlığı da olsa yoksul bir kesim bulunmaktadır. Geriye kalan bölgelerde ise hemen hemen dünya ortalamasına yakın bir seviye bulunmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan nüfusun çoğunluğu ‘ılımlı yoksulluk’ olarak adlandırılan seviyede yaşamaktadır.

IMF’ye göre neoliberal politikalar ekonomik büyüme yerine eşitsizliği arttırdı. Küresel ticaretin genişlemesi milyonları aşırı yoksulluktan kurtarıp, devlete ait işletmelerin özelleştirilmesi pek çok durumda hizmetlerin daha verimli sağlanmasına yol açmış ve hükümetlerin üzerindeki mali yükü azaltmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların genellikle teknoloji ve bilgiyi geliştirmekte olan ekonomilere aktarmanın bir yolu olmuştur. Artan eşitsizlik açısından maliyetler öne çıkmış ve bu tür maliyetlerin neoliberal gündemin bazı yönlerinin büyüme ve öz kaynak etkileri arasındaki takası özetlemiştir.⁷⁵ Ayrıca artan eşitsizliğin büyümenin seviyesine ve sürdürülebilirliğine zarar vermiştir. Hem açıklık hem de maliyetleri azaltma, artan gelir eşitsizliğiyle ilişkili olduğu için, bu dağıtım etkisinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olabilmektedir. Mali açıklık ve maliyetleri azaltmanın neden olduğu eşitsizlikteki artış, neoliberal gündemin artırmayı amaçladığı büyümenin önüne geçmektedir. Bu sorun ile başa çıkılabilmesi için politika yapıcıların yeniden dağıtım

⁷⁵ Ostry, J. D., Loungani, P., Furceri, D. (2016) ‘‘ Neoliberalism: Oversold?’’ June 2016, Vol. 53, No. 2 (www.imf.org)

olduğundan daha açık olmaları gerektiğini öne sürülmüştür. Örneğin, eğitime yapılan harcamaların artması ve bunun da fırsat eşitliğini genişletebilecek bazı etkileri önceden azaltmak için yeni politikalar tasarlanması önerilmektedir.

Neoliberal politikaların gelir dağılımı üzerine etkisi hakkında birçok farklı görüş vardır. Neoliberal iktisatçılara göre gelir dağılımı sorunu, neoliberal iktisadın konusu olmayıp, zaman içerisinde ekonominin dengeye girmesiyle bu sorunun da kendi kendine dengeye gireceğini savunurlar. Neoliberalizme göre asıl olan ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Ekonomik büyüme sağlandığında zaten geriye kalan diğer kalemler kendiliğinden otomatik olarak dengelenecektir görüşü hakimdir. Fakat diğer bazı iktisatçılara göre de neoliberalizm gelir dağılımı adaletini bozmuştur. Küreselleşme, serbestleşme ve deregülasyon gibi politikalar yüzünden devlet etkisini kaybeden piyasa istediğini yapabilir konuma gelmiştir. Düşük gelirlilerin desteğini kaybetmesiyle de gelir dağılımı farkı giderek açılmıştır. Örneğin sosyal giderlerin kısılması, piyasalarda oluşturulan rekabetle küçük işletmelerinin barınamaması, herkese eşit vergilendirme sistemi ile toplumdaki düşük gelirli bireyleri baskılayarak, yüksek ve düşük gelirli kesimin arasındaki gelir farkını daha da açarak gelir dağılımındaki adalet bozmuştur.

3. BÖLÜM: NEOLİBERAL POLİTİKALARIN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde, neoliberal politikaların Türkiye’deki gelişimi, etkileri ve bunların gelir dağılımı üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu dönemlere ayırılarak incelenecektir.

3.1. Türkiye’de Neoliberal Yaklaşımın Tarihsel Süreci ve Gelişimi

Türkiye’de cumhuriyetin ilanından sonra, ekonomiyi desteklemek amacıyla döneminde hâkim düşüncesi olan devlet destekli keynesyen bakış açısı egemen olmuştur. Bu dönemde kamu kesimi piyasayı destekleyen bir politikayı benimsemişti. Buradaki amaç ekonominin, devletin içerisinde bulunduğu siyasi kaostan uzak tutulmasını sağlamaktı. Ardından 1960’larla birlikte planlı kalkınma dönemine geçilmiştir. Bu dönemde ekonomi dışa kapalı ve ithal ikameci bir strateji izlenmiştir. İlk zamanlarda hedeflerini gerçekleştiren bu politikalar zamanla dış dengenin bozulmasıyla ekonomik hedeflerini gerçekleştiremez duruma gelmiştir ve sonuç olarak ekonominin krizlerden kaçması mümkün olmamıştır.

1970’li yıllarda Bretton Woods’un çökmesiyle birlikte global bir etki gösteren petrol krizi ve ayrıca Türkiye’nin içinde bulunduğu Kıbrıs Barış Harekatı’nın da etkisiyle ekonomi ağır yaralar aldı. Tüm bu olanlardan sonra ekonomi 1954 yılından sonra ilk defa 1980 yılında gayri safi milli hasıla eksi değerlere düşmüş, cari açık artmış ve ekonomi %0,5 küçülmüştür. Bunların sonucunda ekonomide yenilik arayışına girildi ve dünyada 1970’lerden sonra öne çıkmaya başlayan neoliberal düşünce, 1980’lerden itibaren Türkiye’de de benimsenmeye başlandı. 24 Ocak 1980’de İstikrar Programı olarak açıklanan bu kararlar Türkiye’de ekonomik bir devrimi başlatmıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde açıklanan ekonomik kararlar ile öncelikle ekonomideki dengelerin kurularak istikrarın sağlanması amaçlanmış, sonrasında ise

dış etkenler haricinde iç etmenlerin neden olduğu bunalım ortamının bir daha oluşmaması için ekonomik yapıda gerekli olan değişikliklerin yapılması amaçlanmıştır.⁷⁶ Böylece Türkiye’de neoliberalizmin temeli atılmıştır.

3.1.1. 24 Ocak 1980 Kararları

24 Ocak 1980’de hükümetin ilan ettiği bu kararlar ile ithal ikameci politikalar terk edilerek, ekonomide yapısal bir değişiklik oluşturulmuştur. Krizin hâkim olduğu piyasaya yeni bir düzen getirilerek, ekonomi yeniden düzenlenmek istenmiştir. Bu kararlarla birlikte serbest piyasa desteklenmiş, devletin ekonomiye müdahalesi kaldırılmış ve böylece ekonomideki istikrarsızlığın giderilmesi, enflasyonun düşürülmesi, dış ticaretin arttırılması ve döviz kurlarındaki dalgalanmanın önlenmesi gibi politikalar amaçlanmıştır. Yeni bir ekonomik yapılanma çerçevesinde 24 Ocak tedbirlerinin genel çerçevesi şöyle özetlenebilir:

- Ekonomi yönetiminde etkinliğin sağlanması amacıyla mikro düzeyde önlemler yerine, makro çerçevede tutarlı kararlar alınmalıdır,
- Öncelikli hedef enflasyonun kontrol altına alınması olmalıdır. Ekonomik büyüme enflasyon hedefinden sonra ele alınmalıdır,
- Enflasyonun kontrolü yönünde para ve kredi politikaları dikkatle uygulanmalı, kamu sektörünün finansman açığı zamanla giderilmeli ve Hazine’nin Merkez Bankası’ndan borçlanması yakından izlenmelidir,
- Yeni yatırımlara yönelmeden önce, mevcut atıl kapasitelerin tam olarak kullanılması sağlanmalıdır,
- İç ve dış finansman açığının kapatılması ve yatırımların istihdamı artırıcı yönde etki edebilmesi için, özel yabancı sermayenin teşvik edilmesi gereklidir,
- İhracatın arttırılabilmesi için gerçekçi ve esnek bir döviz kuru izlenmelidir.⁷⁷

⁷⁶ Köse, S. (2000) ‘‘24 Ocak 1980 Ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programları Çerçevesinde Yapılan Hukuki Ve Kurumsal Düzenlemelerin Mukayeseli Analizi.’’ (Uzmanlık Tezi) Yayın No: DPT: 2508.

⁷⁷ Parasız, İ. (1998) ‘‘Türkiye Ekonomisi:1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları’’ Ezgi Yayınevi, Bursa s.197

3.1.2. 24 Ocak 1980 Kararlarının Neoliberal Politikalar Açısından Değerlendirilmesi

Ekonomide böyle bir devrim yapılmasının sebebi 1980’li yıllarda küreselleşen dünyada yükselişe geçen neoliberal politikalara uyum sağlamak için olmuştur. Bu kararlarla birlikte yabancı sermayenin dolaşımı serbestleşecek ve fiyat rekabeti oluşacaktı. Zamanla yeni yeni adımlar atıldı. Öncelikle 30 Nisan 1981’de Merkez Bankası serbest döviz kurunu açıkladı. Bu kararın ardından ise Sermaye Piyasası Kanunu kabul edildi. Bunlar serbest bir ekonomiye geçme yolunda atılan büyük adımlardan olmuştur.

Ekonomi üzerinde etkisini azaltmak isteyen devlet Kamu İktisadi Teşebbüsleri’de dahil olmak üzere kamu girişimlerini azaltarak, özel sektörün yeni girişimlerini desteklemiştir. Yeni oluşacak özel girişimler sayesinde fiyat rekabeti kurulmuş olacaktı. Devletin bu teşviklerinden sonra ülkeye yabancı sermaye yatırımları artmış ve böylece uzun süredir yaşanan döviz kıtlığının önüne geçilmiştir. Yaşanan tüm bu olumlu gelişmelere rağmen enflasyon oranları bir türlü istenilen seviyelere düşürülemedi. Bunun sonucunda gelir dağılımı bozularak, sınıflar arası adalet azalmıştır.

24 Ocak Kararları ile birlikte dış ticaret ve döviz alım satımı serbestleştirildi, döviz piyasasındaki kontroller kaldırıldı, faiz oranları serbest bırakılıp, reel faiz politikalarına geçiş yapıldı. Yabancı sermaye yatırımlarına teşvikler verildi, ithalat kademeli olarak serbestleşti. Devlet, ekonomi üzerindeki etkisini azalttı. Tüm bunlar Türkiye ekonomisini temelden değiştiren devrim niteliğinde sonuçlara neden olmuştur.

3.2. 1980 Sonrası Dönem

1970’li yılların sonlarına doğru ortaya çıkan neoliberal politikalar, 1980’li yıllarla birlikte Türkiye’de de kabul görmeye başlamıştır. Özellikle 24 Ocak 1980 kurallarıyla birlikte ithal ikameci sistemin terkedilip, neoliberal politikaların uygulanmaya başladığını söylenebilir. Türkiye’de neoliberal politikaları 3 ayrı dönem olarak incelenecektir. Birinci dönem olarak ‘1980-1989 Yılları Ticari Serbestleşme Dönemi’ ele alınacaktır. Burada neoliberal

politikalara geçiş döneminden ve neoliberal politikaların Türkiye’deki ilk dönemi incelenecektir. İkinci dönem olarak ise ‘1989-2001 Yılları: Finansal Serbestleşme ele alınacaktır. Burada neoliberal politikaların ilk yıllarından sonra, bu politikaların zamanla sadece mal piyasalarında değil, aynı zamanda finans piyasalarında yarattığı serbestleşme hareketleri incelenecektir. Son dönem olarak ise 2001 yılından başlayıp günümüze kadar uzanan sürecin etkisi analiz edilecektir.

3.2.1. 1980-1989 Yılları Ticari Serbestleşme Dönemi

1980’den önce Türkiye’de benimsenmiş olan ithal ikameci politikalar yüzünden ekonomi günden güne kötü bir hal almaya başlamıştı. Sürekli artan enflasyon ve bütçe açıkları gibi nedenlerden dolayı yeni bir politika arayışına girilmişti. O dönemde dünyada hakim olan neoliberal görüş ve serbestleşme hareketlerinden yola çıkarak 24 Ocak 1980 itibariyle, Türkiye’de ithal ikameci politikalar terk edilmiş ve bunun yerine ekonomide bir devrim yapılarak yeni politikalar belirlenmişti. İthal ikamesi yerine ihracata dayalı bir büyüme politikasına geçilmiştir. Ticarete serbestleşmeye gidilerek bu yönde birçok kolaylık sağlayacak uygulamalar yürürlüğe girmiştir. Bu kararlarla birlikte, serbest piyasanın desteklenmesi ve devletin ekonomiye müdahalesi kaldırılması yönünde kararlar alınmıştır.

24 Ocak kararlarını diğer istikrar politikalarından ayıran temel farklılık serbest piyasa ekonomisi koşullarının benimsenmesidir. Serbest piyasa ekonomisi şartlarının işlenmesi içinse; faiz oranları serbest bırakılmış, esnek kur sistemi benimsenmiş, TL konvertibl hale getirilmiş, kamusal malların kapsamı daraltılmış, sermaye piyasalarının ülke ekonomisi içerisindeki payı artırılmış, özelleştirme uygulamaları başlatılmış ve yeni kurumsal yapılanmalara gidilmiştir.⁷⁸

Hükümetin aldığı ilk kararlardan biri devalüasyon olmuştur. Kurlar bilinçli olarak yabancı para cinsleri karşısında düşürülmüş, yabancı sermayeyi ülkeye çekmek hedeflenmişti. Ayrıca

⁷⁸ Doruk, Ö. T., Yavuz, H. B. (2018) “1980’den sonra Türkiye’de Uygulanan İstikrar Politikalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi”. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches (Ağustos 2018) ISSN:2528-9527 E-ISSN: 2528-9535. s.2244

düşük kur politikası sayesinde ihracattı da arttırmak hedeflenmişti. İthalatta ise yüksek olan damga vergileri neredeyse kaldırılarak, serbestleşme hareketleri desteklenmiştir.

1980 yılı, piyasa ekonomisinin hakim olduğu ve IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası güçlerin belirlediği çizgiler doğrultusunda kararlar alındığı ve uygulandığı bir neoliberal dönemi yaşatma gayretinin başlangıcı olmaktadır. Dolayısıyla böylesi bir oluşum, KİT'lerin devreden çıkarılmasını ve kamu yatırımlarını minimum ölçekte tutma gayretlerini de içermektedir. Ekonomideki devlet müdahalesinin kaldırıldığı ve serbest piyasa uygulamasının hız kazandığı 1980'lerde faiz ve döviz kurunda da denetimler kaldırıldı. Bu uygulama aynı zamanda yabancı sermaye üzerindeki her türlü denetimin kaldırılması anlamını da içermekle birlikte yabancı sermayenin serbestçe dolaşımının sağlanabilmesini de beraberinde getirmekteydi. Gelen yabancı sermayenin ise reel sektöre yatırım yapmak yerine, finansal alanda yatırım yapmayı tercih eder duruma geldiği görülmektedir.⁷⁹

Türkiye'de neoliberal ekonomi politikaları bağlamında gerçekleştirilen devlet bütçesi uygulamaları 1980 yılında başlamıştır. Çünkü 1980 döneminde uygulamaya konulan ihracata dayalı, yabancı sermaye girişini destekleyici faaliyetler ve kapitalist dünyaya entegre olmayı sağlayacak şekilde dışa açık büyüme politikaları hem bütçe uygulamaları üzerinde hem de sosyo-ekonomik sorunların oluşumunda etkili olmuştur.⁸⁰

Neoliberal politikaların benimsenmesi ile dışa açık bir ekonomiye geçiş kararı alınmış ve böylece ihracat gelirlerinin atması beklenmişti. Merkez bankası serbest döviz kuruna geçmiş ve sermaye piyasası yasası yürürlüğe girmiştir. Enflasyonsuz bir şekilde serbestleşmeyi hedefleyen bu politikalar keza ilk yıllarında piyasadan olumlu sonuçlar almıştır. Faiz oranlarının artması ile kişilerin faiz gelirleri de artınca tüketimler artmıştır. Tüketimlerin atmasıyla piyasadaki arz-talep dengesinin sağlanması da ilk yıllarda enflasyonun düşmesine yardımcı olmuştur. Tablo 4'te görüldüğü üzere, 1980'de %100'ün üzerinde olan enflasyon, bir sonraki yıl %30'lara gerilemiştir. Ancak 1987'de ücretlere yapılan zamlar yüzünden

⁷⁹ Uçkaç, A. (2010) "Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları". Maliye Dergisi, Sayı: 158, Ocak-Haziran 2010. s.427

⁸⁰ Güzelsarı, S. (2008), Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü, Sosyal Araştırmalar Vakfı, Ezgi Matbaacılık, İstanbul. s.97

enflasyon yeniden yükselişe geçmiştir. 1986'da %30 civarlarında olan enflasyon oranı, 1989'da %60'ların üzerine görmüştür. 4 Şubat 1988'de enflasyonu düşürebilmek için yeni bir istikrar programı oluşturulmuştur fakat bu da enflasyonu düşürmeye yardımcı olamamıştır.⁸¹

Tablo 4: Türkiye'de 1980-1989 arası Yıllara Göre Enflasyon Oranları

YILLAR	TEFE %	TÜFE %
1980	107,2	101,4
1981	36,8	34,0
1982	27,0	28,4
1983	30,5	31,4
1984	50,3	48,4
1985	43,2	45,0
1986	29,6	34,6
1987	32,1	38,9
1988	68,3	73,7
1989	64,0	63,3

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Serbestleşme adımlarını desteklemek amacıyla, 1981 yılında Sermaye Piyasaları kuruldu ve ardından 1982 yılında da kişilerin yerleşik döviz hesabı açmasına imkân verildi. 1984 yılı itibariyle ise bazı döviz işlemlerinde serbestleşme getirildi. 26 Aralık 1985'te ise İMKB resmi olarak kuruldu ve 3 Ocak 1986'da ise 19 hisse senediyle birlikte ilk kez işlem gördü. 1989 yılı itibariyle ise sermaye hareketleri serbestleşti. 1980'lerden beri yavaş yavaş atılan bu adımlar 1989 sonrasında gerçekleşecek olan finansal serbestleşmeyi destekleyen ilk adımlar olmuştur.

Ticarette tam serbestleşmeyi desteklemek amacıyla, ithalat ve ihracata getirilen kolaylıklar bir sonraki yıldan itibaren hemen etkisini göstermeye başlamıştır. 1980'de ihracatın ithalatı karşılama oranı %36,8 iken, 1981'de benimsenen serbestleşme politikaları sayesinde %52,7'ye yükselmiştir ve böylece dış ticaret açığı da gerilemiştir. Yıllar içerisinde ithalat ve ihracatın her ikisi de artsa da ihracat, ithalata göre daha fazla artış göstermiştir. 1980'de 8

⁸¹ Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler 1923-2004: 534

milyon \$ olan ithalat, 1989’da yaklaşık 15 milyon \$ olmuştur. Bu ise yıllar içerisinde ithalatın yaklaşık 2 katına çıktığını gösterir. Fakat 1980’de yaklaşık 3 milyon \$ olan ihracat, 1989’da yaklaşık 10 milyon \$’a yükselmiştir. Bu ise yıllar içerisinde ihracatın 3,5 kat arttığını göstermektedir. Özetle ihracatın ithalattan oran olarak daha fazla artması dış ticaret açığını da düşürmüştür. Dış ticaret açığında düşüş gözlenmesine rağmen radikal bir düşüş elde edilemese bile ihracatın ithalatı karşılama oranı 1988’de %81,4’e kadar yükselmiştir. Enflasyonsuz bir şekilde serbestleşmeyi hedefleyen politikalar, her ne kadar cari açık konusunda başarı gösterse bile 80’li yılların sonlarına doğru yeniden enflasyon sorunu yaşamış olup, enflasyon 1988’de %73,7’ye kadar yükselmiştir.⁸² 4 Şubat 1988’de enflasyonu düşürmek için yeni bir istikrar programı oluşturulmuş fakat bu da enflasyonun yükselmesine engel olamamıştır.

Tablo 5: Türkiye’de 1980-1989 arası Yıllara Göre İthalat ve İhracat (Milyon \$)

Yıllar	İthalat	İhracat	Dış ticaret açığı	İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)
1980	7.909	2.910	-4.999	36,8
1981	8.933	4.703	-4.230	52,7
1982	8.842	5.745	-3.097	64,9
1983	9.235	5.728	-3.507	61,0
1984	10.757	7.133	-3.624	66,3
1985	11.343	7.958	3.385	70,2
1986	11.105	7.457	-3.648	67,2
1987	14.158	10.190	-3.868	72,0
1988	14.335	11.662	-2.673	81,4
1989	15.792	11.625	-4.167	73,6

(Kaynak: T.C. Başbakanlık, DİE, İstatistiki Göstergeler (1923-1998), Ankara Ocak 2001, s. 404-405)

⁸² T.C. Başbakanlık, DİE, İstatistiki Göstergeler (1923-1998), Ankara Ocak 2001, s. 404-405

Ekonominin klasik olarak ihracata yönelim içinde olduğu 1983-1987 ara döneminde, reel ücretler özel imalat sanayiinde yılda ortalama % 1.5; kamuda da % 5.9 gerilemiştir.⁸³ Bu dönemde açığa çıkan üretimin, daralan iç pazar nedeniyle yurtdışına ihraç edilerek değerlendirilmesi temel hedef olmuştur.⁸⁴

Türkiye'nin yıllar içerisindeki GSYİH ve büyüme oranları Tablo 6'da verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere her geçen yıl GSYİH artmasına rağmen büyüme oranları istikrarsız bir seyir göstermiştir. 1980 yılında %2,4 küçülen ekonomi, gelecek yıllardan itibaren düzenli olmasa da büyüme eğilimiyle devam etmiştir. 1988'de %9,5'e kadar çıkan büyüme oranı bir sonraki yıl %2,1 ve ardından %0,3'e kadar düşerek neredeyse 1989 yılında hiç büyümemiştir. Her ne kadar düzenli bir büyüme gerçekleşmemesine rağmen GSYİH her yıl artmıştır.⁸⁵ Bu sürekli artışın sebebi olarak hükümetin sağladığı güçlü ihracat teşvikleri olduğu söylenebilir. Verilen teşvikler ve ihracattaki birçok engeli kaldıran politikalar sayesinde artan ihracat oranları yurt içi hasılanın sürekli artmasına sebep olmuştur.

Tablo 6: Türkiye'de 1980-1989 arası Yıllara Göre GSYİH ve Büyüme Oranları

Yıllar	GSYİH (milyar \$)	Büyüme (%)
1980	155,4	-2,4
1981	177,3	4,9
1982	194,8	3,6
1983	212,1	5,0
1984	234,6	6,7
1985	252,4	4,2
1986	275,4	7,0
1987	310,7	9,5
1988	328,4	2,1
1989	342,1	0,3

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

⁸³ Yeldan, E. (2000), "Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde Üretim, Birikim ve Bölüşüm İlişkilerine Toplu Bir Bakış", Petrol-İş Yıllık s. 274

⁸⁴ Öcal Tellan, D. (2008) "Tüketimin Karşı Devrimi: Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Toplumsal Sonuçlarına Eleştirel Bir Bakış". Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 19, Sayı: 67, s. 4

⁸⁵ TÜİK

Ekonomik büyüme, dış ticaret oranları, enflasyon gibi ekonomik ölçütler bir ülkenin ekonomisi hakkında ne kadar bilgi verse bile bir ülkenin ekonomik gelişmişliğini ve refahını tam olarak anlaşılabilmesi için gelir dağılımının eşitliğine bakılır. Eğer bir ülkede gelir dağılımı bireyler arasında adaletli bir şekilde dağıtılmışsa, o zaman refah bir ekonominin varlığından söz edilebilir.

3.2.1.1. Türkiye’de 1980-1989 Döneminde Gelir Dağılımı

Neoliberal politikaların ardından önemini yitiren sosyal devlet anlayışı yerini müdahalesiz bir ekonomi görüşüne bırakmıştır. Sosyal yardım ve müdahalelerin ortadan kalkmasıyla, yoksul kesime olan yardımların kesilmesi gelir dağılımı eşitsizliği sorunları yaratmıştır. Yeni sisteme göre piyasanın kendi kendini dengeleyeceği varsayılmıştır ve devlet ekonomiye müdahale etmeyi bırakmıştır.

Tablo 7’de, neoliberal politikalara geçiş yapılmadan önce 1978 yılı ve geçildikten birkaç yıl sonrası olan 1983 yılı için yapılan gelir dağılımı çalışması görülmektedir. Tabloda milli gelir, nüfusun yüzdelerine göre ayrılarak, hangi yüzdeler dilimin milli gelirden yüzde kaç pay sahibi olduğu verilmiştir. Buna göre 1978 yılında nüfusun en düşük gelire sahip olan kısmı, toplam gelirden %2,84’lük pay alabilirken, en yüksek gelire sahip olan grup ise toplam gelirin %54,71’ine sahiptir. İki grubun arasında 19,9 kat fark vardır. 1983 yılına bakıldığında ise nüfusun en düşük gelire sahip olan kısmı, toplam gelirden %2,63’lük pay alabilirken, en yüksek gelire sahip olan grup ise toplam gelirden %55,88’lik pay almıştır. Bu iki grubun arasındaki toplam gelir farkı 20,8 kattır.⁸⁶

Neoliberal politikalarından önce nüfusun en düşük gelire sahip olan yüzdeler dilimi, toplam gelirin %2,84’ünü alırken, neoliberal politikalarından sonra düşüş göstererek sadece %2,63’ünü alabilmiştir. Toplumun en yüksek en düşük gelire sahip olan yüzdeler dilimi ise neoliberal politikalarından önce toplam gelirin %54,71’ine sahipken, neoliberal politikalarından sonra

⁸⁶ Celesun, M. (1986) ‘‘Income Distribution and Domestic Term of Trade in Turkey 1978-1983’’ *ODTÜ Geliştirme Dergisi*, Cilt: 13

%55,88'e çıkmıştır. Burada toplumun en düşük yüzdelik gelire sahip olan kısmının neoliberal politikalarla sonra daha da yoksullaştığı görülmektedir. Bu sonuçtaki en büyük etmenlerden biri, neoliberal politikalarla birlikte reel ücretlere uygulanan büyük düşüşlerdir. Neoliberal politikalarla sonra özellikle 1980'lerin başında reel ücretler iyice düşürüldü. Bu da toplumun en yoksul dilimi olan işçi sınıfını olumsuz etkileyerek daha da yoksullaşmalarına sebep oldu. Fakat en yoksul sınıfın geliri azalırken, en yüksek gelire sahip olan yüzdelik dilime sahip grubun gelirden aldığı pay daha da artmıştır. Böylece iki ayrı grup arasındaki gelir farkı daha da büyüdü, gelir dağılımı iyice bozulmuştur. Bir diğer gelir dağılımı adaletini yansıtan gini katsayısı ise 1978'de 0,51 iken, 1983'te 0,52'ye yükselerek gelir dağılımı farkının açıldığının bir diğer göstergesi olmuştur.⁸⁷ 1978'den 1983'e kadar milli gelir artışı ve ekonomik büyüme gerçekleşmesine rağmen aynı gelişim gelir dağılımı adaletinde gözlenememiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki büyüme ve gelir dağılımı birbirinden ayrı parametrelerdir. Gelir dağılımı adaleti artan her ülke büyüyebilir fakat her büyüyen ülkede gelir dağılımı adaleti sağlanamaz. Neoliberal politikaların en büyük sıkıntılarından biri budur. Her ne kadar ekonomide bir büyüme veya milli gelirden bir artış gözlenirse de gelirin adaletli bir şekilde dağıtılmaması refah bir ekonomiye sahip olmayı engellemektedir. Bu da düzensiz bir ekonomi ve krizlere neden olmaktadır.

Tablo 7: 1978 ve 1983 Yılları Gelirin Yüzdelik Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı

Yüzdelik Dilimler	1978	1983
En düşük %20'lik dilim	2,84	2,63
İkinci %20'lik dilim	7,33	7,0
Üçüncü %20'lik dilim	12,99	12,59
Dördüncü %20'lik dilim	22,13	21,9
En Yüksek %20'lik dilim	54,71	55,88
En yüksek / En düşük	19,9	20,8
GINI KATSAYISI	0,51	0,52

(Kaynak: Celesun, M. (1986) "Income Distribution and Domestic Term of Trade in Turkey 1978-1983" ODTÜ Geliştirme Dergisi, Cilt: 13)

⁸⁷ Celesun, M. (1986) "Income Distribution and Domestic Term of Trade in Turkey 1978-1983" ODTÜ Geliştirme Dergisi, Cilt: 13

1985 itibariyle yürürlüğe giren KDV ile dolaysız vergilerin yerini dolaylı vergiler almaya başlamıştır. Dolaylı vergiler her ne kadar dolaysız vergilerin toplanmasındaki zorluğu ortadan kaldırmak için ortaya çıkarılsa da zamanla ekonomide daha farklı sorunlara neden olmuştur. Dolaysız vergiler, gelir ve kazanç miktarı üzerinden alınırken dolaylı vergiler bir işlem üzerinden herkes için aynı miktardan alınır. Bu da farklı gelir gruplarına sahip gruplar arasındaki eşitliği daha da bozarak gelir dağılımındaki eşitsizliği daha da arttırmıştır. Tablo 8’de görüldüğü üzere GSYİH’da yıllar içerisinde dolaylı vergilerin oranı artarken, dolaysız vergilerin oranının düştüğü görülmektedir.

Tablo 8: Türkiye’de 1981-1988 arası Dolaylı-Dolaysız Vergilerin Dağılımı (%)

Yıllar	Dolaysız Vergiler	Dolaylı Vergiler
1981	64,5	35,5
1982	60,4	34,9
1983	58,6	39,2
1984	58,2	41,0
1985	47,7	48,1
1986	52,0	47,6
1987	49,6	50,2
1988	46,6	53,4

(Kaynak: Kazgan, G. Türkiye 'de Gelir Bölüşümü Dün ve Bugün, İstanbul: a. g. e., s. 27, Maliye Bakanlığı, TÜSİAD Yıllık Raporları. GÜÇLÜ, Salih. BİLEN, Mahmut. 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler. Yeni Türkiye Dergisi, Sayı: 6, s.160-171. Eylül-Ekim 1995.)

Yine 1985’te, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma programı hazırlanmıştır. Bu program 1985 ile 1989 yılları arası ekonomik planlamayı belirlemek için yapılmıştır. 24 Ocak 1980 kararlarını hazırlayan grup ile bu kalkınma programını hazırlayan grup aynı kişilerden oluştuğu için, bu yeni kalkınma programının da 24 Ocak kararlarından düşünce olarak çok bir farkı yoktur. Fakat düzenlenen bu kararlarda 24 Ocak kurallarına ek olarak önemli bir niteliği daha bulunmaktadır. Bozulan gelir dağılımına karşılık, gelir dağılımı adaletini arttırmak için yeni adımlar atılmıştır. Alınan kararlardan bazıları şu şekildedir:

- Vergi oranları yeniden düzenlenip, düşük gelirli hane halkları için özel indirimler yapılmıştır.
- Devlet hane halklarının tasarruf yapabilmelerini teşvik edebilmek için yapılan tasarruflara ek devlet katkısı vermiştir.
- Sağlık açısından muhtaç insanlara Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu ile destekler sağlamıştır.
- Toplu konutlar inşa ettirerek, hane halklarına çok düşük faizden kredi vererek ev sahibi olmaları sağlanmıştır.

1986'da TUSİAD tarafından yapılan bir gelir dağılımı çalışmasına göre o yılın gini katsayısı 0,46 olarak hesaplanmıştır. 1983 yılı gini katsayısına göre kıyas yapıldığında, 1986 yılında gini katsayısının düştüğünü ve gelir dağılımının biraz daha düzeldiği görülmektedir. Bu düzelmede devletin 1985'ten itibaren yoksul kesimi desteklemek için attığı adımların etkisi olduğunu söylenebilir. Fakat 2000 öncesi dönemde yapılan gelir dağılımı çalışmalarının farklı kurumlar tarafından yapılıp hem de her sene düzenli veri toplanmamasından dolayı, bu dönemde yıllar içerisindeki değişimden kesin yargılarla bahsedilmesi doğru olmayacaktır ancak dönemin genel durumunu anlaşılabilmesi ve yorum yapılabilmesi hususunda büyük yardımcı olmuştur. 1986 yılında nüfusun en düşük gelire sahip olan yüzdeler dilimi, toplam gelirin %3,9'unu alırken, nüfusun en yüksek gelire sahip olan yüzdeler dilimi toplam gelirin %55,9'unu almıştır. Bu iki grubun arasında 14,3 kat fark vardır. 1983 yılı ile karşılaştırıldığında, 1983'te en düşük yüzde yirmilik dilimin sahip olduğu toplam gelir %2,63 iken, 1986'da bu %3,9'a yükselmiştir. En yüksek gelire sahip olan yüzdeler kısmı ise 1983'te %55,88 iken, 1986'da %55,9 olarak hemen hemen aynı kalmıştır. Aynı şekilde en düşük ikinci gelire sahip olan kısmında toplam geliri artarken, dördüncü yüzdeler kısmında geliri düşmüştür. Toplumun en düşük gelire sahip olan kısmının toplam geliri yükselip, en yüksek kısmının ise düşünce toplumdaki gelir dağılımı adaleti biraz daha düzelmiştir. En yüksek gelire sahip olanların sahip olduğu gelirler, daha düşük gelire sahip gruplar arasında dağıtılmıştır.⁸⁸

⁸⁸ Ersel, Y. H. Fişek, E. K. (1986) "Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Öncelikler, Hane Gelirleri, Harcama ve Sosyo-Ekonomik İhtiyaçlar Üzerine Araştırma Dizisi", Cilt 2, TUSİAD, İstanbul

Tablo 9: 1986 Yılı Gelirin Yüzdeler Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı

Yüzdeler Dilimler	1986
En düşük %20'lik dilim	3,9
İkinci %20'lik dilim	8,4
Üçüncü %20'lik dilim	12,6
Dördüncü %20'lik dilim	19,2
En Yüksek %20'lik dilim	55,9
En yüksek / En düşük	14,3
GINI KATSAYISI	0,46

(Kaynak: Ersel, Y. H. Fişek, E. K. (1986) "Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Öncelikler, Hane Gelirleri, Harcama ve Sosyo-Ekonomik İhtiyaçlar Üzerine Araştırma Dizisi", Cilt 2, TÜSİAD, İstanbul)

1987'de TÜİK tarafından hazırlanan gelir dağılımı anketi, tüm Türkiye'yi kapsayan ilk gelir dağılımı araştırması olmuştur. 0,43 olarak hesaplanan gini katsayısı, 1986 yılına göre kıyaslandığında hafif bir düşüş göstererek gelir dağılımı adaletinde biraz daha düzelme olduğu görülmüştür. 1987 yılında, nüfusun en düşük yüzde yirmilik gelire sahip olan kesimi, toplam gelirin %5,24'ünü alırken, nüfusun en yüksek yüzde yirmilik gelire sahip olan kesimi ise toplam gelirin %49,94'ünü almıştır. Bu iki grup arasındaki toplam gelir farkı ise 9,6 kata düşerek bir önceki yıla göre gerilemiştir. 1986 yılına göre kıyaslandığında zenginlerin servetlerinin azaldığı görülmektedir. En yüksek gelire sahip olanların toplam geliri, diğer dört grup arasında paylaşılmıştır. Bu ise gelir dağılımı adaletini arttırarak gini katsayısının yükselmesine neden olmuştur.⁸⁹ Gelir dağılımındaki adaletin atması büyümeyi de olumlu etkilemiştir. 1987'de ekonomi %9,5 büyüyerek önemli bir gelişme kaydetmiştir. 1980'li yılların sonuna doğru gözlenen bu sınırlı düzelmede, personel kanunundaki değişikliğin, ücretliler ve diğer dar gelirli gelir vergisi oranının azaltılmasının, vergi iadesi sağlanmasının ve toplu iş sözleşmeleri ile sağlanan ücret artışlarının etkisi olmuştur.⁹⁰ 1980'lerin başlarında uygulanan sıkı neoliberal politikalarının biraz gevşetilmesi gelir dağılımını da olumlu etkilemiştir. Bu verilere bakarak, 1980'li yılların sonuna doğru belirgin

⁸⁹ DİE, Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi Gelir Dağılımı 1987, Ankara, 1990

⁹⁰ Doğan, A. (1988) "Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Toplumun Çağdaş Standartının Yükseltmesi ve Gelir ve Refah Politikalarının Rasyonel Yapıda Yönlendirilmesi". DPT Yayını, Ankara, s.24.

bir düşüş olmamasına rağmen, kişisel gelir dağılımında hafif bir düzelmeye meydana geldiği çıkarımı yapılabilir.

Tablo 10: 1987 Yılı Gelirin Yüzdeler Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı

Yüzdeler Dilimler	1987
En düşük %20'lik dilim	5,24
İkinci %20'lik dilim	9,61
Üçüncü %20'lik dilim	14,06
Dördüncü %20'lik dilim	21,15
En Yüksek %20'lik dilim	49,94
En yüksek / En düşük	9,6
GINI KATSAYISI	0,43

(Kaynak: DİE, Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi Gelir Dağılımı 1987, Ankara, 1990.)

1980'li yıllarda gelişmiş ülkelerde, nüfusun en düşük gelire sahip yüzde yirmilik kesimi, toplam gelirin ortalama %6-7'lik bir kısmını alırken, nüfusun en yüksek gelire sahip yüzde yirmilik kesimi, toplam gelirin ortalama %40'ını alabiliyordu fakat gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye'de her ne kadar hafif düzelmeler olsa da bu tarz sonuçlara ulaşamamıştır.

Tablo 11: 1988 yılı Bazı Gelişmiş Ülkelerde Gelirin Yüzdeler Dilimlere Göre Dağılımı

Yüzdeler Dilimler	Almanya	İngiltere	Hollanda
En düşük %20'lik dilim	7,0	4,6	8,2
İkinci %20'lik dilim	11,8	10	13,1
Üçüncü %20'lik dilim	17,1	16,8	18,1
Dördüncü %20'lik dilim	23,9	24,3	23,7
En Yüksek %20'lik dilim	40,3	44,3	36,9

(Kaynak: The World Bank (1997), World Development Reports, 1979-1997)

1987 yılında detaylı bir fonksiyonel gelir dağılımı araştırması yapılmıştır. Bu gelir dağılımı ölçüm yönteminin kişisel gelir dağılımı ölçümünden farkı, toplum farklı gelir gruplarına ayrılmıştır. Bu ölçüm şekli bir ülkenin gelişmiş seviyesinin yorumlanmasına yardımcı olur. Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü önemli bir yere sahiptir. Gelişmiş bir ülkede ise en fazla toplam gelirin ücretli kesime gittiği görülmektedir. Toplumun kişi sayısı olarak en fazla üyesine sahip olduğu ‘‘ücret gelirleri’’nden gelir elde edenlerin toplam gelirden aldıkları pay %29,99 olmuştur. Müteşebbis geliri elde edenler ise toplam gelirin %52,9’unu elde ederken, tarımın burada en fazla orana sahip olduğu görülmektedir. Kira ve faiz geliri elde edenler ise toplam gelirden %15,32 pay alabilmişlerdir. Bir toplumda her zaman en kalabalık kısmı oluşturan kesim ücret gelirleri elde edenler olmasına rağmen Türkiye’de 1987 yılında ücret geliri elde edenlerin toplam gelirden elde ettikleri pay çok düşük kalmıştır. Bu oran gelişmiş ülkelerde %80’lere kadar çıkmaktadır.⁹¹ Türkiye’de bu oranın bu kadar düşük olmasının sebeplerinden biri aile içinde ücretsiz olarak istihdam edilen bireyler yüzündendir.

Tablo 12: 1987 yılı Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Faktör Gelirleri	Toplam Yüzde (%)
Ücret Gelirleri	26,99
Müteşebbis Gelirleri	52,9
- Tarım	25,60
- Ticaret	14,67
- Hizmet	8,18
Kira ve Faiz	15,32

(Kaynak: DİE, 1987 Hanehalkı gelir ve tüketim harcamaları anketi sonuçları)

1980’lere kadar çok gündemde olmayan yoksulluk kavramı, 1980’li yılların sonlarına doğru daha da görülür hale gelmiştir. Neoliberal politikalarından önce sosyal devlet anlayışı hakimken, neoliberal politikalarından sonra müdahalesiz devlet anlayışına geçilmesi sonucu yapılan sosyal yardımlar azaltılınca bu durum toplumun yoksul kesimini daha da yoksullaşmasına sebep olmuştur. Devlet gelir dağılımı açığının kapanması ve yoksulluğun azalması için 1986’da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nu kurmuştur. Bu

⁹¹ DİE, 1987 Hanehalkı gelir ve tüketim harcamaları anketi sonuçları

fonun kurulmasının sebebi, yoksul kişilere sosyal yardım sağlamak ve böylece gelir dağılımı adaletini iyileştirmeyi sağlamak olmuştur. Kısa vadede olumlu sonuçlar veren bu fon uzun vadede yoksulluğu düşürmemiştir.

1985 yılında başlayan ve 1989 yılında yaygınlık kazanan işçi eylemleri sonucu, hükümetle işçi sendikaları arasında imzalanan protokolle ücretlerde hissedilir bir iyileşme sağlanmıştır. Bu durum, özel kesimdeki toplu sözleşmeler de etkilemiştir. 1989 yılını da kapsayan gelişmeler sonucu, 1988 yılı ücretlerine göre nominal ücretler %96,6 artmasına rağmen, reel artış ancak %15,6 olmuştur. Bununla birlikte, ücretlilerin reel gelirleri, 1980 yılında sahip oldukları satın alma gücünün %11,5 gerisinde kalmıştır.⁹²

Tablo 13'te Türkiye'de 1988 ve 1989 yıllarındaki açlık ve yoksulluk oranları verilmiştir. Tabloda 4 kişilik bir ailenin aylık açlık ve yoksulluk sınırı verilmiştir. Buna göre 1988'de açlık sınırı 174.000 TL iken yoksulluk sınırı ise 530.000 TL olmuştur. Aynı yıl asgari ücret ise 126.000 TL (30.06.1988 itibariyle) olmuştur. Burada görülmektedir ki asgari ücret açlık sınırının altında kalmıştır. Dört kişilik bir ailede eğer evde çalışan bir birey varsa ve asgari ücret alıyorsa, bu aile asgari ücretle temel gıda ve diğer ücretlerini karşılayamadığı anlamına gelmektedir. Aynı şekilde 1989 yılını incelendiğinde, o yıl için açlık sınırı 286.000 TL iken, yoksulluk sınırı 868.000 TL olmuştur. 1989 yılında asgari ücret 225.000 TL (01.08.1989 itibariyle) olmuştur. Yine aynı şekilde asgari ücret açlık sınırının altında kalmıştır.⁹³ Bu ise dört kişinin yaşadığı bir hanede eğer sadece bir asgari ücretli çalışan var ise aşırı yoksullukla mücadele ettiğini göstermektedir.

Tablo 13: Türkiye'de Açlık ve Yoksulluk Sınırı

Yıllar	Açlık sınırı (TL)	Yoksulluk sınırı (TL)
1988	174.000	530.000
1989	286.000	868.000

(Kaynak: Yıldırım, A. Doğan, C. Topcuoğlu, A. "Türkiye'de 1980 – 2010 Yılları Arasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir Analiz"(www.academia.edu))

⁹² Törüner, M. (1992) "Türkiye'de Ücretlerin Kazanç Durumundaki Gelişmeler (1980-1990)". İstanbul: TÜSES Yayınları. s. 22.

⁹³ Yıldırım, A. Doğan, C. Topcuoğlu, A. "Türkiye'de 1980 – 2010 Yılları Arasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir Analiz"(www.academia.edu)

1980’li yılların başında neoliberal politikaların uygulamaya girmesi sonucunda ilk gini katsayısı artmış ve sonraki yıllarda düşmeye başlamıştır. Aynı şekilde en düşük gelir düzeyine sahip olan grubunda, toplam gelirden aldığı pay bu yıllar içerisinde artmıştır. 1980’li yılların başlarında uygulanan sıkı neoliberal politikalar ve sıkı askeri yönetim yüzünden yoksulluk artsa da 1985’ten itibaren devletin yoksul kesimi desteklemek amacıyla uygulamaya soktuğu politikalar, 1980’li yılların sonlarına doğru etkisini göstererek gelir dağılımı adaletini arttırmıştır. Fakat buna rağmen ulaşılan sonuçlar iç açıcı düzeyde olmamıştır. Asgari ücretin açlık sınırının altında kalması, neoliberal politikaların ilk yıllarında reel ücretlerin düşürülmesi ve enflasyon artışının altında kalması, dolaylı vergiler yüzünden herkesin gelirin göre vergi vermesinin önüne geçilmesi bu sebeplerden bazılarıdır. Sonuç olarak 1980’li yıllarda gelir dağılımı adaleti artıp, gini katsayısı yıllar içerisinde düşse de hala toplumsal gelir eşitliği sağlanamamış, yoksul kesim ile zengin kesim arasındaki fark adaletli bir düzeye ulaşamamıştır.

3.2.2. 1989-2001 Yılları: Finansal Serbestleşme

1989 yılı itibariyle, 1980’lerin başından beri benimsenen ihracat teşvikleri, düşük kur gibi politikaların uygulanması terk edilmiştir. O dönemde oluşan cari açığın ihracat ile kapatılması düşüncesi hakimken sonradan bu açığın sermaye hareketleri ile kapatılacağı görüşü hâkim olmuştur. İthalat baskısı ve döviz rezervlerinin artması ile Türk Lirasında daha fazla düşük kur politikası uygulanamamış ve Türk Lirası değerlenmiştir. TL’nin değerlenmesi ile ihracat teşvikleri ortadan kalkarak bir nevi ithalat teşvikleri ortaya çıkmıştır. 1989 yılında ayrıca sermaye hareketleri tamamen serbestleştirilmiştir. “Türk parasının kıymetini koruma” hakkında 32 sayılı karar ile Türkiye finansal serbestliğe ilk adımını atmıştır. Böylece sermaye hareketleri tamamen uluslararası finans sermayesine açılarak, dış sermaye girişine izin verilmiştir. 1990 yılında da tam konvertibiliteye geçilmiştir.

Finansal serbestleşme ile ülkeye giren sıcak para sayesinde faiz ödemeleri artmıştır. Böylece milli gelirden yüklü bir miktar buraya aktarılmıştır. Ayrıca 1990’lardan beri izlenen bu politikalar reel ücretlerin artmasına neden olmuştur. Artan reel ücretler iç talebi arttırmış ve ihracatı düşürmüştür. Düşen ihracat yüzünden kamu açıkları giderek artarak 1994 krizine

neden olmuştur. 1994 krizinin asıl sebebi kamu harcamalarının, kamu gelirlerini karşılayamamış olmasıdır. Derin bir ekonomik krize doğru sürüklenen hükümet, 5 Nisan 1994'te "5 Nisan" kararlarını yürürlüğe koyarak oluşan bu krizi önlemeye çalışmışlardır.

5 Nisan kararları, 5 Nisan 1994'te Tansu Çiller hükümeti tarafından uygulamaya sokulmuştur. Bu kararların alınmasının temel sebebi ekonomide kamu harcamalarının, kamu gelirlerinden daha fazla olmasıydı. Bunun yanı sıra Türk Lirası'nın aşırı değerlenmesi, döviz talebinin artması, yüksek enflasyon ve cari açık gibi diğer etmenler de yeni kararlar alınmasına sebep olmuştur. Bu kararların amaçları ise enflasyonu düşürmek ve TL'yi istikrarlı bir hale getirmek, ihracatı arttırmak ve kalkınmayı sağlamak olmuştur.

5 Nisan kararları ile birlikte:

- Türk Lirası dövize karşı %39 devalüe edildi.
- Merkez Bankası kur belirlemesini, on büyük bankanın verilerine göre belirlenmiştir.
- Emeklilik yaşı uzatıldı. Böylece erkekler için prim sayısı 9000 güne, kadınlar için ise 7200 güne çıkarıldı. Emeklilik maaşı hesaplanırken kullanılan katsayı sistemini değiştirmek için çalışmalar yapıldı.
- 1994 yılı için memurların ve işçilerin ödemeleri sadece bütçe ödenekleri olarak belirlendi. Fazla mesai ücretleri yarı yarıya azaltıldı. Kamuda memur alımları durduruldu.
- Hazine bonusu, tahvil ve repodan alınan vergiler kaldırılmıştır.
- Türk Hava Yolları, Petrol Ofisi, TÜPRAŞ gibi kamu iktisadi kuruluşları (KİT) kısmi olarak özelleştirilmiştir. Özelleştirmeler dönem hükümetleri için büyük bir gelir kaynağı olmuştur.
- Petrol ve tekel ürünlerinin fiyatları arttırılmıştır. Böylece bu ürünlerden elde edilen vergilerin payları artmıştır.
- Turizm sektöründen alınan KDV %21'den %15'e düşürülmüştür. İhracatı arttırmak isteyen hükümet, turizmi ihracatın itici gücü olarak gördüğü için böyle bir teşvik edici destekte bulunmuştur.⁹⁴

⁹⁴ Karluk, R. (2002). "Türkiye Ekonomisi". İstanbul: Beta Yayınları. s.455-456

Ticari serbestleşme adımlarının en büyüklerinden biri olan Gümrük Birliği Anlaşması, Türkiye ile AB arasında 6 Mart 1995'te imzalanmıştır ve 1 Ocak 1996 tarihi itibari ile yürürlüğe girmiştir. Anlaşmaya göre Türkiye, AB ülkeleri ile ortak tarifeye geçmiştir. Böylece Türkiye, AB üyesi devletlerden ithal edilen ürünlerden gümrük vergisi almayacaktır fakat birlik dışı diğer ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulayacaktır. Diğer ülkeler istedikleri tarifeyi uygulayabildikleri için Türkiye'ye karşı rekabet güçlerini arttırmışlardır. Gümrük birliği ile her ne kadar ticarete serbestlik getirilse bile, birlik dışı ülkelere ortak tarife verme zorunluğu dış ticareti olumsuz yönde etkilemiştir.

1997 yılında gerçekleşen Doğu Asya krizinin etkileri, 1998'in ortalarından itibaren Türkiye'de de hissedilmeye başladı. Sermaye hareketlerinde daralmalar yaşandı. Bu krizin etkileri azalmaya başlarken, Ağustos 1999 depremi ile ekonomide yeniden bir krize neden oldu. Üst üste devam eden bu kriz dönemlerinden sonra, Aralık 1999'da IMF ile 17. stand-by anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma sonucunda Türkiye IMF'den 4 milyar \$ kredi alınmıştır.

2000'nin yılının Kasım ayında ise yeni bir kriz daha çıkmıştır. Sürekli krizle geçen 90'lı yılların ardından, krizlere yeterince doğru müdahalenin yapılamaması sonucu 2000 yılında da yeniden bir kriz patlak vermiştir. Zamanın IMF başkanı bu duruma bankacılık kesimi ve sürekli artan cari açığın neden olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye 2000 Kasım ayında dövize yönelen yoğun spekülasyon saldırısı, çok yüksek faiz, önemli döviz rezervi kayıpları ve IMF'nin piyasalara uygulanmakta olan programın desteklerini sürdürdüğü mesajını veren 10,5 milyar \$ büyüklüğündeki ek kredisiyle durdurabilmiştir. Kısacası temelinde döviz kuru çapısının yer aldığı program yüksek bir maliyetle savunulmuştur.⁹⁵ Bu kriz Türkiye tarihinin en büyük krizlerinden biri olan Şubat 2001 krizine ön ayak olmuştur. 19 Şubat 2001'de gerçekleşen Milli Güvenlik Toplantısı'nda (MGK) dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakanı Bülent Ecevit arasında gerginlik yaşandı. Ardından 21 Şubat 2001 tarihli MGK toplantısında Sezer'in, Ecevit'e anayasa kitapçığını fırlatma hadisesinden sonra halihazırda zor bir dönemden geçen ülke ekonomisi, büyük bir krize doğru sürüklenmiştir. Bu olayın hemen ardından borsada %18,1'lik düşüş yaşanıp, gecelik faizler %7500'ü gördü. Merkez Bankası dalgalı kura geçiş yaptı. Türk Lirası %40 değer kaybetti ve devletin borcu 29

⁹⁵ Ardiç, H. (2004) "1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi." Aralık 2004. Ankara.

katrilyon TL arttı. 20'yi aşkın banka iflas etmiştir. Ayrıca halk bu krizden büyük zarar görmüştür ve birçok iş yeri kapanıştır. Genel olarak; Şubat 2001 krizinin temel nedenleri;

- (1) döviz talebi fazlalığı nedeniyle kurlardaki aşırı hareketlilik,
- (2) finansal krizlerin reel ekonomide yarattığı etkiler,
- (3) faiz dışı fazlanın çok yüksek belirlenmesinin yarattığı daralma,
- (4) dış borç stokundaki artış,
- (5) ödemeler bilançosu açığının çok yüksek olması,
- (6) siyasi belirsizlik ortamı olarak sıralanabilir.⁹⁶

1980'li yılların sonlarından itibaren tamamen büyüme odaklı politikalar benimsenerek enflasyon gibi göstergeler göz ardı edilmiştir. Bunun sonucunda ise yüksek enflasyon oranları ortaya çıkarak 1994'te Türkiye tarihinin en yüksek resmi enflasyon oranına ulaşılmıştır. Finansal serbestleşme döneminde enflasyonu yıllara göre incelendiğinde yine bir enflasyon sorunu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde enflasyon her yıl en az %50 artmıştır. 1994 yılında Türkiye tarihinde bir rekor kırılarak, TEFE %120,7'ye, TÜFE ise %106,3'e çıkmıştır. Üç haneli rakamları gören enflasyon oranları, ilerleyen yıllarda düşüş yaşasa bile yine de hala yüksek seviyelerde izlenmiştir. 1999 ve 2001 yılında da krizler yaşanmasına rağmen enflasyon %50 bantlarında ilerlemiştir.⁹⁷

Tablo 14: Türkiye'de 1989-2001 arası Yıllara Göre Enflasyon Oranları

YILLAR	TEFE %	TÜFE %
1989	64,0	63,3
1990	52,3	60,3
1991	55,4	65,9
1992	62,1	70,1
1993	58,4	66,1
1994	120,7	106,3

⁹⁶ Sungur, O. (2015) "2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, Eşitsizlik, Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler", Toplum ve Demokrasi, 9 (19-20), Ocak-Aralık, s.245

⁹⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler 1923-2004: 534

1995	86	88
1996	76	80,4
1997	81,8	85,7
1998	71,5	84,7
1999	53,1	64,9
2000	51,4	54,9
2001	61,6	54,4

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo 15’te 1989-2001 yılları arası ithalat ve ihracat sayıları verilmiştir. İhracatın yıllar içerisinde yaşanan krizlere rağmen sürekli bir artış içerisinde olduğu gözlenmektedir. Bir tek 1999 yılında yaşanan depremin etkisiyle de o yıl minik bir azalma görülmüştür. İthalat oranları ise düzenli olarak artmasa da yıllar içerisinde artmaya devam etmiştir. Bu yıllar arasında hiç dış fazla verilmemiş, hatta dış ticaret açığı giderek büyümüştür. 1994 krizinde, o yıl ithalatta büyük bir düşüş yaşanmıştır. İthalatın düşmesi dış ticaret dengesini olumlu etkileyerek, dış açığın azalmasına sebep olmuştur. 1995’te imzalanan Gümrük Birliği anlaşması sayesinde AB’den ithal edilen ürünlere gümrük vergisi kalkmıştır. Bu durum ithalatı arttırmıştır. Fakat anlaşma gereği birlik dışı ülkelere ortak tarife uygulamak zorunda olduğu için diğer ülkelerle rekabet etme gücü azalmıştır. Bu yüzden ihracatta büyük bir sıçrama görülmemiştir fakat yine de artış olmuştur. Normalde düşmesi beklenirken bu artışın sebebi 1996’dan itibaren önem kazanan “bavul ticareti” olmuştur. 1996 yılında bavul ticaretinin hacmi 8,842 milyon \$ olmuştur. İthalatın artıp ihracatın ise hemen hemen aynı kalması sonucunda dış ticaret açığı daha da artmıştır. 2001 krizinde TL’nin değer kaybetmesi sonucunda ithalatta azalma yaşanmıştır. Bir önceki yıl 54.502 milyon \$ olan ithalat, 2001’de yaklaşık %20 düşüş yaşayarak 41.399 milyon \$’a gerilemiştir. İthalatta yaşanan bu düşüş, dış ticaret açığının azalmasına neden olmuştur.⁹⁸

⁹⁸ TÜİK

Tablo 15: Türkiye’de 1989-2001 arası Yıllara Göre İthalat ve İhracat (Milyon \$)

Yıllar	İthalat	İhracat	Dış ticaret açığı	İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)
1989	15.792	11.625	-4.167	73,6
1990	22.302	12.959	-9.342	58,1
1991	21.047	13.593	-7.453	64,6
1992	22.871	14.714	-8.156	64,3
1993	29.428	15.345	-14.083	52,1
1994	23.428	18.105	-5.164	77,8
1995	35.709	21.637	-14.071	60,6
1996	43.626	23.224	-20.402	53,2
1997	48.558	26.261	-22.297	54,1
1998	45.921	26.973	-18.947	58,7
1999	40.671	26.587	-14.084	65,4
2000	54.502	27.774	-26.727	51,0
2001	41.399	31.334	-10.064	75,7

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo 16’da yıllara göre GSYİH ve büyüme oranları verilmiştir. Tablo incelendiğinde her geçen yıl GSYİH artarken, büyümede dalgalanmalar görülmektedir. 1994 yılına kadar bir yıl yüksek bir büyüme gösterip bir yıl neredeyse hiç büyüme olmamıştır. Fakat 1994 kriz yılına gelindiğinde ise ekonomi %5,5 küçülmüştür. Aynı yıl GSYİH’da küçülmüştür. Devam eden yıllarda %7’leri bulan büyümeler gerçekleşmiştir. 1999 yılında meydana gelen büyük deprem ile ekonomide yeniden küçülme meydana gelmiştir. Baz yıl etkisiyle ertesi yıl %6,6’lık büyüme gerçekleşmesine rağmen, 2001 krizinin etkisiyle ekonomi o yıl yeniden küçülmeye gitmiştir.⁹⁹

⁹⁹ TÜİK

Tablo 16: Türkiye’de 1989-2001 arası Yıllara Göre GSYİH ve Büyüme Oranları

Yıllar	GSYİH (milyar \$)	Büyüme (%)
1989	342,1	0,3
1990	387,5	9,3
1991	404,1	0,9
1992	438,1	6,0
1993	484,6	8,0
1994	467,9	-5,5
1995	512,0	7,2
1996	557,9	7,0
1997	610,1	7,5
1998	635,8	3,1
1999	623,7	-3,4
2000	680,2	6,6
2001	654,3	-6,0

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Türkiye ekonomisi; 1989 yılından sonra yüksek kamu kesimi açıkları, yüksek yurt içi faiz hadleri, kısa vadeli hızlı sermaye girişleri ve düşük kur artışları ile giderek daha fazla “sıcak para” bağımlısı haline gelmiştir. Bunun yanında, biriken kamu kesimi iç borçlarının sürdürülemezliği Aralık 1993- Nisan 1994 kriziyle açık biçimde ortaya çıktığı halde, benzer politikalara daha sonraları devam edilmesi sonucunda Kasım, Aralık 2000-Şubat, Mart 2001 aylarında şiddetli bir bankacılık ve döviz kuru krizi ile karşı karşıya kalınmıştır. 2000 yılı başında kamuoyunun da büyük desteği alınarak başlatılan ve üç yıl uygulanmak üzere tasarlanan döviz kuruna dayalı istikrar ve yeniden yapılanma programı, 2001 yılında terk edilerek programda revizyona başvurulmuştur.¹⁰⁰

1990’lı yıllar Türkiye ekonomisi için krizlerin devam ettiği dönemler olmuştur. Önce 1994’te çıkan iç kriz, ardından 1997’de gelen global kriz ve en son 1999 depremi gibi durumlar yüzünden ekonomi bir türlü toparlayamamıştır. 1990’ların etkisiyle 2000’lerin ilk yılları da

¹⁰⁰ Cicioğlu, Ş. (2013) “Türkiye’de 1980 Sonrası Gelir Dağılımının Ekonomi Politikaları Ve Krizler Bağlamında Değerlendirilmesi”. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*. Cilt: 2, Yıl: 2, Sayı: 4 (2013/2) ISSN: 2147-3668 s.40

krizlerle devam etmiştir. 2001 krizi Türkiye tarihinin en büyük krizlerinden biri olmuştur. Kendini bir türlü toparlayamayan ekonominin etkisiyle gelir dağılımı adaleti de bozulmuştur. Zenginle yoksul arasındaki gelir farkı iyice açılırken, 1980’li yıllardan beri süre gelen neoliberal politikalar genel olarak uygulanmaya devam edilmiştir.

3.2.2.1. Türkiye’de 1989-2001 Döneminde Gelir Dağılımı

1990’lı yıllar Türkiye için krizler dönemi olmuştur. Öncelikle 1994 krizi, ardından 1997’den itibaren etkisi hissedilmeye başlanan Doğu Asya krizi yaşanmıştır. Bunların etkisi tam atılmadan 1999 depremi ile ekonomi bir daha sarsılmıştır. Son olarak 2001 krizi ile Türkiye tarihinin en büyük ekonomik krizi yaşanmıştır.

1988 ile 1992 yılları arasında kamu kesiminde ve imalat sanayinde reel işçi ücretleri %93 oranında artmıştır. Ulusal gelir, fiyat endeksleri, vergi gelirleri ve kamu yatırımları gibi nominal makro büyüklüklerin 1992 yılında, 1988’in 5 ila 7 katı düzeyine çıkmış olmalarına karşılık bütçeden ödenen maaş ve ücret harcamaları toplamı 19 kat, kamu kesiminde çalışan işçilerin ücret hadleri 22 kat, özel kesimde ücret hadleri 17 kat ve devlet memuru maaşları 13 kat artmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda, toplam kamu harcamaları, 1988’de GSMH’nin %34,8’inden 1993’te %43,6’sına yükselmiştir. Bu artışın tümü kamu tüketim harcamalarında olmuş, kamu yatırımlarının GSMH içindeki payı azalmıştır. Özel kesimde de 3 yıl içinde gerçek işçi ücretleri %70 oranında yükselmiş dolayısıyla fiyat/maliyet dengeleri de değişmiştir.¹⁰¹

1990’lı yıllar için gelir dağılımının ölçümü konusunda yeterli veri bulunmamaktadır. Sadece 1994 kriz yılında yapılan bir gelir dağılımı ve gini katsayısı çalışması vardır. Tablo 17’de ‘‘1987 ve 1994 Yılları Gelirin Yüzdeler Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı’’ verileri verilmiştir. 1987’de 0,437 olan gini katsayısı, 1994 yılında 0,492’ye yükselmiştir. Yaşanan kriz gelir dağılımı adaletini olumsuz yönde etkilemiştir. Yıllardır bu seviyeleri görmeyen gini katsayısında büyük bir artış yaşamıştır. 1987 yılında toplumda en düşük %20’lik ekonomik

¹⁰¹ Yenal, O. (2003). ‘‘Cumhuriyetin İktisat Tarihi’’. İstanbul: Homer Kitabevi. s.104

dilimde yer alan kısım toplam gelirin %5,24'ünü alırken, bu oran 1994'de toplumun en yüksek %20'lik ekonomik dilimde yer alan kısmın toplam gelirden aldığı pay %4,86'ya düşmüştür. En yoksul kesimin toplam gelirden aldığı pay yıllarca içerisinde azalmıştır. En yüksek gelir seviyesine sahip %20'lik dilimin toplam gelirden aldığı pay 1987'de 49,94 iken, 1994'te %54,87'ye çıkmıştır. Böylece en yoksul kesimle en zengin kesim arasında uçurum iyice açılmıştır. 1987'de en yoksul kesim ile en zengin kesim arasındaki fark 9,53 kat iken, 1994'te bu fark 11,29 kata çıkmıştır. İkinci, üçüncü ve dördüncü %20'lik gelir dilimine sahip bireylerin ise toplam gelirden aldığı pay düşmüştür. Bir tek en yüksek gelire sahip olan grubun, toplam gelirden aldığı pay artmıştır. 1994 yılında en zengin %20'lik kesimin sahip olduğu toplam gelir %54,87'lik pay ile, toplumun geriye kalan %80'lik kesiminin sahip olduğu toplam gelirden daha fazla olmuştur. Bu durum gelir dağılımı adaletsizliğini vurgulayan en çarpıcı sonuçlardan biridir.¹⁰²

Tablo 17: 1987 ve 1994 Yılları Gelirin Yüzdeler Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı

Yüzdeler Dilimler	1987	1994
En düşük %20'lik dilim	5,24	4,86
İkinci %20'lik dilim	9,61	8,63
Üçüncü %20'lik dilim	14,06	12,61
Dördüncü %20'lik dilim	21,15	19,03
En Yüksek %20'lik dilim	49,94	54,87
En yüksek / En düşük	9,53	11,29
GINI KATSAYISI	0,437	0,492

(Kaynak: D.İ.E., Ankara, 1997.)

Tablo 18'de Türkiye ve OECD ülkelerinin işgücü ödemelerinin GSYİH'dan aldığı pay gösterilmiştir. Ücretle çalışan kesimin nüfus olarak en yüksek olan grup olduğu düşünüldüğünde, adaletsiz bir gelir dağılımı olduğu sonucuna ulaşılır. 1993 yılına kadar minik artış gösteren bu oran, 1994 yılında %25,54'e düşerek, krizden sermaye sahiplerinden çok işgücünü etkilediğini söylenebilir. İşgücünün toplam sermayeden aldığı pay, OECD

¹⁰² D.İ.E., Ankara, 1997

ülkelerinde her zaman Türkiye’den daha yüksek olmuştur. Fakat 1997 Asya krizi, tüm dünya ülkelerini etkilediği gibi OECD ülkelerini de etkilemiş, bu yıl düşüşler yaşanmıştır.¹⁰³

Tablo 18: İşgücü Ödemelerinin GSYİH İçindeki Payı (%)

Yıllar	1990	1991	1993	1994	1995	1996	1997
Türkiye	27,21	31,86	30,88	25,54	22,18	23,93	25,80
OECD	54,80	54,98	54,22	52,22	52,52	50,21	44,16

(Kaynak: OECD National Accounts)

1990 yılından sonra uygulanan politikalar Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında (1990-1994) alınan kararlar doğrultusunda gerçekleşmiştir. Planda, özellikle makro düzeyde sorun alanları belirlenmiştir. Belirlenen sorun alanlarından biri de gelir dağılımı adaletsizliği hakkındadır. Buna göre önceki dönemlere göre dar gelirli lehine izlenen vergi ve transfer politikalarına rağmen gelir dağılımında istenen ölçüde iyileşmenin sağlanamadığı yargısına varılmıştır.¹⁰⁴

Fonksiyonel gelir milli gelirin kaçta kaçının nereye gittiğini açıklar. 1989 yılında ücret gelirleri, toplam gelirin %25,9’du. Bu oran yıllar içerisinde artmıştır fakat 1994 yılında yeniden %26,5 seviyesine gerilemiştir. Tarım gelirlerinde yıllara göre değişiklikler olsa da hemen hemen hep aynı seviyelerde kalmıştır. Kar, rant ve faiz gelirleri her zaman en büyük pastanın en büyük dilimine sahip olan gelir türü olmuştur. Fakat 1994 yılında neredeyse yarı yarıya bir düşüş yaşayarak %50’li oranlardan, %27,6’ya gerilemiştir. Bu durumun sebebi 1994 krizidir.¹⁰⁵

¹⁰³ OECD National Accounts

¹⁰⁴ Devlet Planlama Teşkilatı, 1989. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı. s. 341

¹⁰⁵ Şahin, H. (2000) “Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi – Bugünkü Durumu”. Ezgi Kitabevi, Bursa s. 395

Tablo 19: Yıllara Göre Gelirin Fonksiyonel Dağılımı (%)

Faktör Gelirleri	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Ücret Gelirleri	25,9	32,4	36,9	36,8	35,1	26,5
Tarım Gelirleri	17,6	18,1	15,5	15,0	14,8	15,9
Kar, Rant ve Faiz	56,5	49,5	47,6	48,2	50,1	27,6

(Kaynak: Şahin, H. (2000), Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi – Bugünkü Durumu, Ezgi Kitabevi, Bursa s. 395)

Çalışma hayatında cinsiyet eşitsizliği sorunu sürekli problem olmuştur. 1994 yılı “Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi”nde yapılan çalışmaya göre istihdam edilen bireylerin %36,32’sini karşılayan kadınların toplam gelirden aldığı pay sadece %11,92 olmuştur. İstihdama katılım oranı bile düşük olan kadınlar, hem de gelir dağılımında çok adaletsiz bir bölüşüm yaşamışlardır. Erkeklerin istihdam oranı ise %63,68 olmuştur ve toplam gelirin %88,08’ini erkekler kazanmıştır. Kadın-Erkek arasındaki istihdam oranı farkı hemen hemen iki kat olmasına karşın, erkeklerin kazandığı toplam gelir kadınların 8 katı olmuştur. ¹⁰⁶

Tablo 20: 1994 Yılı Cinsiyete Göre Gelir Getiren Kişi Sayısı ve Gelirleri

Cinsiyet	Gelir Getiren Kişi Sayısı (%)	Gelir getiren Kişilerin Geliri (%)
Kadın	36,32	11,92
Erkek	63,68	88,08

(Kaynak: 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi (DİE))

1990 yılında gini katsayısı 0,455 olmuştur. 1994’de gerçekleşen kriz sonrası gelir dağılımı adaleti iyice bozulmuş, gini katsayısı 0,492’ye yükselmiştir. Ülke aynı yıl küçülmüş ve birçok ekonomik sorun yaşamıştır. Kriz zamanlarında ülkenin gelir dağılımı adaletinin de bozulduğu

¹⁰⁶ 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi (DİE)

görülmektedir. 1995 yılına gelindiğinde ise krizin etkisinin azalmasıyla gini katsayısı da bundan olumlu etkilenip 0,447'ye yükselmiştir. Ülke aynı dönemde yaklaşık %7 büyümüştür.

Tablo 21: Türkiye’de Yıllara Göre Gini Katsayısı

Yıllar	Türkiye’de Gini Katsayısı
1990	0,455
1994	0,492
1995	0,447

(Kaynak: TÜSİAD verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo 22’de, 1994 yılında gelir getiren fertlerin eğitim durumları ve gelirleri verilmiştir. İstihdamın en büyük kısmını %53,39’luk oranla ilkokul mezunları oluşturmuştur. En büyük çoğunluğu oluşturan bu grup toplam gelirin %45,82’sine sahip olmuştur. Buna karşılık herhangi bir yüksek okul veya fakülteden mezun olan grubun toplam istihdam içindeki oranı %4,89 olmasına rağmen toplam gelirin %17,02’sini almışlardır. En düşük gelire sahip olan grup okur-yazar olmayanlardır. Bu grup toplam istihdamın %16,05’ini oluşturmasına rağmen sadece toplam gelirin %5,99’unu elde edebilmişlerdir. Eğitim durumu arttıkça toplam gelirin de arttığı gözlenmiştir. Bu durumun ne kadar adaletsiz olduğu tartışılabilir olsa da toplumda sınıflar arasında gelir dağılımı eşitsizliği olduğunu göstermektedir. İlkokul ve alt derecesinde kalan eğitim seviyesine sahip kişiler ortalama gelirin altında kalırken, ortaokul ve daha üst eğitim derecesine sahip olan kişiler ortalama gelirin üzerinde bir gelir seviyesine sahip olmuştur.¹⁰⁷

Tablo 22: 1994 Yılı Gelir Getiren Fertlerin Eğitim Durumuna Göre Fert Sayısı ve Dikey Gelirleri (%)

Eğitim Durumu	Gelir Getiren Fert Sayısı	Toplam Getiri	Ortalama Gelir Getiren Fert Geliri
Okur-yazar olmayan	16,05	5,99	29 825 073
Okur-yazar olup okul bitirmeyen	6,72	4,81	57 171 587
İlkokul	53,39	45,82	68 550 662

¹⁰⁷ DİE, Yüce, M. “Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı”. Bilgi 2002 Sonbahar Sayı 23

Ortaokul	8,11	8,80	86 598 526
Orta dengi meslek lisesi	0,11	0,09	66 279 582
Lise	8,75	14,81	135 160 375
Lise dengi meslek	1,98	2,66	107 287 468
Yüksekokul-Fakülte	4,89	17,02	277 812 175
Toplam	100	100	79 863 925

(Kaynak: DİE, Yüce, M. Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı. bilig 2002 Sonbahar Sayı 23.)

1990’lı yıllar gelir dağılımı adaletinin bozulduğu yıllar olmuştur. Ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik ve siyasi sorunlar buna temel hazırlamıştır. Her ne kadar 1994 yılından sonra gelir dağılımında düzelmeler görülse bile yine de Türkiye Avrupa ortalamasının çok gerisinde kalmıştır. Öte yandan bu dönemde gelir dağılımının iyileşmesini sağlamak ve hane halkının gelir ve refahını arttırmak için bazı politikalar uygulanmıştır. Bunlardan bazıları; düşük faizli toplu konut kredisi verilmesi, memurlar ile işçiler ve bunların emeklilerine konut edindirme yardımı yapılması, zorunlu tasarrufların devlet katkısı ile destek sağlanması ve ücretlilere vergi iadesi yoluyla belirli miktarda transferlerin gerçekleştirilmesidir. Bu tür politikalara dönem boyunca devam edilmiştir.¹⁰⁸ Fakat bunlar yeterli olmamış, sadece ufak düzelmeler gözlenmiştir. Türkiye’de Gini katsayısı dikkate alındığında gelir dağılımının 1968’den 1987 yılına kadar iyileştiği, 1987–1994 yılları arasında bozulduğu, 1994 yılından sonra istikrarlı bir biçimde düzelmeye eğilimine girdiği görülmektedir. Ancak, özellikle 2000’li yıllarda tek başına Gini katsayısını dikkate alarak, gelir eşitsizliği sorununun hafiflediği sonucuna ulaşmak iki nedenle mümkün değildir. Birincisi; gelir dağılımında ortaya çıkan bu iyileşme, en alt gelir diliminin payında önemli bir gelişme olmamasına rağmen, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası en üst gelir diliminin payının düşmesinden kaynaklanmaktadır. Yüzdeler dilimleme yöntemine göre yapılan değerlendirmeler bu gerçekliği ortaya koymaktadır. Türkiye’de nüfusun en yoksul %20’lik dilimi harcanabilir gelirin %6,1’i ile yetinmekte iken, en zengin %20’lik dilim harcanabilir gelirin %44,4’üne sahip olmaktadır. İkincisi, Gini katsayısındaki düşme eğilimi olumlu bir gelişme olmakla birlikte, katsayının değeri gelişmiş ülkelere göre hayli yüksektir. OECD ülkeleri arasında gelir eşitsizliği bakımından, Türkiye’nin sadece Meksika’dan daha iyi konumda olması, 1994

¹⁰⁸ Cicioğlu, Ş. (2013) “Türkiye’de 1980 Sonrası Gelir Dağılımının Ekonomi Politikaları Ve Krizler Bağlamında Değerlendirilmesi”. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*. Cilt: 2, Yıl: 2, Sayı: 4 (2013/2) ISSN: 2147-3668 s. 37

sonrası ortaya çıkan kısmi iyileşmelere rağmen, gelir eşitsizliğinin çözüm bekleyen önemli bir sorun olduğunu göstermektedir.¹⁰⁹

3.2.3. 2001 Sonrası Dönem

Çalışmanın bu bölümünde 2001 yılı sonrası neoliberal politikaların ekonominin gidişatına etkisi incelenecek, ardından bunun gelir dağılımı üzerindeki etkileri analiz edilecektir.

3.2.3.1. 2001-2012 Arası Dönemde Ticari ve Finansal Serbestleşme Yönünde Gelişmeler

2001 krizinin etkilerini azaltmak isteyen hükümet “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” adı altında yeni bir program geliştirmiştir. Bu programın amacı TCMB tarafından yayınlanan makalede şu şekilde açıklanmıştır; “ekonomide sürdürülebilir bir gelişme ortamını sağlayarak kaynak kullanma sürecindeki verimliliği artırmak, dışa açık bir yaklaşımla piyasa koşullarında rekabet gücünü geliştirmek ve böylece ekonomide büyümeyi, yatırım ve istihdamı artırarak halkın geleceğe umutla bakmasını ve refah düzeyini kalıcı bir biçimde yükseltmek olacaktır.¹¹⁰” Böylece bu programla birlikte, maliye politikası, dış ticaret, kur, enflasyon gibi değişkenlerin düzenlenmesi ve yapısal reformlar yapılması hedeflenmiştir. Uygulamada olan sabit kur uygulaması yeniden terk edilmiş, yerine dalgalı kur uygulamasına geçilmiştir. Ayrıca Ocak 2002’de IMF’ye yazılan “Niyet Mektubu” ile yardım istenmiştir. IMF tarafından da mali olarak desteklenen bu programdan kısa süre de olsa ekonomiyi rahatlatmıştır.

Ocak 2003’te yeni hükümet tarafından özelleştirme paketi açıklanmıştır. Bu pakette satılacak olan kamu kurumlarının satılması sonucu ortaya çıkacak durumlar üzerinde durulmuştur. Özellikle önemli doğal kaynaklarından biri olan bor işletmelerinin özelleştirilmesi planlanmıştır. Ancak özelleştirme faaliyetlerinden elde edilecek gelirlerin kamuda etkinliğin artırılmasına yönelik faaliyetler için kullanılması yerine borçların kapatılması ya da faiz dışı fazla hedefinin korunması için kullanılması programın uzun dönemli hedefinden önemli bir

¹⁰⁹ Çalışkan, Ş. (2010) “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk”. Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 59, 2010/2, s.129

¹¹⁰ Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı. <https://www.tcmb.gov.tr/>

sapma olarak görülmektedir.¹¹¹ 1985-2002 arası özelleştirmelerden elde edilen tutar 8 milyar dolar iken, 2002-2007 arasında bu tutar 33 milyar dolar olmuştur.¹¹²

2005 yılı itibariyle AB ile üyelik müzakereleri başlamıştır. Bu başlangıç ekonomideki istikrar sürecini desteklemiştir ve yabancı yatırımcıyı ülkeye çekmiştir. Diğer bir gelişme ise, 2006 yılında bölgeler arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak için Kalkınma Ajanslarının kurulmasıdır. Bu ajansların amacı, AB'nin de destek olduğu bölgesel kalkınma projelerini desteklemektir. Ayrıca 2006 yılında çıkarılan yeni bir kanun ile gümrük vergisi muafiyeti ve KDV istisnası sağlanmıştır. Bu gibi gelişmeler ile hem neoliberal kurallar çerçevesinde ticari serbestleşme sağlanmış hem de gelir dağılımı eşitsizliğinin büyümesi engellenmiştir. Yine 2006 yılında yabancı yatırımlara uygulanan stopaj vergisi sıfırlanmıştır. Bu durum kısa vadeli spekülasyon yatırımcıları ülkeye çekmiştir.

Türkiye'de 2002-2006 yılları arasında örtük enflasyon modeli uygulanmıştır ancak 2006'dan sonra açık enflasyon uygulamasına geçilmiştir. Bu dönemde sıkı para politikasına geçerek dalgalı kur uygulanmıştır. Faiz oranları enflasyonu belirlemede politika aracı olmuştur. Yüksek faiz uygulanarak, harcamaları azaltılmak amaçlanmıştır. Bu uygulamaya ‘‘düşük kur-yüksek faiz’’ denmiştir. Her ne kadar bu politika sayesinde enflasyonu dengede tutmak istense de diğer değişkenler göz ardı edildiği için tam olarak istenen sonuçlara ulaşılmamıştır. Beklenen enflasyon gerçekleşen enflasyonun altında kalmıştır.

Tablo 23'te 2001-2012 arası enflasyon oranları verilmiştir. 2001 yılında %54,4 olan enflasyon bir sonraki yıl %45'e gerilemiştir ve devam eden yıllarda gittikçe azalarak nihayet 2005 yılında tek haneli rakamlara ulaşarak %7,72 olmuştur. Enflasyon 1980'lerden beri ilk defa tek haneli sayıları görmüştür. Bu performansın arkasında Merkez Bankası bağımsızlığı ve uygulanan para politikalarının etkisi büyüktür. 2008 yılında gerçekleşen global krizden Türkiye'de etkilenmiş ve enflasyon yeniden çift haneye yükselerek %10,06 olmuştur. Ancak ertesi yıl tekrar düşerek %6,53 olmuştur. 2011'de yeniden artan enflasyon, 2012'de

¹¹¹ Şimşek, H. A. (2007) ‘‘Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri’’. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Cilt: 44 Sayı:512 s.61

¹¹² Bayrak, M., Kanca, O. C. (2013) ‘‘Türkiye’de Phillips Eğrisi Üzerine Bir Uygulama’’. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Yıl 2013, Cilt 8, Sayı 3, 97-116

1980'lerden beri en düşük seviyesini göerek %6,16 olmuştur. Enflasyonun yavaş yavaş düşmesi sabit bir maaşla çalışan emek kesimini olumlu etkileyerek, gelir dağılımı adaletinde düzelmelere yardımcı olmuştur. Buna ek olarak 2000'li yıllarda TL'nin değerlenmesi ile satın alma gücünün yükselmesi gelir dağılımını artmasına sebep olan diğer bir etmen olmuştur.¹¹³

Tablo 23: Türkiye'de 2001-2012 arası Yıllara Göre Enflasyon Oranları

YILLAR	TEFE %	TÜFE %
2001	61,6	54,4
2002	50,1	45,0
2003	25,6	25,3
2004	11,1	10,6
2005	2,66	7,72
2006	11,58	9,65
2007	5,94	8,39
2008	8,11	10,06
2009	5,93	6,53
2010	8,87	6,4
2011	13,33	10,45
2012	2,45	6,16

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2008 yılında ABD merkezli olarak başlayan Mortgage Krizi tüm dünyaya yayılmaya başlamıştı. 2009 itibari ile bu krizin etkileri Türkiye'de görülmeye başlamıştır. Türkiye bu krizden en çok dış ticaret yoluyla etkilenmiştir. Krizde olan ABD ve Avrupa ülkeleri ile ticareti azalan Türkiye'nin ithalatı 2009'da %30, ihracatı ise %22 düşmüştür. Tablo 24'te 2001-2012 yılları arasında ithalat ve ihracat sayıları verilmiştir. İthalat ve ihracat 2008 yılına kadar sürekli artmıştır fakat ithalat daha fazla arttığı için yıllar içerisinde dış ticaret açığı büyümüştür. 2009 yılında krizin etkisiyle ithalat büyük bir düşüş yaşayarak 201.953 Milyon \$'dan 140.928 Milyon \$'a düşmüştür. İhracat ise 132.027 Milyon \$'dan 102.142'ye düşmüştür. Ancak ithalattaki düşüş daha büyük olduğu için o yıl dış ticaret açığında neredeyse bir önceki yıla göre yarı yarıya kapanmıştır. Devam eden yıllarda ithalat ve ihracat

¹¹³ TÜİK

yeniden artmaya devam etmiştir. 2012 yılında ise ithalat oranı hemen hemen aynı kalmasına rağmen ihracat artmış ve dış ticaret açığında iyileşme meydana gelmiştir.¹¹⁴

Tablo 24: Türkiye’de 2001-2012 arası Yıllara Göre İthalat ve İhracat (Milyon \$)

Yıllar	İthalat	İhracat	Dış ticaret açığı	İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)
2001	41.339	31.334	-10.064	75,7
2002	51.553	36.059	-15.494	69,9
2003	69.339	47.252	-22.086	68,1
2004	97.539	63.167	-34.372	64,8
2005	116.774	73.476	-43.297	62,9
2006	139.576	85.534	-54.041	61,3
2007	170.062	107.271	-62.790	63,1
2008	201.953	132.027	-69.936	65,4
2009	140.928	102.142	-38.785	72,5
2010	185.544	113.883	-71.661	61,4
2011	240.841	134.906	-105.934	56,0
2012	236.545	152.461	-84.083	64,5

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2001’de IMF’nin de desteklediği “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”, 2002’de yeni hükümet olan Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından da benimsenmiştir. Bu program 1980’lerden beri süre gelen neoliberal politikaların devamı niteliğinde bir programdır. Bu dönemde IMF’nin desteğiyle, ekonomide yapısal reformlar uygulanmıştır. Yapılan bu reformların etkisiyle ekonomiye güven oluşmuştur. Ekonomideki güven ortamı büyüme ve diğer değişkenlerin olumlu etkilenmesini sağlanmıştır. 2007’de IMF ile imzalanan stand-by anlaşması sona ermiştir. IMF yeniden bir anlaşma imzalamak istemiş fakat hükümet kabul etmemiştir. 2002 yılından 2008 krizine kadar istikrarlı bir büyüme gerçekleşmiştir. Krizden itibaren dalgalı bir büyüme periyodu gerçekleşmiştir. Yapısal reformlar bu dönemde hız kesmesine rağmen yine de ekonomik göstergeler bozulmamıştır. Kriz dönemi hariç GSYİH her yıl artmıştır. 2008 kriz

¹¹⁴ TÜİK

yılında ekonomide resesyona girmiş ve sadece %0,8'lik bir büyüme olmuştur. Ancak bir sonraki yıl ekonomi %4,7 küçülmüştür. Krizin ardından ekonomi büyümeye yeniden devam etmiş ve 2011 yılında %11,1'lik büyük bir artışla, o yıl Çin'den sonra dünyada en çok büyüyen 2. ekonomi olmuştur. Türkiye ekonomisi, 2010-2011'de ivmelenen banka kredileri destekli, iç talebe dayalı yüksek büyüme dönemi yaşamıştır. Kredi destekli yüksek büyümenin hızla artan ithalat nedeniyle cari açığı riskli düzeylere çıkarması ve diğer taraftan uluslararası piyasalarda yaşanan sıkıntıların cari açığın finansmanı ve kalitesi sorununu gündeme getirmiş olması yüksek büyüme ile devam edilemeyeceği görüşünün ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Küresel krizin ardından cari açığın finansmanında büyük oranda dış borçlanma ve sıcak para olarak adlandırılan portföy yatırımları ve net hata noksanı ile finansman yer almıştır. Özellikle 2011 yılı sonundan itibaren yumuşak iniş adı altında yeni bir politika uygulamaya başlamıştır.¹¹⁵

Tablo 25: Türkiye'de 2001-2012 arası Yıllara Göre GSYİH ve Büyüme Oranları

Yıllar	GSYİH (milyar \$)	Büyüme (%)
2001	654,3	-6,0
2002	707,0	6,4
2003	761,6	5,6
2004	858,0	9,6
2005	965,4	9,0
2006	1.065,8	7,1
2007	1.149,2	5,0
2008	1.181,6	0,8
2009	1.134,6	-4,7
2010	1.245,9	8,5
2011	1.412,9	11,1
2012	1.507,9	4,8

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

¹¹⁵ Uzunoğlu, S. (2015). "Çağ Atlamada Yeni Dönem. Ekonomik ve Politik Gelişmeler: 1980-2015". İstanbul: Bağlam Yayıncılık. s.110-112

3.2.3.2. 2012 Sonrası Dönemde Ticari ve Finansal Serbestleşme Yönünde Gelişmeler

2002'den itibaren toparlamaya başlayan ekonomi 2013'e kadar kriz yılı hariç olmak üzere düzenli olarak gelişmiştir. 2013 yılında döviz kurunda meydana gelen artış dış ticareti de etkilemiştir. İthalat 2013 yılında en yüksek seviyesini görürken yıllar içerisinde düşmeye başlamıştır. Bunda döviz kuru artışının büyük etkisi bulunmaktadır. İhracat da ise düzenli bir şekilde olmasa da yıllar içerisinde artış eğiliminde olduğu söylenebilir. Sadece 2015 ve 2016 yılında ihracatta azalma meydana gelmiştir. 2016 yılında Rusya ile yaşanan uçak krizi sonucu, en çok ihracat yapılan ülkelerden biri olan Rusya ile yaşanan siyasi kriz 2016 yılındaki azalışın sebeplerinden biridir. 2018 Ağustos ayında ABD ile yaşanan kriz sonucu TL'nin bir gün içerisinde aşırı değer kaybetmesi yüzünden, özellikle 2018'in son çeyreğinde ve 2019 yılında ithalatın azalmasına yol açmıştır. Bu yüzden dış ticaret açığı 32.174 milyon \$'a gerileyerek, o yıl ithalatın ihracatı karşılama oranı %84,6'ya çıkmıştır. 2020 Mart ayında ortaya çıkan pandemi nedeniyle o yıl dış ticarete aksaklıklar yaşanmıştır fakat pandeminin hafiflemesiyle birlikte 2021 yılında ithalat ve ihracat rakamlarında büyük bir artış yaşanmıştır.¹¹⁶

Tablo 26: Türkiye'de 2012-2021 arası Yıllara Göre İthalat ve İhracat (Milyon \$)

Yıllar	İthalat	İhracat	Dış ticaret açığı	İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)
2012	236.545	152.461	-84.083	64,5
2013	251.661	151.802	-99.858	60,3
2014	242.177	157.610	-84.566	65,1
2015	207.234	143.838	-63.395	69,4
2016	198.618	142.529	-56.088	71,8
2017	233.799	156.992	-76.806	67,1
2018	223.046	167.923	-55.123	75,3
2019	202.705	170.531	-32.174	84,6
2020	219.517	169.638	-49.879	77,3
2021	271.424	225.291	-46.133	83,0

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

¹¹⁶ TÜİK

1980’li yıllardan itibaren Türkiye’nin en büyük sorunlarından biri olan enflasyon için sürekli enflasyonla mücadele programları uygulanmıştır. 2000’li yıllardan sonra düzene girmeye başlayan enflasyon oranları, 2017’den sonra gerçekleşen ani döviz kuru oynaklığı nedeniyle yeniden büyük sorunlardan biri olmaya başlamıştır. 2017 itibariyle yeniden çift haneli rakamları gören enflasyon oranları 2021 yılında %36,08 olmuştur. Türkiye gibi ithal girdilerin üretimde büyük rol oynadığı ekonomilerde döviz kurunun yükselişe geçmesinden dolayı yaşanan fiyat artışları enflasyonu da tetiklemektedir. ¹¹⁷

Tablo 27: Türkiye’de 2012-2021 arası Yıllara Göre Enflasyon Oranları

YILLAR	TEFE %	TÜFE %
2012	2,45	6,16
2013	6,97	7,4
2014	6,36	8,17
2015	5,71	8,81
2016	9,94	8,53
2017	15,47	11,92
2018	33,64	20,3
2019	7,36	11,84
2020	25,15	14,6
2021	79,89	36,08

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2000’li yıllarda yüksek bir büyüme performansı sergileyen ekonomi, 2010’lu yıllarda yine de büyümeyi sürmeye devam etse de aynı performansı yakalayamamıştır. 2011’de gerçekleşen rekor büyüme sonrası 2012’de %4,8’lik bir büyüme gerçekleşmiştir. Bir sonraki yıl ise tekrar %8,5 büyümüştür fakat yıllar içerisinde büyüme gerçekleşse bile düzenli bir büyüme görülmemiştir. 2019 yılında neredeyse hiç büyümeyen ekonomi, 2020’de pandeminin etkisiyle yine yeterli düzeyde büyüme gerçekleştirememiştir. Ancak 2021’de hem pandeminin azalması hem de bir önceki yıldan baz etkisiyle %11 büyüyerek, büyük bir artış olmuştur. ¹¹⁸

¹¹⁷ TÜİK

¹¹⁸ TÜİK

Tablo 28: Türkiye’de 2012-2020 arası Yıllara Göre Büyüme Oranları

Yıllar	Büyüme (%)
2012	4,8
2013	8,5
2014	5,2
2015	6,1
2016	3,2
2017	7,4
2018	2,8
2019	0,9
2020	1,8
2021	11

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

3.2.3.3. 2001 Sonrası Ticari ve Finansal Serbestleşme Sürecinin Gelir Dağılımına Etkileri

1990’lı yıllarda yaşanan krizler ve bozulan gelir dağılımı yüzünden 2000’li yıllarda bunun için önlemler alınmıştır. 2001 ve 2005 yılları arası için hazırlanan 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda bu konu için çalışmalar yapılmıştır. Gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmak, yoksulluğu önlemek ve refah artışını sağlamak amaçlanmıştır. Toplumun en düşük gelirine sahip bireylerin gelirlerini arttırmak hedeflenerek mutlak yoksulluğun önüne geçilmesi istenmiştir. Gelir dağılımı eşitsizliğini düzeltmek adına 2004 yılında, 5084 sayılı kanun ile kişi başına düşen gelirin 1500 doların altında olan 36 ilde; enerji desteği, bedelsiz arsa tahsisi, vergi ve sigorta primi desteği sağlanmıştır. Böylece gelirin düşük olduğu illere verilen destek ile gelir dağılımı eşitsizliği önlenmek istenmiştir.

Tablo 29’da 1994 ve 2002 yıllarındaki gelir dağılımı ölçümleri verilmiştir. 1994’te 0,492 olan gini katsayısı, 2002 yılında 0,440’a düşmüştür. Gelir dağılımında düzelmeye görülmüştür. 1994’te en yoksul kesim ile en zengin kesim arasındaki fark 11,29 kat iken, 2002’de bu fark 9,45 kata inmiştir. En yüksek %20’lik gelire sahip olan kesimin toplam gelirden aldığı pay düşerken,

diğer yüzelik dilime dahil olanların toplam gelirden aldıkları pay artmıştır.¹¹⁹ Bu durum gelir dağılımı adaletini arttırıp, gini katsayısını düşürmüştür.

Tablo 29: 1994 ve 2002 Yılları Gelirin Yüzelik Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı

Yüzelik Dilimler	1994	2002
En düşük %20'lik dilim	4,86	5,30
İkinci %20'lik dilim	8,63	9,80
Üçüncü %20'lik dilim	12,61	14,0
Dördüncü %20'lik dilim	19,03	20,8
En Yüksek %20'lik dilim	54,87	50,10
En yüksek / En düşük	11,29	9,45
GINI KATSAYISI	0,492	0,440

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2003-2005 yılları arası gelir dağılımı rakamları tablo 30'da verilmiştir. Bu yıllar arasında gini katsayısı giderek düşerek, 2005 yılında 0,380'e kadar azalmıştır. En düşük %20'lik dilime dahil olan kesimin toplam gelirden aldığı pay yıllar içerisinde neredeyse hiç değişmemesine rağmen en yüksek %20'lik dilime dahil olan kesimin toplam gelirden aldığı pay azalmıştır. Ancak gelir dağılımı adaletinde büyük bir düzelme gerçekleşmiştir.¹²⁰ Orta sınıf bir toplumdaki işçi sınıfı ve aristokrat sınıf arasındaki sosyal sınıftır. Bu gruptaki bireyler asgari ücrete kıyasla görece yüksek ücret alan ve genellikle üniversite mezunu olan toplumda sosyal hiyerarşide orta seviyede bulunan gruptur. Bu yıllar arasındaki gelir dağılımı adaletinin düzelmesinin en büyük sebebi orta sınıfın gelirden aldığı payın artmasıyla gerçekleşmiştir.

¹¹⁹ TÜİK

¹²⁰ Hanehalkı Bütçe Araştırmaları ve Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları

Tablo 30: 2003-2005 Yılları Arası Gelirin Yüzdeler Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı

Yüzdeler dilimler	2003	2004	2005
En düşük %20'lik dilim	6,0	6,0	6,1
İkinci %20'lik dilim	10,3	10,7	11,1
Üçüncü %20'lik dilim	14,5	15,2	15,8
Dördüncü %20'lik dilim	20,9	21,9	22,6
En Yüksek %20'lik dilim	48,3	46,2	44,4
En yüksek / En düşük	8,05	7,7	7,27
GINI KATSAYISI	0,420	0,400	0,380

(Kaynak: Hanehalkı Bütçe Araştırmaları ve Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları)

Neoliberal görüşün argümanlarına göre, eşitsizlik ve büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Ekonomide yatırımları gerçekleştiren kesim, sermayenin büyük bölümünü elinde tutan en zengin kesimdir. Aynı zamanda, bu sınıf marjinal tasarruf eğilimi en yüksek olan sınıftır. Alt gelir gruplarının marjinal tasarruf eğilimi düşük, marjinal tüketim eğilimi yüksek olduğundan, eşitsizlik en yüksek gelir grubunun gelirini arttıracak, bu durum daha fazla tasarruf ve yatırım yapmalarını sağlayarak ekonomik büyümeyi hızlandıracaktır. Artan büyümeden toplumun en düşük gelirli kesimi de artan kamusal hizmetler sayesinde faydalanacaktır. Ayrıca, eşitsiz bir toplum çalışma dürtüsünü kamçılacaktır, yetenek geliştirmeyi ve daha riskli projeler üstlenmeyi teşvik edecektir, çünkü bu faaliyetlerde bulunmanın sağlayacağı marjinal fayda, gelir eşitsizliği yüksek olduğu sürece fazladır. Bu nedenle neoliberal politikalar zenginden yoksula gelir transferine karşı çıkmaktadırlar, çünkü yüksek sosyal yardımlar bir yandan insanların çalışma güdülerini engellemekte, diğer yandan artan oranlı vergiler yatırımları caydırmaktadır.¹²¹ Ancak Türkiye’de 2003 ve 2005 yılları arasında ekonomide yüksek büyüme oranları görülmesine rağmen yine de gelir dağılımı adaletinde düzelmeler görülmüştür.

Fonksiyonel gelir dağılımları toplumun farklı gelir gruplarına sahip grupları hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlar. En yüksek gelir düzeyine sahip grup genellikle gelirinin büyük bir kısmını faiz ve müteşebbis gelirlerinden elde eder. Emek grubu en yüksek nüfusa sahip olan

¹²¹ İncekara, A., Mutlugün, B. (2016) “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları Sürecinde Gelir Bölüşümü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi”. International Conference On Eurasian Economies s.360

gruptur. En yüksek oranda gelir yüzdesine sahip olmalarına rağmen yine de en yüksek nüfuslu grup olduğu için bu yüzdeler gelir dağılımı için yeterli eşitlikte değildir. Emek oranı gelişmiş ülkelerde %80'lere kadar çıkabilmektedir. Ancak faktör gelirleri gruplarının kendi içlerinde de eşitsizlikler olabilir. Örneğin müteşebbis grubuna hem çok büyük şirketler hem de küçük esnaf da dahil olmaktadır. Ya da emek grubunda emek gelirinin elde edilme veya emek derecesine göre de farklılıklar olmaktadır. Böylece bu grupların kendi içerisinde de eşitsizlikler söz konusudur.

2002 ile 2005 yılları arasında gini katsayısı ve bireysel gelir dağılımında iyileşmeler gözlenmiştir. Fonksiyonel gelir dağılımına göre incelendiğinde ise emek gelirleri her geçen yıl artmıştır. Emek gelirinin en büyük paya sahip olmasına karşılık yine de eşitsizliği önlemede yeterli olduğunu söylenemez. Buna karşılık müteşebbis, gayrimenkul kira ve menkul kıymetlerde azalma meydana gelmiştir. Fakat geçmişe oranla fonksiyonel gelir dağılımında düzelmeler görüldüğünü söylenebilir.

Tablo 31: Türkiye’de 2002-2005 Yılları Arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%)

Faktör Gelirleri	2002	2003	2004	2005
Emek				
-Maaş ve Ücret	38,7	41,8	42,2	42,5
-Yevmiye				
Müteşebbis	34,5	32	31,8	28,8
Gayrimenkul Kira	4,4	3,6	2,7	2,9
Menkul Kıymet	4,9	2,6	2,2	2,7
Transferler	17,5	20	21,2	23,0

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2005’ten 2006’ya geçerken gini katsayısında artış olduğu görülmektedir fakat 2002-2005 yılları arası gelir dağılımı araştırmasını “Hanehalkı Bütçe Araştırmaları” tarafından yapıldığı için doğru bir karşılaştırma yapılamamaktadır. Bu keskin yükselişin sebebi budur. 2006 yılında 0,428 olan gini katsayısı yıllar içerisinde düşerek 2008’de 0,405’e kadar düşmüştür. 2007’den 2008’e geçerken neredeyse hiç iyileşme olmamıştır. Ancak 2009 kriz yılında gini

katsayısı 0,415'e yükselerek gelir dağılımı adaleti bozulmuştur. En yoksul kesimin toplam gelirden aldığı pay düşerken, en zengin kesimin toplam gelirden aldığı pay artmıştır. 2006'da 9,4 kat olan en zengin kesim ile en yoksul kesim arasındaki fark 2008'de 8,1'e düşmüştür fakat kriz zamanı bu fark yeniden artarak 8,5 olmuştur. Aynı yıl ekonomi %4,7 küçülmüştür. 2010 yılında krizin etkilerinin hafiflemesiyle birlikte gini katsayısı yeniden düşerek 0,402 olmuştur.¹²²

Tablo 32: 2006-2010 Yılları Arası Gelirin Yüzdalık Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı

Yüzdalık Dilimler	2006	2007	2008	2009	2010
En düşük %20'lik dilim	5,1	5,8	5,8	5,6	5,8
İkinci %20'lik dilim	9,9	10,6	10,4	10,3	10,6
Üçüncü %20'lik dilim	14,8	15,2	15,2	15,1	15,3
Dördüncü %20'lik dilim	21,9	21,5	21,5	21,5	21,9
En Yüksek %20'lik dilim	48,5	46,9	46,7	47,6	46,5
En yüksek / En düşük	9,4	8,1	8,1	8,5	8,0
GINI KATSAYISI	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo 33'te 2006 ile 2010 yılları arasındaki fonksiyonel gelir dağılımı verilmiştir. Tabloda, emeğin toplam gelirden aldığı payın dalgalı bir seyirde olduğu görülmektedir. Toplumun en düşük gelirine sahip olanların çoğunluğunu oluşturan bu grupta iyileşmeler görülse bile genellikle dalgalı bir ilerleme söz konusudur. Ancak kar gelirlerinin her geçen yıl düşmesi önemli bir sonuçtur. Faiz gelirleri ise önce artışa geçmiş, 2008 krizi ile birlikte önce düşüp sonradan dalgalı bir düzene geçmiştir. Bu yıllar arasında fonksiyonel gelir dağılımıyla ilgili olumlu gelişmeler olmasına rağmen yine de gelir dağılımı eşitliği için durgun bir dönem olduğunu söylenebilir.¹²³

¹²² TÜİK

¹²³ Eğilmez, M. "Türkiye'de Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı ve Yoksulluk Oranları" (www.mahfiegilmez.com)

Tablo 33: Türkiye’de 2006-2010 Yılları Arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%)

Faktör Gelirleri	2006	2007	2008	2009	2010
Emek -Maaş ve Ücret -Yevmiye	44,5	43,8	46,0	46,5	47,4
Kâr	24,2	23,2	22,4	20,4	20,2
Rant	3,1	4,1	4,4	5,0	4,2
Faiz	6,1	7,0	4,2	5,3	4,5
Transferler	17,8	18,2	19,1	19,6	20,5
Diğer	4,3	3,8	3,9	3,2	3,3

(Kaynak: Eğilmez, M. Türkiye’de Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı ve Yoksulluk Oranları (www.mahfiegilmez.com))

2000’li yıllarda Türkiye’de gelir dağılımı adaletinde düzeltilmeler olmasına rağmen hala OECD ülkeleri arasında gelir dağılımı adaletinde son sıralarda olan ülkeler arasındadır. 2001 sonrasında hızla büyüyen ekonomi gelir dağılımı açısından olumlu etkiler yaratmıştır. Bununla birlikte faiz, enflasyon, döviz kuru gibi diğer ekonomik değişkenlerin de yıllar içerisinde düzeltilmesi ekonomiye olan güveni arttırmıştır. Bu dönemde gelir dağılımında bariz iyileşmeler görülmüştür. Ancak krizden sonra gelir dağılımında durgun bir döneme girilmiştir. Kriz öncesi uygulanan yapısal reformlar ve uygulamalar ekonominin gelişmesine ve gelir dağılımının düzeltilmesini sağlarken, krizden sonra yapısal reformların terk edilmesi ve krizin etkisiyle gini katsayısında durgunluklar yaşanmıştır. Krizden sonra ekonomik büyüme devam etmesine rağmen yine de gelir dağılımı adaletinde kriz öncesi yakalanan başarı sağlanamamıştır. Kriz sonrası gerçekleşen büyüme dış ticaretin etkisiyle gerçekleştiği için gelir dağılımının düzeltilmesine yardımcı olmamıştır.

2011’de %11’lik büyümeyle dünyada en çok büyüyen ikinci ekonomi olmasına rağmen 2011’den 2012’ye geçerken gini katsayısı sayısı neredeyse hiç değişmemiştir. 2011’den 2015’e doğru en düşük %20’lik dilimin toplam gelirden aldığı pay ufak da olsa artış göstermiştir. En yüksek %20’lik grubun aldığı pay ise 2013’e kadar sabit kalarak 2014’te toplam gelirden aldığı pay azalmıştır. 2014’te gini katsayısı 0,391’e düşmüştür. Bu yıllar arasında en düşük ve en yüksek gelire sahip olan grupların gelir düzeylerinde ufak değişimler

olsa da orta gelir gruplarında neredeyse hiç değişim olmamıştır. Bu dönemde de gelir dağılımı adaletinde anlamlı bir düzelme görüldüğü söylenemez. ¹²⁴

Tablo 34: 2011-2015 Yılları Arası Gelirin Yüzelik Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı

Yüzelik Dilimler	2011	2012	2013	2014	2015
En düşük %20'lik dilim	5,8	5,9	6,1	6,2	6,1
İkinci %20'lik dilim	10,6	10,6	10,7	10,9	10,7
Üçüncü %20'lik dilim	15,2	15,3	15,2	15,3	15,2
Dördüncü %20'lik dilim	21,7	21,7	21,4	21,7	21,5
En Yüksek %20'lik dilim	46,7	46,6	46,6	45,9	46,5
En yüksek / En düşük	8,0	8,0	7,7	7,4	7,6
GINI KATSAYISI	0,404	0,402	0,400	0,391	0,397

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Tablo 35'te 2011-2015 yılları arasındaki fonksiyonel gelir dağılımı verilmiştir. Tabloya göre emek gelirinin toplam gelirden aldığı payın her yıl arttığı görülmektedir. Aynı zamanda kar ve faiz oranlarında düşüşler görülmüştür. Bu durum her ne kadar gelir dağılımı adaleti için olumlu bir gelişme olsa da yaşanan gelişmelerin çok küçük miktarda gerçekleşmesinden dolayı gelir dağılımında düzelmeler olmasına rağmen kayda değer bir gelişim gözlenmemiştir.

Tablo 35: Türkiye'de 2011-2015 Yılları Arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%)

Faktör Gelirleri	2011	2012	2013	2014	2015
Emek -Maaş ve Ücret -Yevmiye	48,4	49,9	51,5	52,4	52,5
Kâr	21,4	20,4	19,6	18,5	18,8
Rant	3,9	3,5	3,3	3,3	3,3
Faiz	3,8	3,3	3,1	2,9	2,6

¹²⁴ TÜİK

Transferler	19,4	20,0	19,7	20,1	20,0
Diğer	3,2	2,9	2,7	2,8	2,8

(Kaynak: Eğilmez, M. Türkiye’de Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı ve Yoksulluk Oranları (www.mahfiegilmez.com))

2000’li yılların başında olumlu bir gelişim gösteren gelir dağılımı adaleti, 2000’lerin sonları ve 2010’ların ortalarına doğru durağan düzeye geçmiştir. 2016’da yeniden artan gini katsayısı 2018’e kadar minik minik yükselmeye devam etmiştir. 2019’da yeniden düşüş gerçekleşmiş fakat 2020’de büyük bir artış göstermiştir. En düşük yüzde %20’lik gelire sahip olan grubun toplam gelirden aldığı düzenli olarak olmasa da sürekli artmıştır. Bu durum gini katsayısını olumlu yönde etkilemiştir. Fakat özellikle 2016’dan sonra orta gelir grubuna dahil olan grubun toplam gelirden aldıkları payda düşüşler gerçekleşmiştir. Adaletli bir gelir dağılımı için en yüksek yüzdelik dilime sahip olan gruptan gelir aktarımı olması gerekirken, burada gelir aktarımı orta gruptan gerçekleşmiştir. Böylece gini katsayısında düşüşler olurken, aslında yeterince adaletli bir gelir dağılımı gerçekleşmemiştir. 2020 itibariyle ise en yüksek %20’lik dilime sahip grubun toplam gelirden aldığı pay artarken, diğer tüm grupların gelirlerinde azalma meydana gelmiştir. Görüldüğü üzere 2020’de gini katsayısı 0,410’a yükselerek, 2006’dan beri en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2016’da en yüksek yüzdelik dilim ile en düşük yüzdelik dilime sahip olan grupların gelirleri arasında fark 7,7 kat iken, 2020’de bu rakam 8 kata çıkmıştır.¹²⁵

Tablo 36: 2016-2020 Yılları Arası Gelirin Yüzdelik Dilimlere Göre Dağılımı ve Gini Katsayısı

Yüzdelik Dilimler	2016	2017	2018	2019	2020
En düşük %20’lik dilim	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9
İkinci %20’lik dilim	10,6	10,7	10,6	10,9	10,6
Üçüncü %20’lik dilim	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9
Dördüncü %20’lik dilim	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1
En Yüksek %20’lik dilim	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5
En yüksek / En düşük	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0
GINI KATSAYISI	0,404	0,405	0,408	0,395	0,410

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

¹²⁵ TÜİK

Fonksiyonel gelir dağılımında ise 2016'dan itibaren emek gelirlerinde düşüşler devam etmiştir. Gini katsayısındaki düşüşler 2016-2018 arası daha durgun olsa da fonksiyonel gelir dağılımında emek gelirlerinin toplam gelirden aldığı payda daha belirgin düşüşler yaşanmıştır. Kar gelirlerinde düşüş yaşanırken, faiz gelirleri artmıştır.

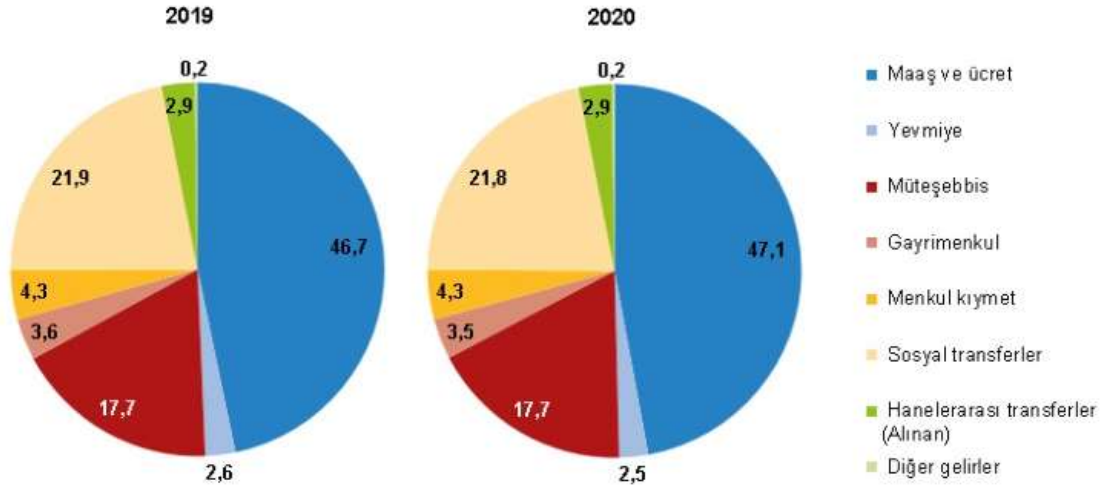
Tablo 37: Türkiye’de 2016-2018 Yılları Arası Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%)

Faktör Gelirleri	2016	2017	2018
Emek			
-Maaş ve Ücret	52,2	48,9	48,5
-Yevmiye			
Kâr	19,8	19,6	18,8
Rant	3,1	3,4	3,4
Faiz	2,5	3,2	3,6
Transferler	19,6	19,7	20,1
Diğer	2,7	2,6	2,9

(Kaynak: Eğilmez, M. Türkiye’de Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı ve Yoksulluk Oranları (www.mahfiegilmez.com))

2019 yılında emek gelirlerinde belirgin bir azalma olmuştur. 2019 yılında tekrar artmıştır fakat 2018 öncesi seviyeye yine de ulaşılmamıştır. 2016-2020 yılları arasında fonksiyonel gelir dağılımı için de istenilen seviyelere ulaşılmayıp, gelir dağılımı adaletinde bozulmalar görülmüştür. Bu dönemde gini katsayısı önce sabit kalıp ilerleyen yıllarda düşmesine rağmen toplumda gelir adaletli bir şekilde bölüşülmemiştir. En yoksul kesimin gelirleri artmıştır fakat bu gelir aktarımı orta gelir düzeyine sahip gruplardan alınmıştır.

Şekil 5: 2019-2020 Yılları Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%)

Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

(Kaynak: Gelir ve Yaşam Araştırması, 2020. TÜİK)

Görelî yoksulluk bir toplumda belli bir gelir seviyesinin altında gelire sahip kişiler için kullanılan kavramdır. Türkiye’de 2005 yılı hariç, 2008 krizine kadar görelî yoksulluk oranı sabit ilerlemiştir. 2008 krizi sonrası yeniden yükselen görelî yoksulluk 2015 yılından sonra düşüşe geçmiştir. Bu dönemde gini katsayısının ufak da olsa azalmasının sebeplerinden biri budur. Orta sınıfın geliri azalırken, kaynak aktarımı toplumun en yoksul kesimine doğru aktarılmıştır. Ancak en zengin kısım gelirlerini korumuştur. Bu gini katsayısının düşmesine sebep olurken, toplumda adaletli bir gelir dağılımını engellemektedir. 2020 yılında enflasyonun %36 seviyelerini görmesi ile birlikte fiyat değişimlerinden en çok etkilenen yoksul kesim olumsuz etkilenmiş ve görelî yoksulluk oranı bu yıl artmıştır. Zaten gini katsayısı 2020 yılında %410’a yükselerek gelir dağılımı adaletinin azaldığını göstermektedir.¹²⁶

¹²⁶ TÜİK

Tablo 38: Türkiye’de 2002-2020 Yılları Arası Hanehalkı kullanılabilir fert Gelirine Göre Görelî Yoksulluk Oranı (%)

Yıllar	Görelî yoksulluk *	Yıllar	Görelî yoksulluk *
2002	14,75	2011	16,10
2003	15,51	2012	16,30
2004	14,18	2013	15,00
2005	16,16	2014	15,00
2006	14,50	2015	14,70
2007	14,70	2016	14,30
2008	15,06	2017	13,50
2009	15,12	2018	13,90
2010	16,90	2019	14,40
		2020	15,00

*Medyan gelirinin %50’sine göre

(Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

2010’den sonra gelir dağılımdaki yatay seyir devam etmiştir. Yıllar içerisinde küçük iyileşmeler yaşansa da belirgin bir düzelme yaşanmamıştır. 2010’lu yılların ilk yarısı büyüme rakamları açısından olumlu geçmiştir. Aynı şekilde dış ticarete de benzer hava hakimdi. Büyümenin altındaki sebep dış ticaret olmuştur. Bu yüzden gelir dağılımı açısından beklenen sonuçlar alınamamıştır. Ancak 2015’ten sonra dalgalı bir büyüme izlenmiştir. Yaşanan siyasi krizler ve TL’nin değerini kaybetmesi gibi etmenler istenilen makroekonomik göstergelere ulaşılmasını engellemiştir. Bu durum gelir dağılımını da olumsuz etkilemiştir. 2015 sonrası Türkiye ekonomisinde gini katsayısı sabit bir seyir izlemiştir. Buna karşılık en zengin ve en yoksul kesim arasındaki gelir farkı her yıl az da olsa azalmıştır. Bunun sebebi yoksul kesime orta gelir düzeyine sahip kişilerden gelir aktarımı olmasıdır. Ekonomide en zenginler kendi gelirlerini korurken, kaynak aktarımı orta gelir düzeyine sahip kişilerden aktarılmıştır. Orta sınıfın toplam gelirden aldığı pay azalmıştır. Ekonomide özellikle 2015 sonrası yoksul sayısının azalması gini katsayısını azaltırken, orta sınıfın para kaybedip en zengin kesimin servetlerini koruması sonucunda adaletli bir gelir dağılımından söz edilemez. Neoliberal politikalarla birlikte toplumdaki yoksul sayısı azalmış fakat bu gelir aktarımının büyük yükü orta sınıftan sağlanmıştır. Böylece en zengin ve en yoksul kesim arasındaki gelir farkı azalırken yine de adaletli bir kaynak dağılımından bahsedilmesi doğru olmayacaktır.

SONUÇ

1980’li yıllardan itibaren dünyada benimsenmeye başlayan neoliberal politikalar ekonomide serbestleşmeyi ve küreselleşmeyi destekler. Devletin ekonomiye müdahalesini ortadan kaldırmak isteyen bu ekonomik görüş, özel sektörün piyasayı yönlendirmesi gerektiğini savunur. Neoliberalistlere göre devlet kalkınma amacından vazgeçip tamamen büyüme odaklı olmalıdır. Bunun için de ekonomiyi özel sektörün hakimiyetine bırakmalıdır. Kamu kurumlarını özelleştirme, deregülasyon, finansal serbestlik gibi uygulamalar bu görüşün temelini oluşturur.

Gelir dağılımı sorunu günümüzde tüm dünyada hâkim bir problemdir. Neoliberal iktisatçılara göre eşitsizliğin sebebi piyasanın yeterince gelişmemesidir. Eğer piyasa kendi haline bırakılıp, küreselleşme olursa gelir dağılımı adaleti olumlu yönde etkileyecektir. Ancak bu durum tam olarak böyle gerçekleşmemiştir. Serbestleşme hareketleri sayesinde ticaret ve ortalama gelirin artmasıyla dünyadaki aşırı yoksulluk azalsa da gelir dağılımı eşitsizliği sorunu çözülmemiştir. Aşırı yoksulluk oranları azalmış ancak en zengin kesimin toplam gelirden aldığı pay da artmıştır. Bu da gelir dağılımı eşitsizliği sorununu çözmemiştir. OECD ülkelerinin ortalaması alındığında en yoksul kesim ile en zengin kesim arasındaki gelir farkı 1980’den günümüze kadar artmıştır.

İktisatçıların genel görüşüne göre neoliberal politikalarından sonra gelir dağılımı adaletsizliği artmıştır. Yapılan çalışmalar neoliberal politikaların gelir dağılımı eşitsizliği sorununu azalttığına dair bir sonuç bulamamıştır. Fakat buna karşılık özellikle cari kur oranlarına göre yapılan çalışmalarda gelir dağılımı adaletinin bozulmuş olduğu söylenebilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde neoliberal politikalar sayesinde zamanla aşırı yoksulluktan arınmak gini katsayısını olumlu yönde etkilese bile tam olarak adaletli bir gelir dağılımından söz edilemez. Özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin 1980 sonrası aşırı yoksulluktan arınarak gelir dağılımlarını hafif bir şekilde düzeltmelerine rağmen gelir dağılımı sorununu neoliberal politikalarla tamamen çözmeleri mümkün değildir. Eğer bu politikalarla bir sonuç elde edilebilmesi mümkün olsaydı aynı düzelmeyi gelişmiş ülkelerde de görülürdü. 1980

sonrası gelişmiş ülkelerde yoksulluk azalmasına rağmen eşitsizlikte kayda değer bir değişim gözlenmemiştir. Sonuç olarak neoliberal politikaların yoksulluğu azalttığını söylenebilese bile gelir dağılımı adaletinde kesin bir düzelme sağladığını söylenemez.

Türkiye’de ise neoliberal politikalar ilk kez 24 Ocak 1980 kararları ile uygulanmaya başlamıştır. Daha önce hâkim olan ithal ikameci politikalar terk edilerek yerine serbest piyasa desteklenmiş, devletin ekonomiye müdahalesi kaldırılmış ve küreselleşme uygulamaları benimsenmiştir. Tüm dünyada da hâkim olan görüş olan neoliberal politikalara geçilmesiyle küreselleşen dünyaya uyum sağlanmak istenmiştir. Atılan yeni adımlar sayesinde neoliberal politikalar zamanla Türkiye’de hâkim olmaya başlamıştır.

1980’de ekonominin zaten kötü bir durumda olmasından dolayı yeni bir politika arayışına girilmiş ve dönemin hâkim anlayışı neoliberal politikalar benimsenmişti. Neoliberal politikaların ilk yıllarında enflasyon düşmeye başlamış, dış ticaret hacmi büyümüş ve büyüme rakamları artmıştır. Ekonomik parametrelerde düzelmeler yaşanmasına rağmen 1983 yılında yapılan gelir dağılımı araştırmasında gini katsayısı 1978 yılına göre bozulmuştur. 1986 yılında yapılan bir başka gelir dağılımı araştırmasına göre gini katsayısı düşerek gelir dağılımı eşitsizliği azalmıştır. Ancak 2000 öncesi gelir dağılımı araştırmaları farklı kurumlar tarafından yapıldığı ve her yıl gerçekleşmediği için gini katsayısına göre yorum yapılmasını zorlaştırmıştır. Yine de 1985’te yapılan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma programında bozulan gelir dağılımı adaletini arttırmak için yeni adımların atılması 1986 yılındaki gini katsayısının düşüşünün açıklamasına yardımcı olmaktadır.

1987’de TÜİK tarafından hazırlanan gelir dağılımı anketi, tüm Türkiye’yi kapsayan ilk gelir dağılımı araştırması olmuştur. Bu yıl gini katsayısı hafif bir şekilde yine azalmıştır. 1980’li yılların başında uygulanan sıkı neoliberal politikaların zaman içerisinde gevşetilmesinden gelir dağılımı olumlu bir şekilde etkilenmiştir. Ancak aynı yıl yapılan fonksiyonel gelir dağılımı anketine göre ücret gelirleri %26 seviyesinde kalarak hala ekonominin gelir dağılımı konusunda geride olduğu anlaşılmaktadır.

1980’li yılların başında neoliberal politikaların uygulamaya girmesi sonucunda ilk önce gini katsayısı artmış ve sonraki yıllarda düşmeye başlamıştır. Aynı şekilde en düşük gelir düzeyine sahip olan grubunda, toplam gelirden aldığı pay bu yıllar içerisinde artmıştır. 80’li yılların başlarında uygulanan sıkı neoliberal politikalar ve sıkı askeri yönetim yüzünden yoksulluk artsa da 1985’ten itibaren devletin yoksul kesimi desteklemek amacıyla uygulamaya soktuğu politikalar, 1980’li yılların sonlarına doğru etkisini göstererek gelir dağılımı adaletini arttırmıştır. Fakat buna rağmen ulaşılan sonuçlar iç açıcı düzeyde olmamıştır. Asgari ücretin açlık sınırının altında kalması, neoliberal politikaların ilk yıllarında reel ücretlerin düşürülmesi ve enflasyon artışının altında kalması, dolaylı vergiler yüzünden herkesin gelirin göre vergi vermesinin önüne geçilmesi bu sebeplerden bazılarıdır. Sonuç olarak 1980’li yıllarda gelir dağılımı adaleti artıp, gini katsayısı yıllar içerisinde düşse de hala toplumsal gelir eşitliği sağlanamamış, yoksul kesim ile zengin kesim arasındaki fark adaletli bir düzeye ulaşamamıştır.

1990’lı yıllar Türkiye ekonomisi için krizlerin hâkim olduğu dönemler olmuştur. Finansal serbestleşme yılları olarak adlandırılabilir olan bu dönemde tamamen büyüme odaklı politikalar benimsenerek diğer makroekonomik bileşenlerin kontrolü ihmal edilmiştir. Bu dönemde yüksek enflasyon oranları ekonomide büyük sorunlara neden olmuştur. Ekonomide her ne kadar büyüme odaklı politikalar belirlense bile büyüme rakamlarında da istenilen istikrarlı hedeflere ulaşılmamıştır. Bu dönemde kendini bir türlü toparlayamayan ekonominin etkisiyle gelir dağılımı adaleti de bozulmuştur. Zenginle yoksul arasındaki gelir farkı iyice açılırken, 1980’li yıllardan beri süre gelen neoliberal politikalar genel olarak uygulanmaya devam edilmiştir.

1990’lı yıllardaki kriz ortamı gelir dağılımı adaletini de olumsuz etkilemiştir. 1994 yılında gini katsayısı 0,492’ye çıkarak büyük bir bozulma yaşanmıştır. En yoksul kesimin toplam gelirden aldığı pay azalmış, en zengin %20’lik kesimin toplam geliri, toplumun diğer %80’lik kısmının toplam gelirinden daha fazla bir miktara ulaşmıştır. Bu durum gelir farkı uçurumunu anlaşılmasına yardımcı olan diğer bir veridir. Aynı şekilde o yıl emek gelirlerinde de büyük düşüşler yaşanmıştır. Türkiye’de kriz zamanlarında gelir dağılımını adaletinin daha da bozulduğu görülmektedir.

1990'dan 1994 kriz yılına kadar gelir dağılımı adaletini azalmış, 1994 sonrası ise hafif bir düzelme eğilimine girmiştir. Ancak bu düzelmenin gelirin adaletli bir şekilde dağıtıldığından dolayı gerçekleştiği söylenemez. 2001 krizinde de görüldüğü gibi en yoksul kesimin toplam gelirinde kayda değer bir değişiklik olmamasına rağmen en zengin kesimin gelirlerini kaybetmesinden dolayı bu iyileşme yaşanmıştır. Türkiye'de gelir dağılımı bir bozulup bir düzelmesine karşılık yine de OECD ülkeleri arasında gelir dağılımı eşitliğinde çok geride kalmıştır.

Ekonomi 2002'den itibaren düzene girmeye başlamıştır. Uygulanan yapısal reformların etkisiyle makroekonomik değişkenler dengeye girmiş, enflasyon sorunu çözülmüştür. Büyüme rakamları ve ekonomiye güven artmıştır. 2008 krizinden sonra yapısal reformların uygulanması azalmış ve daha çok dış ticarete dayalı bir büyüme politikası uygulanmıştır. Bu politika uzun vadede ekonominin dengede kalmasına yardımcı olamamıştır.

2000'li yıllarda 1990'lı yıllara göre gelir dağılımında büyük iyileşmeler yaşanmıştır. Gini katsayısı düşerek, en zengin ve en yoksul kesim arasındaki gelir farkı azalmıştır. Orta sınıfın toplam gelirden aldığı pay da artmıştır. Ekonomik değişkenlerin düzene girmesi gelir dağılımını da pozitif yönde etkilemiştir. 2008 krizine kadar olumlu seyreden gelir dağılımı adaleti, kriz yılında yeniden bozulmuştur. En yoksul kesimin toplam gelirden aldığı pay düşerken en zengin kesimin toplam gelirden aldığı pay artmıştır. Krizden sonra yine düzelmeye geçen gini katsayısı birkaç yıl durgun bir seyir izlemiştir. Kriz öncesi uygulanan yapısal reformlar ve uygulamalar ekonominin gelişmesine ve gelir dağılımının düzelmesini sağlarken, krizden sonra yapısal reformların terk edilmesi ve krizin de etkisiyle gini katsayısında durgunluklar yaşanmıştır. Krizden sonra ekonomik büyüme devam etmesine rağmen yine de gelir dağılımı adaletinde kriz öncesi yakalanan başarı sağlanamamıştır. Kriz sonrası gerçekleşen büyüme dış ticaretin etkisiyle gerçekleştiği için gelir dağılımının düzelmesine yardımcı olmamıştır.

2010'ların başında durgun bir seyirde olan gini katsayısı 2010'ların ortalarına doğru yeniden hafif bir düşüşe geçmiştir. 2010'lu yılların ilk yarısı büyüme rakamları açısından olumlu geçmiştir. Aynı şekilde dış ticarete de olumlu gelişimler görülmüştür. Büyümenin altındaki

sebepe dış ticaret olmuştur. Bu yüzden gelir dağılımı açısından beklenen sonuçlar alınmamıştır. Ancak 2015'ten sonra dalgalı bir büyüme izlenmiştir. Yaşanan siyasi krizler ve TL'nin değerini kaybetmesi gibi etmenler istenilen makroekonomik göstergelere ulaşılmasını engellemiştir. Bu durum gelir dağılımını da olumsuz etkilemiştir. 2015 sonrası Türkiye ekonomisinde gini katsayısı sabit bir seyir izlemiştir. Buna karşılık en zengin ve en yoksul kesim arasındaki gelir farkı her yıl az da olsa azalmıştır. Bunun sebebi yoksul kesime orta gelir düzeyine sahip kişilerden gelir aktarımı olmasıdır. Ekonomide en zenginler kendi gelirlerini korurken, kaynak aktarımı orta gelir düzeyine sahip kişilerden aktarılmıştır. Orta sınıfın toplam gelirden aldığı pay azalmıştır. Ekonomide özellikle 2015 sonrası yoksul sayısının azalması gini katsayısını düşürürken, orta sınıfın para kaybedip en zengin kesimin servetlerini koruması sonucunda adaletli bir gelir dağılımından söz edilemez. Neoliberal politikalarla birlikte toplumdaki yoksul sayısı azalmış fakat bu gelir aktarımının büyük yükü orta sınıftan sağlanmıştır. Böylece en zengin ve en yoksul kesim arasındaki gelir farkı azalırken yine de adaletli bir kaynak dağılımından bahsedilmesi doğru olmayacaktır.

Yapılan bu çalışmada görülmektedir ki, gelir dağılımı 1980'lerden beri Türkiye'de tam olarak çözüme ulaşamamış bir sorundur. Neoliberal politikardan sonra uygulanan serbestleşme hareketleriyle dış ticaret artmış ve bu da ekonominin büyümesine yardımcı olmuştur. Büyüyen ekonomi sayesinde toplumda aşırı yoksulluk oranları azalmıştır. Tüm dünyada özellikle son 40 yılda azalan aşırı yoksulluk oranları gini katsayısının düzelmesine yardımcı olmuştur. Ancak bu düzelmeye gelirin adaletli bölüşümünden dolayı olmamıştır. En yoksullar ve en zenginlerin toplam gelirden aldığı pay artarken orta sınıfta artışlar adaletli bir şekilde gerçekleşmemiştir. 2000'li yılların başında uygulanan yapısal reformlar sayesinde gerçek anlamda düzelmeye başlayan gelir dağılımı adaleti, sonradan bu politikaların terk edilmesiyle yeniden durgun bir seyre girmiştir.

Gelir dağılımında düzelmeler olsa da yıllar içerisinde anlamlı bir değişim olmamıştır. Neoliberal politikalara geçiş Türkiye'deki gelir dağılımı sorununu çözmemiş, aksine yıllar içerisinde gelişmesine engel olmuştur. Her ne kadar neoliberal politikalar sayesinde gelişen ticaret ile ekonominin canlanmasıyla aşırı yoksulluk oranları azalsa da toplumun tümünde gerçekleşen adaletli bir gelir dağılımı söz konusu değildir. Özellikle son 20 yılda gelişen teknoloji ve gıda kaynaklarına ulaşımın kolaylaşması, aşırı yoksulluğun azalmasına yardımcı

olmuştur. Türkiye'nin gelir dağılımı sorununu çözebilmesi için yapısal reformlara ihtiyacı vardır. Neoliberal politikalar sadece geçici çözümler üretmektedir. Gelir dağılımının adaletli olarak bölüştüğü bir ülkede makroekonomik göstergeler de olumlu bir seviyede izlenir. Eğer Türkiye'deki gelir dağılımı sorunu çözülürse makroekonomik göstergeler de dengelenir. Bu yüzden iyi bir ekonomiye sahip olmak için gelir dağılımı adaletine öncelik verilmesi gerekecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler;

- Adams, S. (2008) "Globalization and Income Inequality: Implications for Intellectual Property Rights". *Journal of Policy Modeling*, Vol. 30.
- Afşar, M. (1999) "Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Özelleştirme Verimlilik İlişkisi". Eskişehir. *Anadolu Üniversitesi Yayınları* No:1161
- Alkin, E. (1987) "Gelir ve Büyüme Teorisi". İstanbul. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları*. No:517
- Akalın, G. (1981) "Kamu Ekonomisi", Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Akın, S., Aytun, C. (2018) "Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 42, s.52-81
- Aktan, C. C., Vural, İstiklal Yaşar. (2002) "Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri Ve Bölüşüm Adaleti Yoksullukla Mücadele Stratejileri" Ankara: *Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*.
- Arabacı, Y. R. (2014) "Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", *Dora Basım Yayın*.
- Arabacı, H. (2017) "Küresel Kriz Sonrası Türkiye'de Uygulanan Ekonomi Politikaları". *Social Sciences Research Journal, Volume'6, Issue'4, 1710 (December)* ISSN:'214775237
- Ardıç, H. (2004) "1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi." Uzmanlık Yeterlilik Tezi. T.C Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü.
- Aykaç, M. (2015) "Gelir Dağılımı ve Yoksulluk". *T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını* No:2935 *Açıköğretim Fakültesi Yayını* No:1891
- Balcı İzgi, B. Alyu, E. (2018) "Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: OECD ve AB Ülkeleri Panel Veri Analizi". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 17, Sayı 3, s.988-996

- Başkaya, F. (1995) “Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme”. Öteki Yayınevi.
- Bayrak, M., Kanca, O. C. (2013) “Türkiye’de Phillips Eğrisi Üzerine Bir Uygulama”.
Eskişehir *Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt 8, Sayı 3,
s. 97-116
- Bayramiç, M. H. (2006) “Türkiye’de Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümleri”. İstanbul, Yüksek
Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Celesun, M. (1986) ‘‘Income Distribution and Domestic Term of Trade in Turkey
1978-1983’’ *ODTÜ Geliştirme Dergisi*, Cilt:13
- Chossudovsky, M. (1999), “Yoksulluğun Küreselleşmesi”, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul.
- Cicioğlu, Ş. (2013) “Türkiye’de 1980 Sonrası Gelir Dağılımının Ekonomi Politikaları Ve
Krizler Bağlamında Değerlendirilmesi”. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum
Dergisi* Cilt:2, Yıl: 2, Sayı: 4 (2013/2) ISSN: 2147-3668
- Çalışkan, Ş. (2010) “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”. Sosyal Siyaset
Konferansları, Sayı: 59, 2010/2, s. 89-132
- Çam, E. (1987) “Çok Uluslu Şirketler ve Gelişen Ülkeler”. *İstanbul Üniversitesi İktisat
Fakültesi Mecmuası*. Cilt 45, Sayı 1-4,
- Çetinkaya, Ş. (2017) “Gelir Dağılımı Adaleti ve Ekonomik Büyüme İle İlişkisi”.
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi-ISSN: 2602-4748
Cilt:1-Sayı:1 2017-Mart
- Çondur, F., Bölükbaş, M. “Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik-Büyüme İlişkisi
Üzerine Bir İnceleme”. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 47, Sayı 2, Haziran 2014, s. 77-93.
- Çobanoğlu, F., Yılmaz, H. İ. (2019) “Türkiye’de Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Gelir
Eşitsizliğinin Ölçümü”. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*.
No:42, s. 2633-2646

- Doğan, A. (1988) “*Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Toplumun Çağdaş Standartının Yükseltilmesi ve Gelir ve Refah Politikalarının Rasyonel Yapıda Yönlendirilmesi*”. DPT Yayını, Ankara.
- Doruk, Ö. T., Yavuz, H. B. (2018) “1980’den sonra Türkiye’de Uygulanan İstikrar Politikalarının Ekonomik Büyümeye Etkisi”. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches* (Ağustos 2018) ISSN:2528-9527 E-ISSN: 2528-9535. s. 2237-2265
- Dumanlı Kürkcü, D. (2013) “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC* April 2013 Volume 3 Issue 2.
- Duman, M. Z. (2011) “Neo-liberal küreselleşmenin zaferi”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. Cilt:8 Sayı:1
- Eğilmez, M., Kumcu, E. (2011) “*Ekonomi Politikası ve Uluslararası Kuruluşlar*”. Remzi Kitabevi.
- Erdinç, Z. (2007) “Uluslararası Para Fonu-Türkiye ilişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand-by Anlaşması”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2007, Sayı: 18
- Erdoğan, S. (2004) “1980-2000 Yılları Arasında Türkiye’de Gelir Dağılımı”. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. Cilt 4, Sayı 8, s.47-57
- Erkan, B. (1999), "Türkiye'de Nedenleri ve Boyutlarıyla Bölgesel Düalizm", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2. s.119-123
- Eroğlu, İ. Yeter, F. (2017) “Neoliberal Politik Düşünce Ekseninde Yeni Para Politikası Arayışları”. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri* Cilt 2017, Sayı 1, s. 60-74
- Ersel, Y. H., Fişek, E. K. (1986) “Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Öncelikler, Hane Gelirleri, Harcama ve Sosyo-Ekonomik İhtiyaçlar Üzerine Araştırma Dizisi”, Cilt 2, TÜSİAD, İstanbul
- Freeman, M. (2016) “Neoliberal Politikalar ve İnsan Hakları”. (Çev. Ş. E. Topuzkanamış) *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: 17, Sayı: 2, 2015, Basım Yılı: Nisan 2016. s.165-188

- İncekara, A., Mutlugün, B. (2016) “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları Sürecinde Gelir Bölüşümü ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi”. *International Conference On Eurasian Economies* s.358-366
- İnsel, A. (2011). “*Neoliberalizm (Hegemonyanın yeni dili)*”. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Gezgin, S. (2005) “Küreselleşmenin Medya ve Toplum Üzerindeki Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sayı:21, s.9-12
- Güçlü, S., Bilen, M. (1995) “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler”. *Yeni Türkiye Dergisi*, Eylül-Ekim 1995, Sayı: 6, s.160-171
- Gül, S. S. (2004) “*Sosyal devlet bitti, yaşasın Piyasa!*”. İstanbul: Etik Yayınları.
- Güntekin, F. (2009) “Çok Uluslu İşletme ve Uluslararası İşletme”
- Gürol, M. A. (1993) “Türkiye’de Özelleştirme Kapsamında Çalışanların Pay Ortaklığına İlişkin Uygulama ve Yaklaşımların Değerlendirilmesi” Yayınlanmamış Doçentlik Tezi. Ankara.
- Güzelsarı, S. (2008) “*Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü*” Sosyal Araştırmalar Vakfı, Ezgi Matbaacılık, İstanbul.
- Johnston, (2007) “Yoksulluk ve Bölüşüm: Yeniden mi neoliberal gündemde?” (çev: Ş. Başlı ve T. Önel). Saad-Filho, A. ve Johnston, D. (eds.). *Neoliberalizm: Muhalif bir seçki.* (s. 225-235) içinde. İstanbul: Yordam Kitap.
- Kaldor N. (1956) "Alternative Theories of Income Distribution", *Review of Economic Studies*, Vol.23, No.2, s. 83-100
- Kalfa Ataay, C. (2016) “Hayek ve Friedman’ın Devlet Anlayışı”. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi • Marmara University Journal of Political Science.* Cilt: 4, Sayı 1, Mart 2016, ISSN 2147-6934, DOI: 10.14782/sbd.2016117950. s. 129-151
- Karakurt, B. (2011) “Washington Konsensüsü’nden Küresel Mali Krize Mali Disiplin Ve Türkiye’deki Gelişmeler”. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1 s. 31-53
- Kargı, V. “Neo-Liberalizm’in Krizi”

- Karluk, R. (2002). “*Türkiye Ekonomisi*”. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kazgan, G. (1990) “Türkiye 'de Gelir Bölüşümü Dün ve Bugün”. İstanbul
- Keeley, B. (2015), *Income Inequality: The Gap between Rich and Poor*, OECD Insights, OECD Publishing, Paris.
- Konat, M. E., Yıldız, Z. (2020) ‘‘Neoliberal Politikalar Perspektifinde Kalkınma’’. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 13 Sayı: 69 Mart 2020
- Köse, S. (2000) “24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programları Çerçevesinde Yapılan Hukuki ve Kurumsal Düzenlemelerin Mukayeseli Analizi”. Uzmanlık Tezi. DPT:2508. İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü
- Kuştepe, Y., Halaç, U. (2004) “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt 6, Sayı :4,
- Mazlum, N. (2020) “1980-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticaretinin Gelişim Seyri”. *Gümrük Ticaret Dergisi*, Aralık 2020, 7(22) s. 54-71.
- Murat, S. (1995) “İstihdam Açısından Kit’ler Ve Özelleştirilmeleri”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. Sayı 40, s. 97-131
- Oktayer, A. (2009) “Türkiye’de Finansal Serbestleşme Ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme”. *Akademik İncelemeler* Cilt:4 Sayı:1
- Öcal Tellan, D. (2008) “Tüketimin Karşı Devrimi: Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Toplumsal Sonuçlarına Eleştirel Bir Bakış”. *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 19, Sayı: 67, s.1-19.
- Öztürk, N. (2009) “*İktisatta Bölüşüm*” Palme Yayıncılık, Ankara.
- Öztürk, Y.K. Kuşçu, S. (2011) “Finansal Serbestleşme: İlk Deneyimler Ve Kriz”. *REFORMA*. Cilt 1, Sayı 49. s.10
- Özdemir, M. Ç., İslamoğlu, E. (2017) “*Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk*”. Seçkin Yayınları. İkinci Baskı: Haziran 2017 (Ankara).
- Özel, H. A. (2012) “Küreselleşme Sürecinde Ticari ve Finansal Açıklığın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”. *Yönetim Bilimleri Dergisi* Cilt: 10, Sayı: 19, s. 1-30

- Parasız, İ. (1998) ‘*Türkiye Ekonomisi: 1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*’
Ezgi Yayınevi, Bursa
- Peterson, W. C. (1994) “*Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme*”. (Çev: Talat Güllap), Atatürk
Üniversitesi Yayınları No: 763, Erzurum
- Safi, İ. (2018) “Neo-Liberalizmin Öncüsü Hayek’in Toplumsal ve Siyasal Kuramı”.
*Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society
Researches* ISSN:2528-9527 E-ISSN: 2528-9535 s.1772-1793
- Savaş, V.” (1970) *İktisadi Analiz*”. Hilal Matbaacılık, İstanbul.
- Santos-Paulino, A. U. (2012) “Trade, Income Distribution And Poverty In Developing
Countries: A Survey”., World Bank, World Development Indicators, No. 207.
- Selim, R., Günçavdı, Ö., Bayar, A. A. (2014) “Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı
Eşitsizlikleri: Fonksiyonel Gelir Kaynakları Ve Bölgesel Eşitsizlikler”.
Haziran 2014 Yayın No: TÜSİAD-T/2014-06/554.
- Sezgin, F., Özel, H. A. (2012) “Ticari Serbestleşme-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Bootstrap
Kantil Regresyon Yardımıyla Analizi”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Mecmuası*. Cilt 62, Sayı 2, s. 283-303
- Seyidoğlu, H. (2007) “*Uluslararası İktisat*”. Güzem Yayınevi (16. Baskı)
- Sungur, O. (2015) “2000 Sonrası Türkiye Ekonomisi: Büyüme, Enflasyon, Eşitsizlik,
Borçlanma ve Dış Ticarete Gelişmeler”. *Toplum ve Demokrasi*, 9 (19-20), Ocak
Aralık, s.243-269
- Şahin, H. (2000) “*Türkiye Ekonomisi (Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durum)*”. 4. Baskı, Ezgi
Kitabevi Yayınları, Bursa
- Şimşek, H. A. (2007) “Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu
Maliyesine Etkileri”. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* Cilt: 44 Sayı:512
s.52-68
- Şişman, D. (2019) “*Küreselleşme ve Küresel Kuruluşlar*”. Orion Yayınları.

- Taşar, M. O. (2009) “Finansal Regülasyonlar ve Küresel Kriz Sürecinde Türk Dünyası Bankacılık Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması”. Cilt 36, Sayı 2, s. 7-46
- Theil, H. (1967) “*Economics and Information Theory. Amsterdam*”. North Holland Publishing Company.
- Tinbergen, J. (1975) “*Income Distribution Analysis and Policies*”. North Holland Publishing Company, Amsterdam
- Tuncer, S. (1970) “Gelirin Yeniden Dağılımı”. *İktisadi Araştırma Vakfı Yayını*, İstanbul
- Turkay, S. (2011) “Gelir dağılımı kavramı ve gelir dağılımı yaklaşımları”. *İK Serüveni*, s.1-21
- Uçkaç, A. (2010) “Türkiye’de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları”. *Maliye Dergisi*, Ocak-Haziran 2010 Sayı: 158
- Uyanık, Y. (2009) “Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10 / 2 s.209-224
- Uzunoglu, S. (2015) “*Çağ Atlamada Yeni Dönem. Ekonomik ve Politik Gelişmeler: 1980-2015*”. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Wade, R. H. (2004), “Is Globalization Reducing Poverty and Inequality?” World Development, London School of Economics and Political Science, London, UK Vol.32, No.4, s.567-589
- Williamson, J. (2000) “What Should the World Bank Think about the Washington Consensus?”. *The World Bank Research Observer*, Vol. 15, No. 2
- Williamson, J., Mahar, M. (2002). “*Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme*”. Liberte Yayınları No:108
- Yeldan, Erinç (2000), “Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde Üretim, Birikim ve Bölüşüm İlişkilerine Toplu Bir Bakış”, *Petrol-İş Yıllık* s.271-293
- Yenal, O. (2003). “*Cumhuriyetin İktisat Tarihi*”. İstanbul: Homer Kitabevi.

- Yalınpala, J. (2002) “Küreselleşmenin Emek Piyasası ve İstihdam Üzerindeki Etkileri”.
Küreselleşme, İktisadi Yöntemler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar, (Derleyen: Alkan Soyak) Om Yayınevi, İstanbul.
- Yıldız, E. (2014) “Neoliberal Politikaların Türkiye’deki Yansıması: Yoksulluk”. *Social Sciences Research Journal*, Volume 3, Issue 1, (March 2014), ISSN: 2147-5237 s.12-27
- Yüce, M. (2002) “Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı”. *Bilig* 2002 Sonbahar Sayı 23

İnternet Kaynakları;

- Aktan, C. C. (2003) “Türkiye’de Deregülasyon Reformuna Yönelik Öneriler” (C.Can Aktan, Etkin Devlet, Konya: *Çizgi Kitabevi*, adlı kitaptan yapılan alıntılarla hazırlanmıştır.) (<http://www.canaktan.org/ekonomi/regulasyon/turkiyede.htm>) (15.05.2022)
- Durgun, Ö. (2017) “Küreselleşme Sürecinde, Finansal Serbestleşmenin Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri”. *Mevzuat Dergisi*. Yıl: 10, Sayı: 111, Mart 2007. (www.mevzuatdergisi.com/2007/03a/02.htm) (09.05.2022)
- Eğilmez, M. (2014) “Petrolün Ekonomisi”. KENDİME YAZILAR. (<https://www.mahfiegilmez.com/2014/12/petrolun-ekonomisi.html>) (04.05.2022)
- Eğilmez, M. “Türkiye’de Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı ve Yoksulluk Oranları” (<https://www.mahfiegilmez.com/2019/09/turkiyede-gelir-daglm-gini-katsays-ve.html>) (22.04.2022)
- López-Calva, L. F., Lustig, N. C. (2010) *Declining Inequality In Latin America: A Decade Of Progress*. New York (<https://ourworldindata.org/income-inequality>) (13.03.2022)
- Ortiz-Juarez, E., López-Calva, L. F., Lustig, N. C. (2013) “Deconstructing the Decline in Inequality in Latin America”. (<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/15915/WPS6552.pdf?sequence=1&isAllowed=y>) (17.02.2022)
- Ostry, J. D., ve Loungani, P., Furceri, D. (2016) “Neoliberalism: Oversold?” June 2016, Vol.53, No. 2 (<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/06/ostry.htm>) (07.04.2022)

Roser, M., Ortiz-Ospina, E. (2013) ‘‘Income Inequality’’. (<https://ourworldindata.org/income-inequality>) (26.03.2022)

Roser, M. (2021) ‘‘Global poverty in an unequal world: Who is considered poor in a rich country? And what does this mean for our understanding of global poverty’’. (<https://ourworldindata.org/higher-poverty-global-line>) (11.04.2022)

Yıldırım, A. Doğan, C. Topcuoğlu, A. ‘‘Türkiye’de 1980 – 2010 Yılları Arasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir Analiz’’ (www.academia.edu) (27.04.2022)

1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi (DİE)

Multinational Corparation in World Development, U.N., ST/ECA/190, N.Y. 1973

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) / T.C. Dışışleri Bakanlığı (mfa.gov.tr)

OECD National Accounts (www.oecd.org)

The World Bank (1997), World Development Repots, 1979-1997

Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler 1923-2004: 534

T.C. Başbakanlık, DİE, İstatistiki Göstergeler

Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı. (<https://www.tcmb.gov.tr/>)

Gelir ve Yaşam Araştırması, 2020. TÜİK

www.tuik.gov.tr

www.imf.org

www.tusiad.org.tr

www.ourworldindata.org

www.tcmb.gov.tr

www.worldbank.org

www.mfa.gov.tr

www.wto.org

www.akademikiktisat.com

www.mahfiertilmez.com

www.bingol.edu.tr

www.ikseruveni.blogspot.com

www.unctad.org

www.oecd-ilibrary.org

www.canaktan.org